

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUZEY IRAKTA SÜNNİ ŞİA İKİLEMİNDE
GELİŞEN DİNİ GRUPLAR VE HAREKETLER
(KOMELEYİ İSLAMİ ÖRNEĞİ)**

İkram Filiz

Diyarbakır 2013

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUZEY IRAKTA SÜNNİ ŞİA İKİLEMİNDE
GELİŞEN DİNİ GRUPLAR VE HAREKETLER
(KOMELEYİ İSLAMİ ÖRNEĞİ)**

İkram Filiz

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN

Diyarbakır 2013

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “KUZEY IRAKTA SÜNNİ ŞİA İKİLEMİNDE GELİŞEN DİNİ GRUPLARVE HAREKETLER (KOMELEYİ İSLAMİ ÖRNEĞİ)”adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../.....

İkram Filiz

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“KUZEY IRAKTA SÜNNİ ŞİA İKİLEMİNDE GELİŞEN DİNİ GRUPLARVE HAREKETLER (KOMELEYİ İSLAMİ ÖRNEĞİ)” adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
İkram Filiz

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN

KABUL VE ONAY

İkram Filiz tarafından hazırlanan “KUZEY IRAKTA SÜNNİ ŞİA İKİLEMİNDE GELİŞEN DİNİ GRUPLARVE HAREKETLER (KOMELEYİ İSLAMİ ÖRNEĞİ)” adındaki çalışma, 23.09.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

..../..../20..

ÖZET

Bu çalışmada Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren Komeleyi İslami grubu araştırma konusu olarak seçilmiştir. Hareketin doğduğu bölgede olmaları hem de daha önce birlikte hareket ettiği veya etkilendiği diğer İslami guruplar da araştırma konusuna dâhil edilmiştir. Kuzey Irak bölgesindeki mevcut İslami hareketler bu paralelde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Komeleyi İslami ve diğer İslami hareketler geliştikleri sosyal, kültürel, tarihi ve siyasi şartlar göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Kuzey Irak tarihi ve coğrafi şartları göz önünde bulundurularak anlaşılmaya gayret edilmiştir. Bu bölge geçiş bölgesi olma özelliğinden dolayı hem İslam öncesi hem de İslam sonrası dönemde gelişen sosyal, kültürel ve siyasal değişmelerin alanı olarak tezahür etmiştir. İslami dönemde ise tarihi süreç içerisinde heterodoks mezhepler, Şia ve Sünnilik bu bölgede seyir halinde olmuşlardır.

Geçiş bölgesi ve çeşitli din ve mezheplerin karşılaşma alanı olarak Kuzey Irak, bugün itibariyle ana damar olarak Sünniliğin hâkim güç olarak karşımıza çıkmasıyla tezahür ettiğinden, Sünniliğin incelenen Komeleyi İslam'a ve bölgedeki diğer İslami hareketlere etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma bu kavramsal çerçevede yürütülmüştür. İslami dönem araştırmanın ana gövdesidir. Bölgede yaşayan Kürtler, Türkmenler ve Araplar bu hareketlerin doğduğu bölgenin unsurları olmaları hasebiyle inceleme konusu içerisinde değerlendirilmiştir.

Yine çalışmamızda Komeleyi İslam'ın lideri ve kurucusu olan Ali Bapir üzerinde durulmuştur. Hareketin doğmasında ve bugünlere gelmesinde Ali Bapir portresi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla hareketin en son lideri konumunda olan bu şahıs üzerinden yapılan analizler de önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler:

Komeleyi İslami, Şia, Sünnilik, Kuzey Irak, Karizmatik Lider

ABSTRACT

The research has been subjected to the Komaleyi Islami operating in northern Iraq. Due to the facts that they are originated in the same hinterland and that they have once worked together or at least have been influenced, the rest of the Islamic movements have also been included into the research. Existed Islamic movements in the northern Iraq have been considered in this line. By taking social, cultural, historical and political conditions in which they have evolved into consideration, the research have sought to be examined the Komaleyi Islami and other Islamic movements. Under these circumstances, particularly the northern Iraq has been analysed together with its historical and geographic conditions. This region has emerged, since being a trans-region, as a field of social, cultural and political transformations in both pre and post-Islamic ages. Throughout the Islamic age, heterodox denominations, Shia and Sunni have been valid variations.

Because of that, as a trans-region and a place in which various religions and denominations has been encountered, the northern Iraq has emerged as where Sunni sectarians have been prevailing it has been examined that to what extend Sunnism has influenced on the Komaleyi Islami and other Islamic movements. The research field has been operated within this conceptual framework. Islamic age is fundamental point of the research. Since Kurds, Turcoman and Arabs are ethnic subjects of the region; they are also included and considered into the research.

In the research, Ali Beqir, himself, the founder and leader of the Komeleyi Islami, consists of substantial part. It is being talked of him by shedding lights on his charismatic leader portrait affecting the emergence and evolution of the movement.

Key Words:

Komeleyi Islami, Shia, Sunnism, Northern Iraq, Charismatic Leader

ÖNSÖZ

Kuzey Irak araştırmaları ÷lkemizde çeşitli alışmaların konusu olmuştur. Bu araştırmalar makaleler, konferansalar, y÷ksek lisans ve doktora tezleri şeklinde dir. Genellikle bölgenin karmaşık ve sorunlu yapısından dolayı siyasal incelemeler daha fazla yer tutmuştur. Nitekim Kuzey Irak ile ilgili yapılan araştırmaların konuları büyük oranda bu tür çalışmalardır. Dolayısıyla bölge ile ilgili değerlendirmeler jeopolitik ve siyasal olanın dışına pek taşmamaktadır. Bu durum bölge ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olmasına sebep olmuştur.

Çalışmada Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren İslami hareketler araştırmaya çalışılmıştır. Geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek olan bu hareketlerden sadece "Komeleyi İslami" hareketi seçilerek konunun sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

÷lkemizde bu konuyla ilgili herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar daha çok Arapça, İngilizce ve Soranice olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum araştırmayı öznel kılmakla birlikte çalışmanın zorluğunu da gösteren bir durumdur denilebilir.

Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu kısmın çalışmaya genel bir bakışı içerisinde barındırmasına özen gösterilmiştir. Yani bu kısımda araştırmanın genel geçer bir fotoğrafını sunma gayreti ön planda tutulmuştur.

Birinci bölümde, bölgenin anlaşılmasına yönelik temel yaklaşımlar ve analizler, din sosyolojisinin temel kavramları çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Burada Araştırma konusu ile ilgili temel kavramlar seçilerek çalışmanın daha anlaşılır olması hedeflenmiştir. Buna paralel olarak Kuzey Irak'ta etnik ve dini gruplarla temel kavramlar izah edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Kuzey Irak'ın tarihi ve coğrafi şartları ele alınmıştır. Burada Kuzey Irak'ın kendisine özgü durumundan kaynaklanan tarihi ve sosyal şartları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu paralelde bölgedeki etnik ve dini gruplara da değinilmiştir. Bu etnik ve dini gurupların benzerlikleri, farklılıkları ve birbirleri ile etkileşim dereceleri verilmiştir. Bu bölümde dini guruplar kendi içerisinde Şia ve Sünni olmak üzere iki ayrı grup olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu iki ana grubun birbirinden ayrılan yönleri ve ortak yönleri çerçevesinde konu sunulmuştur.

Tarihi arka plan izah edildikten sonra günümüzde kendilerini bu iki mezheple tanımlayan hareketlerin üzerinde durulmuştur. Bölgenin Sünni ağırlığa sahip olmasından dolayı da daha çok bölgedeki Sünni hareketler üzerinden konu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu Sünni hareketler içerisinden de diğerlerine göre güçlü olduğu düşünülen hareketler seçilerek araştırılmıştır. Bu bölümde bölgede varlığı bilinen üç temel İslami hareket ele alınmıştır. Bu üç hareketten İttihad-ı İslam(Yekgirtu) ve İslami Hareket (Bzotnava) bu bölümde incelenmiş, fakat “Komeleyi İslami” grubu araştırma konusunun temel malzemesi olarak son bölümde ele alınmıştır.

Son bölümde, Komeleyi İslami hareketin ortaya çıkışı, sosyal ve kültürel zemini, İslami Hareket'ten (Bzotnava) ayrılış süreci, teşkilat yapısı, mücadele araçları ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde hareketin lideri Ali Bapir' in hayatı, fikirleri ve eserlerine değinilmiştir. Fikirleri paralelinde laiklik, demokrasi, diğer İslami hareketlerle ilişkiler, Şia ve İran ile ilişkiler, Türkiye algısı gibi temel kabul edilen konular işlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmam boyunca her türlü desteği göstererek çalışmanın son haline gelmesinde ciddi emek ve katkıları olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN Bey'e müteşekkirim. Yrd. Doç. Dr. Celal Çayır hocama tezi dakik bir şekilde inceleyip tashih ettiği için ve ayrıca karşılaştığım her türlü zorluk karşısında yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Faruk EVRENK Bey'e, teşekkür ederim.

İkram FİLİZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	İ
ABSTRACT.....	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	7
1.1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN SEÇİMİ VE ÖNEMİ	7
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	8
1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	9
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	10
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

1.1. DİN.....	12
1.2. DİN SOSYOLOJİSİ	19
1.3. SOSYAL YAPI	22
1.4. SOSYAL GRUP.....	23
1.6. ETNİK GRUP.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFYA ve TARİH

2.1. İRAK COĞRAFYASI.....	28
2.2. İRAK TARİHİ.....	30
2.3. KUZEY İRAK COĞRAFYASI ve TARİHİ	32
2.4. KUZEY İRAK'TA ETNİK GRUPLAR.....	35

2.4.1.	Kürtler.....	35
2.4.2.	Türkmenler	39
2.4.3.	Araplar	41
2.5.	KUZEY IRAK'TA DİNİ GRUPLAR.....	44
2.5.1.	Şia	45
2.5.2.	Ehl-i sünnet vel'Cemaat vel'Cemaat.....	52
2.6.	KUZEY IRAK'TA SÜNNİ GRUPLAR VE ETKİLERİ.....	57
2.6.1.	İslami Hareket (Bzotnava)	59
2.6.2.	İttihad-ı İslam (Yekgirtu).....	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
KOMELEYİ İSLAMİ HAREKETİ		
3.1.	HAREKETİN ORTAYA ÇIKIŞINDAKİ SOSYAL SEBEPLER	77
3.2.	HAREKETİN İDEOLOJİK ARGÜMANLARI.....	80
3.3.	HAREKETİN TEŞKİLAT YAPISI.....	85
3.4.	HAREKETİN SOSYOLOJİK TABANI.....	87
3.5.	HAREKETİN MÜCADELE YÖNTEMİ VE KULLANDIĞI ARAÇLAR 88	
3.6.	DİĞER GRUPLARLA İLİŞKİLER.....	88
3.7.	HAREKETİN HEDEFLERİ VE ARAÇLARI.....	90
3.8.	HAREKETİN LİDERİ: ALİ BAPİR	95
3.8.1.	Hayatı	95
3.8.2.	Eserleri	98
3.8.3.	Fikirleri	100
SONUÇ.....		112
KAYNAKÇA		117
EKLER.....		124

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser
<i>agm.</i>	Adı Geçen Makale
<i>agy.</i>	Adı Geçen Yer
<i>Ar.</i>	Arapça
<i>Bkz.</i>	Bakınız
<i>böl.</i>	Bölüm
<i>bs.</i>	Baskı, basım
<i>C.</i>	Cilt
<i>DÜ</i>	Dicle Üniversitesi
<i>İFAV</i>	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>KBY</i>	Kürt Bölgesel Yönetimi
<i>KDP</i>	Kürdistan Demokrat Partisi
<i>KYB</i>	Kürdistan Yurtseverler Birliği
<i>Mad.</i>	Madde
<i>Nu.</i>	Numara
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>yy.</i>	Yüzyıl

GİRİŞ

Bugün mevcut İslam toplumları büyük oranda Osmanlı sonrası ortaya çıkan toplumlardır. Osmanlı döneminde İslam toplumları tek bir devletin altında toplanmanın verdiği güçle hareket etmişlerdir. Bu devletin onları bir arada tutan gücü ise devletin sahip olduğu hilafet olmuştur. Müslümanlar, hilafet makamını yüklenmiş olan Osmanlı'da büyük oranda sorunsuz yaşamışlardır. Bu yüzden Osmanlı, Müslüman toplumlar açısından toparlayıcılık, birlik, siyasal güç ve ehl-i salibe karşı bir kalkan olarak görülmüştür. Bu olgunun gelişmesinde, Osmanlı'nın ulus temelli bir birlik yerine, millet temelli bir birlik şeklinde yapılanmasının rolü vardır. Millet derken bugün kullanıldığı şekliyle ulus anlamında değil, din temelli birliktelik kastedilmektedir.

Osmanlı içerisinde barındırdığı toplumları iki kısımda değerlendirmiştir. Bunlardan biri millet-i Müslime, diğeri millet-i gayri Müslim'dir. Burada dikkati çeken unsur Müslümanların hâkim millet olarak da görülmesidir. Bunun karşısında ise egemen olunan diğeri milletler vardır. İktidar bu anlamda Al-i Osman'ın şahsında Müslümanlardadır. Al-i Osman ise Müslümanların koruyucusu olarak iktidarın sahibidir.

Osmanlı'da hâkim güç olan Müslümanlar, Osmanlı'nın dağılmasıyla birlikte iktidar güçlerini de kaybetmişlerdir. 1922 yılında saltanatın, 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla birlikte Müslümanlar, artık hilafetin birleştirici gücünden mahrum olmuşlardır. Hilafet Osmanlı'nın son dönemlerinde sembolik bir değere sahip olsa da bu sembolik değer yine de Osmanlı sonrası İslam toplumlarının içerisinde düştüğü durumla kıyas edildiğinde önemli bir işleve sahip idi.

Osmanlı sonrası sömürgeleşmeyen İslam toplumu yok gibidir. Bu, Osmanlıyı birinci dünya savaşında yalnız bırakan Araplar açısından da böyledir. Fakat Kürtler, Osmanlı'nın parçalanmasından sonra birinci dünya savaşı paylaşım planları

çerçevesinde İngilizler tarafından dört devlet arasında paylaştırılmıştır. Kürtler, sömürgeleşen diğer Müslüman halklar gibi sömürge olmamışlar, ancak statüsüz bırakılmışlar. Kuzey Irak bu durumun açık bir örneğidir.

Kuzey Irak bölgesi, Lozan Antlaşması sonrası misak-ı milli sınırları içerisinde olmasına rağmen İngilizlere bırakılmıştır. İngilizler savaşla alamadıkları bu petrol zengini bölgeyi diplomatik yollarla elde etmişlerdir. Fakat sömürgeleştirdikleri Irak'ın bir parçası olarak burayı bir sorunlar yumağına çevirmişlerdir. Bugün gerek İslami grupların gerekse de seküler grupların Kuzey Irak bölgesinde sorunlarla boğuşuyor olmasında Osmanlı sonrası parçalanmışlığın devam etmesinin etkisini neden olarak göstermek mümkündür. Osmanlı coğrafyası kendi haline bırakılmadı. Osmanlı sonrası bu coğrafya krizlerin, savaşların sömürgeleştirme faaliyetlerinin alanı haline gelmiştir. Aradan yüzyıl geçmesine rağmen pek bir şey değişmemiştir.

Araştırma konumuz olan Komeleyi İslami ve diğer İslami gruplar gerek eserlerinde, gerekse de kendileriyle gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda tarihi süreçlerini Osmanlı sonrasından başlatmaktadırlar. Bugün yaşadıkları sorunlar, ortaya çıkış nedenleri bu bağlamda değerlendirilmektedir. Hareketlerin tarihi arka planı bu zemin üzerinde gelişmektedir. Bu yüzden hilafet vurgusu, Osmanlı tasavvuru Türkiye'de karşılaşıldığı gibi olumsuz bir algıya değil, olumlu bir algıya karşılık gelmektedir.

İslami hareketler, modern dönemin, Osmanlı sonrası ortaya çıkarttığı hareketlerdir. Bu anlamda İslami hareketler moderndirler. Aynı durum Kuzey Irak' ta faaliyet gösteren İslami hareketler için de söylenebilir.

Kuzey Irak bölgesinde İslami hareketler, İhvan-ı Müslimin hareketinin bölgeye gelmesiyle birlikte yapılanma içerisine girmişlerdir. Daha önce burada geleneğe dayalı İslami anlayışa sahip mollaların tesiri vardı. Fakat İslami hareket denilebilecek yapılanma bu geleneğe dayalı İslami anlayışa sahip mollalar ile değil, bunların "İhvan" düşüncesiyle tanışmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bunların desteğiyle birlikte ilkin Irak'ın bütününde, daha sonra da Kuzey Irak bölgesinde İslami hareket yapılanmaları artmıştır. Komeleyi İslam'ın koptuğu İslami Hareket (Bizotnava) bu dönemin bir eseridir. Kuzey Irak'taki İslami canlanmanın merkezinde Bizotnava'nın olduğu söylenebilir.

İslami Hareket (Bizotnava) Şeyh Osman liderliğinde ve onun âlim geleneğinden gelen ailesi ile birlikte Kuzey Irak'ta faaliyet göstermiştir. Hareket 1978 yılında kurulmasına rağmen öncesinde bu âlim ailenin faaliyetleri, hareketin oluşum seyrini belirlemiştir. Şeyh Osman'ın hem İhvan düşüncesiyle tanışması hem de geleneğe dayalı İslami anlayışa sahip âlim bir aileden olması hareketi bölgede dönem itibariyle en güçlü İslami hareket kılmıştır. Onun modern anlamda İslami düşünceyle tanışması ihvan etkisi ile izah edilebilir. Nitekim bundan dolayı hareket Suudi Arabistan ile ilişkiye geçmiştir. Bu durum, hareketin çift kutuplu bir hareket olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Bir yandan kökü mazide olan İslam geleneği, diğer tarafta modern İslami hareketler vardır. İkisinin meczinden de şeyh Osman'ın liderliğindeki Bizotnava ortaya çıkmıştır. Fakat hareketin yükselişi ve bölgedeki İslami anlamda öncülüğü ve önderliği, Şeyh Osman'ın vefatından sonra sona ermiştir. Bölgedeki dini hareketler daha çok kişiler üzerinden gelişmekte ve ilerlemektedir. Öyle ki; Komeleyi İslami grubunun bu hareketten büyük orandaki kopuşuyla, bu oran yüzde seksen olarak kabul ediliyor, hareket bölgenin en güçsüz İslami gurubu pozisyonuna düşmüştür. Günümüzde faaliyetlerine devam etse de bu devam etme hali diğer İslami hareketlerin gölgesinde kalmıştır.

Komeleyi İslami Bizotnava'dan ayrıldıktan sonra Ali Bapir ve ekibi tarafından ayrı bir grup, dini bir hareket olarak ortaya çıkmış, kendi anlayışlarını deklare eden bir kongre gerçekleştirmişlerdir. Kongrede Ali Bapir, hareketin başına getirilmiştir. Komeleyi İslami büyük oranda gücünü Bizotnava'dan ayrılan kişilerden oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki Komeleyi İslami'nin bu kopuş sürecinden güçlenen bir hareket olarak çıktığı görüşü kabul görmüştür. Bunda Ali Bapir'in karizmatik kişiliğinin etkili olduğu söylenebilir.

Ali Bapir genç yaşından itibaren İslami faaliyetlere başlayan birisidir. Bulunduğu Bizotnava içerisinde bilgi birikimiyle ön plana çıkmıştır. Aslında Şeyh Osman'ın vefatından sonra kendisi Bizotnava'nın gerçekleştirdiği kongrede yüzde seksen oyla Bizotnava'nın yeni lideri seçilmesine rağmen bu kongrenin iptal edilmesi, onun ve ekibinin Bizotnava'dan kopuşuna neden olmuştur. Israrla mücadelesine devam eden Ali Bapir savaşların, sürgünlerin olduğu bir bölgede yaşamış ve bilfiil bu olumsuz

durumların içerisinde bulunmuş olmasına karşın yetmiş aşkın kitap yazmıştır. Bu durum kendisinin Komeleyi İslami'nin lideri olmasında etkili olmuştur.

Kuzey Irak bölgesinin İslami hareketlerle tanışma süreci İhvan ile başlayan, Şeyh Osman ile devam eden ve Ali Bapir ile yeni bir seyre giren bir süreçtir. Burada dikkat çekici olan durum ise, bu hareketlerin ikisinin de kendilerini İhvan olarak nitelendirmemeleridir. İhvan düşüncesinin etkisi olmakla birlikte mevcut ortamda, İhvan düşüncesiyle organik bir bağlantı, birlikte hareket ve aynışma gibi bir durum gözükmemektedir. Bunun nedeni iki hareketin de bugün İhvan düşüncesini ılımlı olarak nitelendirmeleri ve onlara göre İhvan'ın İslami olmayan kavramlarla (örneğin İhvan hareketinin demokrasi vurgusu, hiçbir şekilde şiddete başvurmama düşüncesi, Baas rejimine karşı dahi geçmiş dönemlerde silahlı mücadele vermemesi ve bunu doğru görmemesi) hareket etmesini gerekçe olarak göstermeleridir. Nitekim bundan dolayı İhvan, Kuzey Irak'ta bağımsız bir İslami oluşum olarak 1994 yılında ortaya çıkmıştır.

İhvan hareketi Irak'a, Mısır'a eğitim için giden ve orada İhvan-ı Müslimin ile tanışan Savvaf ile girmiştir. Savvaf Mısır'dan döndükten sonra Irak'ta İhvan'ın nüvelerini atmıştır. Irak'ta zemin bulan bu düşünce süreç içerisinde Kuzey Irak'a taşınmıştır. Bu taşınma işi Şeyh Osman ile gerçekleşmiştir. Fakat şeyh Osman ve Iraklı İhvan yetkilileri arasındaki ihtilaflar, Şeyh Osman sonrasında bağımsız hareket etmesine neden olmuştur. 1970'li yıllarda İhvan-ı Müslimin'in, Irak'ın her tarafında baskıya maruz kalması hatta fertlerinin tutuklanması hareketin Irak'ın tamamında gerilemesine neden olmuştur. Çünkü bu tarihten itibaren hareket uzun süre yer altına çekilmiştir. Bu da özellikle Kuzey Irak'ta Şeyh Osman hareketinin güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Haliyle bu durum bölgenin uzun süre İhvan düşüncesinden uzak kalmasına neden olmuştur. Nitekim bir konuşmasında Ali Bapir İhvan ile ilişkisinin olmamasını; dönem itibariyle İhvan'ın büyük oranda Irak yönetimi tarafından takibata maruz kalmasından, gizlenmesinden, gizli hareket etmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Bugün bölgede ihvan düşüncesini Yekgirtu temsil etmektedir. Hareketin yetkilileri ile gerçekleştirilen mülakatlarda, organik anlamda İhvan'la bir bağlarının olmadığını söylemeleriyle beraber taşıdıkları ruhun ve düşüncenin İhvan olduğunu

belirtmişlerdir. Kendileri dışındaki gruplarla gerçekleştirilen mülakatlarda İhvan denilince Yekgirtu hareketinden başka bir hareketten söz edilmemektedir. Kendi dışındaki dini gruplar tarafından “İhvan” olarak nitelendirilmelerine karşın Yekgirtu, kendilerinin sadece İhvan’ın düşüncesine sahip olduğunu, organik bağlarının olmadığını ifade eder.

Yekgirtu bugün itibariyle bölgedeki en güçlü grup olarak gözükmektedir. Bölgede reformu savunan, Irak’ın federal bir yapıya sahip olmasını talep eden, her türlü şiddet eylemini reddeden ve demokrasinin bölgede siyasi yönetim anlamında kök salması için mücadele veren bir gruptur. Bu yüzden seküler parti ve grupların hedefindeki bir hareket haline gelmiştir. Bu konuda seküler parti ve gruplar Yekgirtu hareketini inandırıcı bulmamaktadırlar. Bu argümanlarla hareket eden bir oluşumun bölgede oluşturacağı sinerjiyi kendi çıkarlarına aykırı görmelerinden dolayı Yekgirtu hareketini inandırıcı olmamakla suçlanmaktadırlar. Kısacası Yekgirtu’nun grup ve hareket tarzı, İslami grupların ılımlı diye sekülerlikle veya seküler olanlara yakın olmakla; seküler grupların da inandırıcı olmamakla suçladıkları bir ikileme maruz kalmaktadır.

Kuzey Irak, büyük oranda Sünniliğin hâkim olduğu bir coğrafyadır. Bu yüzden mevcut İslami hareketlerin hepsi Sünni’dir. Farklı etnik ve dini gruplar bölgede olmasına rağmen bölgenin hâkim unsuru etnik anlamda Kürtler, dini grup anlamında da Sünnilerdir. Kürtlerden sonra en kalabalık etnik grup Türkmenlerdir. Türkmenler ise Alevi ve Sünni’dirler. Heterodoks gruplar da bölgede olmasına rağmen nüfusları çok fazla değildir.

Çalışmada dergiler, makaleler, internet erişimi ve kitaplar kullanılmıştır. Ülkemizde konu ile ilgili çalışma olmamasından dolayı büyük oranda bilgiler yabancı kaynaklardan ve internette derlenmiştir. Ayrıca saha çalışması için Kuzey Irak’a gidilmiş ve ilgili kişilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar hem bu grupların içerisinde bulunan kişi ve yöneticilerle hem de bu grupların dışında olan ama onlarla bir şekilde geçmişte ilişki içerisine girmiş kişilerle gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler mümkün olduğunca kayıt altına alınmıştır. Bunun için öncelikle kayıt yapılacak kişilerden izin alınarak kayıt yapılmaya çalışılmıştır. Yine konuyla ilgili dergi, makale

ve kitap kaynakları bölgeden tedarik edilerek onlardan da faydalanma yoluna gidilmiştir.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma boyunca kullanılacak kavramlarla ilgili bilgi verilmiştir. Bu paralelde din sosyolojisi, din, etnik grup, dini grup vb. kavramlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde genel anlamda Irak coğrafyası ve tarihi üzerinde durulmuştur. Yine bölgede faaliyet gösteren İslami hareketler Şii ve Sünni hareketler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise inceleme konusu olan Komeleyi İslami üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede hareketin doğmasındaki iç ve dış faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Yine Komeleyi İslami üzerindeki sosyal ve siyasal etkiler göz önünde bulundurularak çalışma sürdürülmüştür. Bu bölümün sonunda ise Ali Bapir' in hayatı, eserleri ve fikirleri çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Ali Bapir, Komeleyi İslam'ın kurucusu olarak hareketi rengini vermiştir. Yazdığı eserler ve daha önce içerisinde bulunduğu hareket göz önünde bulundurulduğunda Ali Bapir hareketin gelişiminde, ilkelerinin belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde ön plana çıkmıştır. Bu paralelde onun, hareketin kurucusu olarak Komeleyi İslam'ın üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği prensibinden yola çıkılarak hayatı da çalışmaya eklenmiştir. Bu çerçevede yaşadığı toplumun sosyo kültürel ve ekonomik şartlarının, onun kişiliği ve kimliği üzerinde etkisinin belirlenmesi amacı ile hayatı irdelenmiştir. Ayrıca kendisini anlattığı ve Komeleyi İslami'nin ilkelerini kaleme aldığı eserleri üzerinden fikirleri aktarılmaya çalışılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma metodolojisi, araştırılan konu ile ilgili belli bir çerçeve vermesi ve araştırmanın sübjektif olmaktan kurtulup objektif olması açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden bilimsel araştırmalar incelenecek konunun belli bir amaçla ve sistemli süreçler yoluyla¹ gerçekleştirilmesidir. Bilimsel araştırma süreci boyunca “gerçek”

¹ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik Ve İlkeler*, 8.Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2010, s.1.

aranmaya çalışılır. Bunun için araştırma boyunca veriler toplanır, analiz edilir.²Bu araştırmanın temel hedefi de budur.

1.1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN SEÇİMİ VE ÖNEMİ

Din, Ortadoğu toplumları açısından hayati öneme sahiptir.³ Bu toplumların değişim ve dönüşümlerine bakıldığında, tarihi deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda dinin Ortadoğu toplumlarındaki etkisi ve gücü gayet iyi görülür. Dolayısıyla bir parçası olduğumuz Ortadoğu'nun içinde yer alan ve özelde komşumuz mesabesinde olan Irak'ın, daha özelde de Kuzey Irak'ın bilinmesi, tanınması, araştırma ve incelemeye konu olması önemlidir.

Ortadoğu'ya bakıldığında, günümüzde dinin taşıyıcısının siyasal yönetimlerden ziyade dini hareketler olduğu görülür. Bu anlamda Ortadoğu'nun anlaşılması, dini grup ve meşruluğunu dini argümanlardan alan bu grup hareketlerinin gücünün anlaşılmasından geçmektedir.

Araştırmanın seçilmesinde önemli bir sebep de, İslam coğrafyalarındaki en hareketli bölgelerden birisi olmasına rağmen, ülkemizde Kuzey Irak'ta bulunan İslami gruplar ve bu grupların sosyal ilişkileriyle ilgili herhangi bir araştırmanın henüz yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla başta araştırma konusunun merkezinde yer alan Komeleyi İslami ve diğer dini/sosyal gruplar Türkiye'de az bilinmekte ya da hiç bilinmemektedir.

Bu çerçevede ülkemize sınır bir bölgede olmasına ve Güneydoğu Anadolu bölgesiyle kültürel, dini benzerlikler arz etmesine rağmen mezkûr grup veya gruplar üzerinde akademik düzeyde bir araştırma yapılmamış olması yakın çevreye ilginin azlığıyla izah edilebilir. Oysa bu tür çalışmaların Batılı araştırmacılar tarafından sıklıkla yapıldığı bilinmektedir.

² A.g.e., s.2.

³ Ira M. Lapidus, **İslam Toplulukları Tarihi**, Yasin Aktay(Çev), C.I, 4. Baskı, İletişim, İstanbul 2010, s.29.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı, ülkemizin yakın çevresinde yer alan bir bölgeyi bilimsel verilerle tanımaya yöneliktir. Dışımızda gibi görünen ama kültürel, dini ve tarihi yönleriyle aslında ülkemizi doğrudan ilgilendiren bir sosyo kültürel coğrafyayı verileri geçerli bir çalışmayla değerlendirmek önemli bir mevzudur.

Yakın çevremiz ve sınır komşumuz Irak'ın bir parçası Kuzey Irak'ta İslami grup ve hareketler nelerdir? Mevcut toplumsal grup ve hareketler hangi özelliklere sahiptir? Bu hareketlerin toplumsal kabulleri toplumsal gerçeklikle paralel midir? Toplumsal olayları yönlendirmede ve belirlemede belli bir etki dereceleri var mıdır? Varsa bu toplumsal etkinin sosyolojik temelleri ve tezahürleri nelerdir? Bu grupların teşkilat yapısı, örgütlenme tarzı, ideolojik argümanları, tarihi ve güncel durumları nasıldır? Bu sorular çerçevesinde gruplar incelenmeye çalışılacak, özellikle Komeleyi İslami gurubuna odaklanarak grup ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı Komeleyi İslami gurubunu anlayıcı bir yöntemle tanımaya yönelik olacaktır.

Yine Kuzey Irak'taki mevcut dini oluşumların İslam tarihi boyunca iki ana damar şeklinde günümüze kadar gelen Şii ve Sünni doktrinlerinden etkilenme derecelerinin ne kadar olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Şii ve Sünni doktrinlerinin etkisini göz önünde bulundurduğumuzda hangi doktrin burada oluşan gruplar üzerinde daha etkili olduğu üzerinde durulacaktır. Araştırma bu paralelde hem tarihi etkilere hem de günümüzdeki mevcut duruma ışık tutmaya çalışacaktır. Özellikle günümüzü anlamak, bilmek, tanımak ve tanımlamak; var olan grupların bu doktrinlerle ilişki düzeyini bilmek açısından önemlidir. Tarihten günümüze gelinecek; ama tarihle sınırlı bir betimlemeden uzak durularak, vakıa üzerinden İslami grup ve hareketler betimlenmeye çalışılacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Toplumsal hareketler sosyolojinin başat konularındandır. Bu anlamıyla bu hareketler hem toplumdan etkilenme hem de toplumu etkileme gücüne sahip olmalarıyla

sosyolojinin inceleme konusuna dâhildir. Çift yönlü bir ilişki bu grup ve hareketler ile toplum arasında mevcuttur.⁴

Hareketler ekonomik ve siyasi hareketler olabileceği gibi dini de olabilmektedir. Hatta dini hareketlerin tarihi ve sosyal bağlamları itibariyle düşünülmesi durumunda daha etkili oldukları görülür. Dini hareketler günümüzde de büyük oranda modernizmin seküler kimliğine rağmen ayakta durmakta ve kendini yeniden üretebilmektedir. Aslında modern kabulle, yerini seküler olana bırakması gereken dini hareketler⁵ tersinden yeni bir gelişme göstermişlerdir. Bu anlamda modern beklentiler gerçekleşmemiştir. Modernizasyon sürecinde dini hareketler modern olandan istifade etmiş; fakat dini özelliğini koruyarak modern dönemde var olabilmişlerdir.

Bu olgu özellikle Ortadoğu toplumlarına bakıldığında daha bariz bir şekilde görülebilmektedir. Ortadoğu'daki son değişim ve dönüşümlerin anlaşılması bu dini hareketlerin bilinmesinden, çözümlenmesinden geçmektedir. Kuzey Irak'ta da bu dini hareketlerin belli etki dereceleri mevcuttur.

Varsayımlarımızı toparlayacak olursak:

- a) Ortadoğu toplumlarında din, diğer toplumlara nazaran daha aktif bir güce sahiptir.
- b) Bu etki devletten ziyade dini hareketler vasıtasıyla kendisini göstermektedir.
- c) Dini hareketlerin üzerinde çevresel ve tarihi faktörler de etkilidir. Bu anlamda Komeleyi İslami üzerinde Irak ve Kuzey Irak'ın etkisi vardır.
- d) Modern hayat içerisinde dini hareketler kendilerini yeniden üretmişlerdir.
- e) Hareketlerin gelişim seyri üzerinde liderlerin karizmatik kişiliklerinin etkisi vardır. Hareketler bu etkinin gücüne paralel ya zayıflar ve farklı gruplar şeklinde parçalanır ya da güçlü karizmatik kişiler etrafında hareketler güçlenir.

⁴ Abdurrahman Kurt, **Din Sosyolojisi**, 1.Baskı, Dora yayınları, Bursa 2011, s.152.

⁵ A.g.e. s.188.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma alanımız içerisinde genel özellikleriyle birçok dini grup bulunmaktadır. Çalışmamızda farklı dini gruplardan ve tarihi arka plandan söz edilmiştir. Bununla birlikte araştırmanın asıl incelediği ve üzerinde yoğunlaştığı dini grup “Komeleyi İslami” grubudur. Hareket, içinde bulunduğu tarihi ve sosyal çevre ile birlikte değerlendirilmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma daha çok literatür bilgisine dayanmaktadır. Bundan dolayı kaynak eserler olarak birincil kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu kaynaklar hareketi dışarıdan ve içeriden değerlendiren kaynaklar olmuştur. Hareketin kendisini nasıl gördüğü ile yetinilmemiş aynı zamanda dışarıdan hareketi değerlendiren kaynaklar da dikkate alınarak hareket hakkında objektif verilere bu yöntemle ulaşılmaya çalışılmıştır.

Komeleyi İslami lideri Ali Bapir ile birebir görüşülmüştür. Bu, bizlere birinci elden bilgiye ulaşma imkânını sağlamıştır. Daha önceden hazırlanmış sorularla hareket hakkında derli toplu bilgi toplanmış ve araştırma konusunun sınırlarını yansıtacak tarzda sorular hazırlanarak bu paralelde hedefler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bundan dolayı saha çalışması kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

İnternet erişim sistemi araştırma konumuz içerisinde önemli yer tutmuştur. Fakat buradaki bilgilerin güvenilir ve geçerli olması için internet sitelerinin ulusal ve uluslararası düzeyde kabul gören siteler olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında araştırmaya konu olan hareketlerin resmi sitelerine de başvurulmuştur.

Çalışmanın amacı daha önce ülkemizde üzerinde çalışılmamış bir konuyu ülkemize taşımak ve Kuzey Irak bölgesine bilimsel ilkeler çerçevesinde bakılmasına yönelik bir adım atma çabasıdır. Araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmaların tümü yabancı kaynaklardır. Bu yabancı kaynaklar da daha çok konuyu siyaset ve güvenlik perspektifi ile kaleme almıştır. Burada kastedilen kaynaklar özellikle İngilizce yayınlanmış kaynaklardır. Bunlar daha çok makale düzeyinde konu incelenerek anlatılmıştır. Araştırıldığı kadarıyla konuyla ilgili röportajlar, dergiler ve makaleler

dışında birkaç kitap yayınlanmıştır. Bu kitaplar da Arapça ve Soranice yayınlanmıştır. Kitaplardan biri Misbar Araştırma Merkezi'nin konuyla ilgili makalelerin derlenmesinden oluşturulmuştur. Diğeri de Muhammed Baziyani'nin Arapça kitabıdır. Son olarak da İdris Süheyli'nin Kuzey Irak'taki İslami grupları 1946 ile 1991 yılları arasındakileri konu alan çalışmasıdır. Bu kitap Soranicedir.

Komeleyi İslami üzerine ise tespit edilebildiği kadarıyla bir çalışma yayınlanmamıştır. Çalışma alanının, Komeleyi İslami olarak belirlenmesinin bir nedeni de budur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

Araştırma konusu olan herhangi bir konu, kavramsal çerçevesi bilinmeden anlaşılmaya çalışıldığında, anlaşılama riski ile karşı karşıya kalır. Bu yüzden bu kavramsal çerçeve bilinmelidir. Kavramlar, ilgili araştırma ve inceleme konusunun araştıran kişi tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgili bilgi verir. Bu durum yanlış ve yanlış anlamaların önüne geçer. Bu yüzden kavramsal çerçeve araştırmacının maksadının anlaşılmasına olanak verir. Burada araştırma ile ilgili kavramlar kısaca izah edilme yoluna gidilmiştir.

Seçilen kavramlar incelenen konunun anlaşılmasına yönelik hazırlanmaya gayret edilmiştir. Kuzey Irak bölgesi din, etnik ve dini grupların yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir. Bölgedeki yapılanmalar sosyal ve siyasal şartları gereği etnik ve dini temelli yapılanmış gözükmektedirler. Bu anlamda bu grup ve hareketlerin anlaşılması din, etnik grup, dini grup, sosyal grup, sosyal yapı vb. sosyolojik kavramların bilinmesi ile mümkün gözükmektedir.

1.1. DİN

Din için öncelikle tek bir tanımın olamayacağını kabul etmek gerekir. Zira Er'in de belirttiği gibi; bir değil, birçok din vardır. Bu nedenle din bilimleri sahasında tam bir din tanımı yapılmamıştır.⁶ Sosyologlar dinin tanımı konusunda birleşmemişlerdir.

⁶ Mustafa Keskin, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, 4.Cilt 2.Sayı, <http://www.dinbilimleri.com/DergiTamDetay.aspx?ID=419&Detay=Ozet>, (10.05.2013), s.9.

Sosyologların sahip oldukları farklı görüşler onları, dini tanımlama noktasında farklı kulvarlara itmiştir.⁷

Kavram olarak aşkın bir varlığa bağlanma ve bu inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü şeklinde ifade edilen din, bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir. Ancak, bir inancın sosyal geçerliliği ya da sosyal bağlayıcılığı varsa, o inancın sosyolojik din olduğu söylenebilir.⁸

Sosyolojide din, fert ve cemiyetle olan münasebeti bakımından psikolojik ve sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek inanca inanmak, inancın bir sistem olarak idrakinden doğan psikolojik tatmin sağladığından ferdi alâkadar eden psikolojik bir yöne; sosyal bütünleşmeyi temin ederek cemiyeti alâkadar ettiği için de sosyolojik bir yöne sahiptir.⁹

“Din sosyolojisi literatüründe din, genelde ‘substansiyel’ (asli) ve ‘fonksiyonel’ olmak üzere ikili bir tasnifle ele alınmaktadır. Asli tariflerinde, dinin sahip olduğu kutsal, aşkın, ilahi ve tabiatüstü gibi özellikleri ön plana çıkarılırken; fonksiyonel tariflerinde ise, fert ve cemiyet hayatında icra ettiği fonksiyonlardan hareket edilir.”¹⁰“Dinin asli tarifi yerine, onu cemiyet içerisindeki bütünleştirici fonksiyonundan hareketle ele alan yapısal fonksiyonalistler, din meselesini sosyal bütünleşme, sosyal çatışma ve sosyal değişmeye tesiri açısından ele almışlardır. Bu anlayıştaki din düşüncesi, din ve değer sistemi ile din ve cemiyet olaylarının anlamlandırılması üzerine kurulmuştur.”¹¹

“Dinin ferdi olduğu kadar, aynı zamanda ferdi aşan sosyal karakteri de vardır. Bu da dinin objektifleşerek bir gruba, bir topluma mal olması demektir. Din, mahiyeti gereği, önce teker teker fertlere nüfuz etse de, zaruri olarak onların fevkine yükselerek, fertler arasında bir köprü vazifesi görür. Dini bir cemiyet teşkil edemeyen bir din de, ‘ölü’ doğmuş bir ‘cenin’e benzetilmektedir. Bu şekilde, dinin en bariz özelliklerinden birisinin “cemaat” teşkil etmesi olarak görülmektedir. Dinin sosyal bir karaktere sahip olması ise, onun öteki toplum olayları ile karşılıklı etki-tepki ilişkileri içinde bulunması

⁷ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, 10. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s.226.

⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985, s.19.

⁹ A.g.e., s.19.

¹⁰ M. Emin Köktaş, **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s.24

¹¹ A.g.e, s.35.

ve din olaylarının belli ölçülerde coğrafi, toplumsal ve kültürel değişkenlere bağlı bulunması demektir.”¹²

Her din, bir toplum içinde ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bilinen bütün insan toplumlarında bir dine rastlandığı gibi, sosyal bir olgu olması nedeniyle, sorunların, olayların ve çatışmaların olmadığı bir din de mevcut değildir. Çünkü dinin objektifleşerek sosyalleştirici araç olması, bir topluma mal olması, bir cemaati ortaya çıkarması, dini olayların belli ölçülerde ve karşılıklı olarak öteki sosyal kurumsal ve kavramsal yapılara, coğrafi faktörlere ve çeşitli değişkenlere bağlı bulunduğunu göstermektedir. Bu da bizi, din ve toplum ilişkilerine götürmektedir.¹³

M. Eliade, ilk insanın “dindar adam” olduğunu ve anlamlı bir dünyanın ancak kutsalın keşfi ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁴

Tarihi süreçte, toplumların geçirdiği değişim süreçleri içinde sosyal bir karaktere sahip olması, inananlarına belli bir takım değerler ve semboller sistemi vererek bir zihniyet kazandırdığı için merkezi bir yer işgal etmiş bulunan din, bu önemi sayesinde başlangıçtan beri sosyolojinin imtiyazlı konuları arasında yerini almıştır. Nitekim Pozitivist¹⁵ felsefenin en önde gelen temsilcilerinden birisi olan ve sosyoloji ilminin isim babası olarak kabul edilen A. Comte'nin din sosyolojisi tamamen dinî bir karaktere sahiptir.¹⁶ Öyle ki, O'nun eserlerinde sosyoloji ve din kavramları, adeta bir ve aynı şeyi ifade eder gibi görünmektedir. Yine, sosyolojik anlayışını ‘kollektif şuur’ düşüncesinde birleştirerek, ‘kollektif şuur’u müşterek tasavvurların bütününden ibaret sayan Durkheim’e göre, ‘kollektif şuur’un temelini dinî inançlar oluşturmaktadır.¹⁷ Din kurumunu toplumsal hayatın özetlenmiş yetkin bir örneği şeklinde gören Durkheim, dinin kaynağını topluma dayandırmış, böylece dini, sosyal tecrübenin bir yansıması olarak ele almak suretiyle, kutsal ile sosyalin aynı şeyler olduğunu kaydetmiştir. Böylece, Comte ve Durkheim, sosyolojiyi teolojiyle bir tutarak, toplumla ulûhiyeti bir

¹² Keskin, a.g.e. s.10.

¹³ A.g.e., s.10.

¹⁴ A.g.e., s.8.

¹⁵ **Sosyoloji Sözlüğü**, “Pozitivizm”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s.598

¹⁶ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Korkmaz Alemdar (Çev), Bilgi Yayınevi, Ankara 2000, s.98

¹⁷ Emile Durkheim, **Dini Hayatın İlk Şekilleri**, İzzet Er (Çev), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, s.223.

tutmuşlardır ki, Wach bunu ‘gülünç bir yanlış anlama’ olarak değerlendirmektedir. Aynı şekilde, Weber de, öteki toplum olayları gibi, din olaylarına da birer ‘ideal tip’ gözüyle bakmak suretiyle, araştırmalarını daha çok, dinî olaylar ile ekonomik olaylar arasındaki ilişkiyi aydınlatma üzerine yoğunlaştırmıştır.¹⁸

“İlk evrimcilerin sosyolojik din çalışmaları üzerindeki etkisi iki ana sebepten dolayı zayıflamıştır. İlki, daha sonra elde edilen antropolojik bulgular, evrimci teorilerin esasını oluşturan önemli bir sayıltıyı çürütmüştür. Bütün toplumların zorunlu olarak bir dizi evrim aşamasından geçtiği esasına dayanan bu sayıltı, incelenen bir toplumun gelişimindeki bir sonraki aşama hakkında evrimcilerin çeşitli öngörülerde bulunmalarını mümkün kılıyordu. İkincisi, pozitivistin etkisi azaldığı için dinin insan toplumlarında gelecekte üstleneceği rol hakkındaki teorilerin büyük ölçüde bir hüsnü kuruntu üzerine kurulmuş ve tarihî bilgiden yanlı sapmalarla desteklenmiş olması gerçeği sosyologlar için gittikçe daha aşikâr olmuştu. Daha da önemlisi bu teoriler, kurulduğu şekliyle, deneye dayalı teste konu olamazdı. Söz gelimi Oswald Spengler, L. T. Hobhouse ve daha sonra Pitirim R. Sorokin gibi bazı teorisyenler makro düzeyde din ve toplumun evrimi hakkında teori üretmeyi asla terk etmemelerine rağmen geliştirmiş oldukları teoriler sosyolojik olmaktan çok felsefidir.”¹⁹

Bir başka açıdan bakıldığında din insanın yeryüzü serüveninin başlamasıyla birlikte başlamıştır. Dolayısıyla din insan ile başlayan, insanla anlam bulan bir olguya karşılık gelmektedir denilebilir. İnsan din ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde din, kimi zaman insanın nesnesi kimi zaman da öznesi olabilmiştir. İnsanla başlayan bir sürecin başlangıcı olarak din kimi zaman insanı ve toplumu şekillendirmiş, değiştirip dönüştürmüştür. Kimi zaman da şekillendirdiği ve değiştirip dönüştürdüğü insan ve toplumun nesnesi haline gelmiştir; şekillenmiş, değişip dönüşmüştür. Böyle düşünüldüğünde din, insan ve toplum ilişkisi bağlamında çift yönlü bir ilişkiye sahiptir.²⁰

¹⁸ Keskin, a.g.e., s.8.

¹⁹ Elizabeth K. Nottingham, **Din Sosyolojisi Araştırmaları**, Mehmet Ali Kirman (Çev), Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, (4.Cilt) 3.Sayı, http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/168717032_0403110443.pdf, 10.05.2013, s.156.

²⁰ Kurt, a.g.e., s. 43.

Dine bakış insanın durduğu yerden bakılan bir bakıştır ve öznedir.²¹ Bu yüzden disiplinlerin bakış açısı ve tanımlamaları yukarıdaki ifadenin karşılığı olarak kendi buldukları yerden din ile ilgili tanımlar geliştirmişlerdir. Buradan hareketle bu tanımlar üzerinde durulacaktır.

Sosyoloji toplumsal olanı ilgilendiren toplumsal olan ile ilgilenen bir bilim dalı olarak din ile de ilgilenir. Toplumsal bir fenomen²² olarak görülen din, sosyolojinin ilgi alanının dışında düşünülemez. Fakat sosyoloji dinle, toplumsal ile ilişkisi itibariyle ilgilenir. Bu çerçevede bu sosyolojik yöntemle sosyolojinin kendisi teolojiden ayrılır denilebilir.

Şüphesiz tek bir sosyolojiden söz edilemeyeceği gibi din konusunda da tek bir tanımdan da söz edilemez. Bu çerçevede dine yönelik sosyolojik tanımlara bakıldığında bu durum daha açık bir şekilde görülebilir.

August Comte'ye göre din, daha müspet düşünce şekilleri karşısında silinip ortadan kaybolmaya mahkûm bir ilkel ve büyüsel düşünce tarzıdır. Onunla aynı düşüncede olan pozitivistler genel anlamda dini tarif ederken bu bakış açısıyla dini tanımlamışlardır. Kimisi iktisadi hayatın bir fonksiyonu kimisi ise bir kültür gecikmesi şeklinde dini tanımlamıştır.²³ Özde ise hepsi dinin üretilen bir şey olduğu ve süreç içerisinde yerini insanların ürettikleri diğer şeylere bırakacağı konusunda hemfikir gibi görünmektedirler.

Özünde pozitivist olmakla birlikte Durkheime dini şöyle tarif etmektedir: Kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden meydana gelen ve bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatte birleştirdiği dayanışmalı bir sistem.²⁴ Tanımdan anlaşılacağı gibi Durkheim dine fonksiyonel bir anlam yüklemekte ve dini bu bağlam itibariyle tanımlamaktadır. Fakat o da Comte gibi dinin toplum tarafından üretildiği konusunda aynı güzergâhta görünmektedir. Bununla birlikte dinin fonksiyonel önemini inkâr etmemekte hatta bunun toplumsalın oluşumu açısından önemini fazla olduğu düşüncesine sahiptir.

²¹ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, **Sosyoloji**, Çamlıca Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2011, s. 326

²² **Sosyoloji Sözlüğü**, "Fenomenoloji, Fenomonolojik Sosyoloji", Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s.241.

²³ Günay, a.g.e., s.222.

²⁴ A.g.e.,223.

Ünver Günay'ın din hakkındaki düşünceleri şöyledir: “Yapısı ne olursa olsun her toplumda ve insan ruhunda bir yücelme ihtiyacı transandantal ve ilahi âleme yönelme eğilimi mevcuttur ki bunu sadece fert ya da toplum kalıpları içerisinde sıkıştırılmış bir kutsal kategorisiyle anlamak ve açıklamaya çalışan her teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlanacağına şüphe yoktur. Esasen sadece ilahiyatçıların iddialarına göre değil; fakat aynı zamanda tarihçi, filozof, antropolog, etnolog, psikolog ve sosyologların incelemelerine göre de insanlık kadar eski bir tarihe sahip olan ve üstelik bütün toplumları kuşatan bir vakıa olan din insan ve toplum hayatında fitri bir gerçekliğe sahiptir.”²⁵

J.M. Yinger'e göre din, bir halk gurubunun onun vasıtasıyla beşer hayatının temel problemlerine çözümler aradığı bir inanç ve pratikler sistemidir.²⁶

J. Wach'ın dine toplumsal bir fenomen olarak yaklaştığını onun objektif gerçekliğinin olduğunu ifade ettiğini belirtelim. Aslında buradaki yaklaşımın kendisinin fenomenolojik yaklaşımından kaynaklandığını belirtmekte yarar vardır.

Burada Abdurrahman Kurt'tan özetleyerek ifade edersek din, sosyolojik bakış açısından üç karakteristiği itibariyle teşhis edilebilir. Bunlardan birincisi inançlar ve inanılan alanın ya da iman alanının niteliğidir. İkincisi ibadet ayin ve ritüelleridir. Üçüncüsü unsur ise aynı inanç topluluğuna mensup olma (aidiyet) duygusudur.²⁷

Bu tanımlardan veya tespitlerden anlaşılacağı gibi din olgusu sosyologlar arasında da görüş birliği şeklinde tanımlanabilmiş değildir. Burada din, sahip olunan yaklaşım, ideoloji ve kültür çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Öyle ki sosyologların genel yaklaşımları bilindiğinde dine nasıl yaklaşacakları da bilinebilir denilebilir.

Dinin çeşitli tanımlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bu tanımlardan birini alıp dine sosyolojik bir tanım getirmektense, dinin bu tanımların tümünü belli oranda yansıttığını ifade etmek daha makul gibi duruyor. Bu anlamda zaman ve mekan farklılığı itibariyle din; toplumsal bir fenomen, iktisadi bir organizasyon, kültürü üreten ve kültürden üretilen, halkların afyonu olarak görülebilen, aynı zamanda halkları harekete geçiren muharrik bir güç, reel bir karşılığı olan, bireysel ve toplumsal tecrübe

²⁵ A.g.e., s.224.

²⁶ A.g.e., s.226.

²⁷ Kurt, a.g.e., s.44.

alanına sahip, aşkın varlıkla irtibatlı, kutsal veya kutsal dışı görülen her türlü inanç ve eylem olarak tanımlanabilir.

Bu tanım ve tespitlerden sonra “İslam literatüründe en üst merci olarak değerlendirilen Kuran’da din nasıl tanımlanmaktadır?” sorusuna cevap bulmaya çalışmak gerekir.

Kuran’da din konusuna girmezden önce din kelimesinin kelime anlamı üzerinde durmakta fayda vardır. Bu bağlamda din kelimesinin anlamları şu şekilde ifade edilir. ‘Din’ kelimesi ‘d-y-n’ kökünden gelir ve sözlükte şu anlamlara gelir: Üstünlük, egemenlik, itaat, zorlamak, itaatkâr olarak kendini bir güce teslim etmek, borçlanmak, boyun eğmek, hakkını almak, ödünç almak, boyun eğdirmek, egemenlik, idâre etmek anlamlarına gelir. Birinin emrine girmek, onun emrine amade olmak, onun hâkimiyet ve otoritesi altında boyun eğmeyi kabul etmek, şeriat, kanun, yol, millet, âdet, taklit, hesaba çekmek, ceza veya mükâfat vermek de din kelimesinin anlamlarındandır. İsim olarak ‘din’ kelimesi şu manaları kapsamaktadır: İyi ya da kötü karşılık; âdet ve alışkanlık; itaat, zillet, bağlılık, üstünlük sağlamak, galip gelmek; hâkimiyet, mülk ve hüküm; bir şeye zorlamak; itaat etmek, ya da tersi olarak isyan etmek; bir şeyi alışkanlık haline getirmek; şeriat ve millet, yani tevhit inancı.²⁸

‘Din’ kelimesi Kur’an-ı Kerim’de borç anlamına gelen ‘deyn’ hariç, dört anlamda kullanılmaktadır:

En yüce kudrete teslim olma, itaat etme, boyun eğme anlamında;

“Göklerde ve yerde ne varsa o’nundur, din de (itaat ve kulluk da) sürekli olarak O’nundur. Böyleyken Allah’tan başkasından mı ittika ediyorsunuz (korkup çekiniyorsunuz)?”²⁹

Âhret, ceza, yani amellerin karşılığını verme günü anlamında;

“(İbrahim dedi ki:) Din (ceza) günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum da O’dur.”³⁰

Hüküm, âdet, şeriat ve kanun anlamında;

²⁸ Rağıb Al İsfahani, *el Müfredât fi Garîbi'l Kur'an*, Daru'l Ma'rife, Beyrut Lübnan 2011, s.181.

²⁹ Kuran-ı Kerim, Nahl, 16/52

³⁰ A.g.e., Şuara, 26/82

“Zina eden erkek ve zina eden kadının her birisine yüzer değnek vurun. Eğer Allah’a ve ahret gününe iman ediyorsanız, onlara Allah’ın dini (hükümü) konusunda sizi bir acıma tutmasın...”³¹

Allah’ın gönderdiği Tevhid Dini anlamında;

"Kim ki, İslam'dan başka bir din ararsa, onun dini asla kabul edilmez ve bu kimse ahrette kaybedenlerden olacaktır."³²

Bu çerçevede toplumsal ilgilendirme anlamında din, insanların yaşam tarzına karşılık gelen uyum sağlama davranışı, gelenek, adet vb. anlamında değer yüklü olarak tanımlanabilir.

Bir diğer önemli nokta dinin pratiği şekillendiren ve onunla ilgili boyutu itibariyle davranışın kendisi, her türlü ile dini olarak nitelendirilmeye uygun bir zemin olarak tanımlanmaktadır.

1.2. DİN SOSYOLOJİSİ

“İnsanlığın en eski dönemlerinden itibaren ayrılmaz bir parçası olarak, onun hem zihin dünyasında hem de eylemlerinde etkisini hissettiren din kavramının anlaşılması, özellikle onun, toplumsal düzeyde ne tür etkiler yarattığı konusu, günümüzde din sosyolojisinin temel konusunu oluşturmaktadır. Bu anlamda din sosyolojisi din ve toplum arasındaki karşılıklı etkiyi, münasebeti sorgulayan ve anlamaya çalışan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.”³³

Kehrer’e göre din-toplum ilişkisi, din sosyolojisinin esas alanı ve aynı zamanda incelenmesi en zor konusudur. Wach, din-toplum münasebetlerini inceleyebilmek için, bu iki alan ile ilgili yeterli ve köklü bilgi birikiminin olması, aynı zamanda, bu ilişkilerin belirli bir zaman dilimi içerisinde incelenmesinin veya sadece bazı dinlerin göz önüne alınarak ortaya konulmaya çalışılmasının hatalı olacağını belirtmektedir.

³¹ A.g.e., Nur, 24/2

³² A.g.e., Al-i İmran, 3/85

³³ Keskin, a.g.e., s.8.

Nitekim din toplum arasındaki ilişki hususunda genel kural da, ikisinin de birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği şeklindedir.³⁴

Batıda, özellikle Protestan İlahiyatçı ve filozofların etkisiyle XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca ortaya çıkan aşırı sübjektivizm, dini, tamamen ferdi bir olaymış gibi anlama eğilimini doğurmuştur. Ancak bu tutum, XIX. yüzyılın sonlarında değişmeye başlamış, bu dönemden itibaren din, sosyal şartlardan hareket edilerek anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu görüş açısı dini, cemiyetin bir fonksiyonu olarak görmekteydiler.³⁵

Bu bağlamda din sosyolojisinin XIX. yüzyıldaki öncüleri, makro problemler³⁶ konusunda teorisyendiler. Onların, teorilerini ve hipotezlerini desteklerken kullandıkları veriler genellikle tarih, antropoloji ve genel gözlem yoluyla elde edilmişti. Bununla beraber bugün bazı sosyologlar, bu tür bir veriyi tam manasıyla ‘ampirik’ olarak değerlendirmezler ve bu kavramı sistematik olarak ilk elden toplanmış çağdaş veriyle sınırlarlar. Ancak Durkheim ve Weber çizgisinde yer alan XX. yüzyılın başındaki sosyologlar bile büyük miktarda veriyi toplama ve işlemede bugünkü modern araçlara sahip olmaktan uzaktılar. Dolayısıyla modern araştırma araç ve yöntemlerindeki eksiklik nedeniyle hükümetler tarafından toplanmış olan eksik istatistiklerle desteklenmiş yazılı antropolojik ve tarihî kaynaklara güvenmek zorundaydılar. Onlar, seleflerinin kullandığından daha karmaşık eleştirel bir teknik kullanmış olmalarına rağmen ellerindeki veriyi analiz ederken yapmış oldukları yorumlar, veri kaynaklarının sınırlılığı ile kısıtlıydı. Bununla birlikte güvenilir bir tarihî kanıt da, geçerli ampirik veri veya ilk elden çağdaş istatistikleri toplayanların bazen gözden kaçırabildikleri durumların olabileceği düşünülebilir.³⁷

Sosyolojik din çalışmasının canlılığını yeniden kazanması, sosyologların geçmişte ve bugün dini inceledikleri yolların daha yakından gözden geçirilmesi gereğini ortaya koyar. Sosyologların çalışmalarını sürdürdükleri iki ana yol vardır ve bunlar karşılıklı ilişki halindedir. İlki, sosyo-dinî verinin analizi için teorik yaklaşımlar oluşturulması; ikincisi, analiz için deneye dayalı araştırma araçları yardımıyla uygun

³⁴ A.g.e., s.10.

³⁵ Keskin. a.g.e., s.9.

³⁶ Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, **Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s.305.

³⁷ Nottingham, a.g.e., s. 154

verinin toplanmasıdır. İdeali konuşacak olursak, çok değerli teorik çalışmalar, uygun verinin sağlamlığı, çok değerli deneye dayalı çalışmalar da önemli bir teorik yaklaşım ile anlamlı bir ilişki içinde olduğu için bu iki çalışma tarzının el ele gitmesi gerekir. Dolayısıyla “teorik yaklaşımlar” ile “deneye dayalı çalışmalar” arasında yapılan ayırım, çoğu kez analitik bir ayırım olarak kabul edilmelidir.³⁸

“Din sosyolojisi araştırmaları dört kategoride gerçekleştirilebilir. İlki, büyük bir evrenin bazı dinî özellikleri veya tutumlarıyla ilişkili olduğu düşünölen spesifik tutum veya davranışların incelendiği büyük kategoridir. Seçilmiş dinî özellik, mesela, dinî gruba bağlılık, dua sıklığı veya düzenliliği, kiliseye devam düzenliliği, dinî doktrini kabul etme veya inanma düzeyi ya da bir şekilde sayılmış veya ölçölmüş diğer bir takım karakteristiklerden biri olabilir. Bu tür çalışmaların hedefi, az önce belirtilen dinî özellikler, yani “değişkenler” ile meslekî tercih, başarı ihtiyacı, kişinin mensup olduğu inanç grubundan veya dışından evlenme ihtimali, siyasî tercih, eğitim arzusu ve başarısı, doğum oranları ve doğum kontrol araçları kullanma gibi belli diğer genel davranışsal özellikler, yani “bağımlı değişkenler” arasında olumlu veya olumsuz nasıl bir ilişkili olduğu yönündeki kuramsal iddiaları test etmektir. İkinci kategori, dinî gruplar ile onların gelişimine, özellikle onların örgötsel yapısına ilişkin çalışmalarını kapsar. Bu tip bir araştırma, dinî hareketlerin ve çeşitli türdeki mezhep ve tarikatların doğuşu ve gelişimini içerir. Daha ziyade açık bir şekilde tanımlanmış veri yığınıyla ilgili olan ve sosyolojik alanda açıkça yer alan bu tür araştırmaları sosyologların çok fazla tercih etmeleri oldukça şaştırtıcıdır. İlk ikiden çok daha küçük olan üçüncü kategori, din adamlarının, özellikle papazlar, rahipler ve rabbîlerin rollerini araştıran çalışmalarını kapsar. Oldukça az sayıda çalışmaların yer aldığı son kategori ise, dinî yapıların resmî inanç esaslarına ait bildirimlerinden farklı olarak, bireylerin dinî inançlarının içeriğiyle ilgilidir.”³⁹

Din sosyolojisi, modern anlamda Batı’da ortaya çıkmasına rağmen bugün Batı dışı toplumlarda ilgi konusu olmuş durumdadır. Toplumların dini inanç haritalarının çıkarılması ve özellikle bu çerçevede siyasal tercihlerin yönlendirilmesi anlamında önemli bir yere sahiptir din sosyolojisi. Daha önce din sosyolojisi bağlamında yapılan

³⁸ A.g.e., s. 154.

³⁹ A.g.e., s.161.

araştırmalar kilise ve papazlar üzerinde gerçekleştirilmekte iken bugün bu durum artık diğer dinlerin ibadet alanlarını, ritüellerini ve din adamlarını da kapsar durumdadır. Bu durum daha önce batıda gerçekleştirilen çalışmalar üzerinden kendi toplumsal zeminini değerlendirme yanılığlarından araştırmacıları korumuş gözükmektedir.

1.3. SOSYAL YAPI

Yapı, kültür ve organizasyondaki kalıba tekabül eder ki bu yolla sosyal eylem gerçekleşir. Zaman içinde sabit olan, çoğu zaman fark edilmeyen ve neredeyse görünmeden değerren roller, organizasyonlar, kurumlar ve kültürel sembol düzenlemeleridir.⁴⁰ Yapı sosyal hayatta mümkün olana hem imkn sağlar hem de onu kısıtlar. Eğer bir bina toplum olsaydı, temel, destekleyen stnlar ve kirişler alanların ve odaların (roller, organizasyonlar ve kurumlar) eşitli türlerine ve düzenlemelerine hem imkn sağlayan hem de kısıtlayan yapı olacaktır. Sosyal eylemin gerçekleştiği düzen ve kaynaklar (materyal ve insani) kalıplaşır ve kurumsallaşır. Hem kültürü hem de sosyal organizasyonun kaynaklarını içerir.

Bireylerin kendilerini içerisinde buldukları ve kendisinden mutlak surette etkilendikleri, ancak çoğunun üzerinde hiçbir kontrolünün olmadığı ve genellikle asıl doğasını bilmedikleri görece sabit sosyal ilişkiler ve fırsatlar sistemidir.

Fertlerin temel karakteristik özellikleri olduğu gibi toplumların da bir takım karakteristik özellikleri vardır. Bu bize toplumları tanıma olanağı verir. Aslında bu yapıdan dolayıdır ki toplum araştırmanın konusu olabilmektedir. Aynı zamanda farklı toplumsal zeminler onları diğerlerinden ayıran kendine has davranış, düşünce, tutum ve beklentilerin olması anlamına gelmektedir. Buna temel kişilik veya toplumsal karakter adı verilir.⁴¹

Sosyal yapı sosyalleşme aracıdır. Sosyal bütünleşme bunun sayesinde gerçekleştirilir. Herhangi bir sosyal yapı içerisinde yer alan insan sadece kurulu bir düzen içerisinde yer aldığı için uyum sağlamakla karşı karşıya değerdir. Aynı zamanda o

⁴⁰ Veğdi Bilgin, **Bizi Kuşatan Toplum**, 2. Baskı, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s.65.

⁴¹ A.g.e., s.69.

bizzat bu sosyal yapı içerisinde çatışma alanları içerisinde de kendisi bulmaktadır.⁴² Bu anlamda sosyal yapı çift yönlü bir işleve sahiptir denilebilir.

1.4. SOSYAL GRUP

“İnsan, sosyo-kültürel, sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve etnik sebeplerle bazı değerleri veya insana ait bazı kimlikleri öncelemek suretiyle kendini tanımlama ve diğer varlıklardan farklılığını ortaya koyma ihtiyacını hissetmektedir.”⁴³

İnsan, yapısı itibariyle toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır.⁴⁴ Bu bakımdan, insanlık tarihinin ne kadar eski devirlerine inilirse inilsin, yeryüzünün her yerinde insanın daima bir takım gruplar veya topluluklar halinde yaşadığı görülmektedir. İnsanın, yaşamını sürdürmesi, başkalarının varlık koşuluna bağlıdır. O tek başına yaşayamaz. Çünkü kendi kendine yeterli değildir. İçinde bulunduğu hayat koşulları, onu toplu yaşamaya zorlamaktadır.⁴⁵

Grup sözcüğü, XVIII. yüzyıldan itibaren sosyal bir anlam kazanmış ve daha sonra da hemen bütün dillerde kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar daima bir takım grupların içinde yaşarlar ve devamlı surette yeni gruplar oluşturmak eğilimindedirler. Zaten, sosyal hayatta bizzat toplum büyük bir sosyal gruptur ve onun içerisinde başka birçok alt-gruplar yer almaktadır. Bu bakımdan, küçük grupların büyük grupların içinde vücut bulacak şekilde var olmaları keyfiyeti de, sosyal gruplarla ilgili bir başka önemli özelliktir. Aile, klan, kabile, köy, şehir, millet, dernek... Gibi topluluklar sosyal grubun bazı örnekleridir. Sosyal gruplar, insanların bir araya toplanmaları sonucu ortaya çıkan topluluklardır. Ancak, insanların her çeşit birleşmeleri sosyal grubu meydana getirmez.⁴⁶

⁴² A.g.e., s.87.

⁴³ Zülfikar Durmuş, **Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplar**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2003, III. Cilt Sayı 3, http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/2024241187_0303020482.pdf (10.04.2013), s. 17

⁴⁴ İbn-i Haldun, **Mukaddime**, Halil Kendir(Çev), Yeni Şafak, Ankara 2004, s.79.

⁴⁵ Durmuş, a.g.e., s.18

⁴⁶ Günay, a.g.e., s.236-237.

“Grup kavramı, insanla ilgili olarak az veya çok belli sayıdaki insanların bir arada bulunmasını ve birliktelik sayı, zaman ve mekân yakınlığından daha fazla anlam ifade ettiğinde sosyal grup olarak adlandırılır.”⁴⁷

Bir sosyal grubun oluşabilmesi, her şeyden önce birden fazla insanın bir arada bulunması ile mümkündür. Ayrıca bu sosyal grubun öteki insanlardan ayrı, başlı başına bir birlik meydana getirmesi için, bir varlık kazanması ve topluluk içerisinde her üyeye düşen bir rolün ve bir statünün var olduğu yapısal bir sistemin oluşması gerekmektedir.

Fichte’ye göre sosyal grup; “Ortak amaçların izlenmesi hususunda, sosyal normlara, yarıtlara ve değerlere uygun olarak, karşılıklı rolleri yerine getiren kişilerden oluşmuş bir yapıya sahip ve benzerlerinden ayrılp bütünleşebilen topluluk” tur.⁴⁸

Sosyal grup deyince geniş manada küçük-büyük her türlü birleşme anlaşıldığı gibi, aynı zamanda sabit olmayan, devamlı değişen ve hareket halinde olan insan toplulukları da akla gelir. Sosyoloji ilmi açısından tabî ve idealist olmak üzere iki tip sosyal gruptan bahsedilmektedir. Tabîi gruplar: Klan, kabile, millet vs... Bu gruplarda içgüdüler, hisler, zihni faaliyetten daha ağır basar. İdealist gruplar ise, siyasî ve ideolojik teşkilatlanmalar ve büyük-küçük dini gruplar olup, bunlarda zihni faktör ön plandadır. Bu grupları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak hemen hemen imkânsızdır.⁴⁹

1.5. DİNİ GRUP

Din ve toplum arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda karşılıklı bir etkileşimin aralarında olduğu görülür. Tarih boyunca din toplumsal yapının kimi zaman öznesi kimi zaman da nesnesi olmuştur. Dinin toplum üzerindeki etki derecesi değişmekle beraber sürekli olmuştur. Din etkinlik alanı genişledikçe dini grupların da etkinlik alanı genişlemektedir. Seküler kimliğin fert ve toplum zemininde 21.yy. da yaygın olmasına rağmen dini grup ve hareketler, içerisinde bulunduğumuz yüzyılda da etkindirler.

⁴⁷ Arslantürk ve Amman, a.g.e., s.189.

⁴⁸ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Savaş Yayınları, Ankara 1984, s.187.

⁴⁹ Durmuş, a.g.e., s. 19

Dini gruplar meselesi esasen bir dinin hangi toplumsal gruplarda yaşadığı ve hangi toplumsal grupların doğuşuna sebebiyet verdiği hususuna bağlıdır. Burada önemli olan nokta din, sosyal gruplar oluşturmakta, toplumsal kurumlar içerisine girmekte ve tarihin değişimine yönelik bir faktör olarak kendisini göstermektedir.⁵⁰

İnsan birliktelikleri dini temelde gerçekleştiğinde burada dini grup veya gruplardan söz edilebilir. Dini faktör bu tür grupların başat özelliği olarak kendisini göstermektedir. Dini faktörü dini davranışlarla tamamlanır. Bu yüzden kategorizasyon da buna oluşur. Örneğin Protestanlar, Katolikler, Anglikanlar, Müslümanlar, Yahudiler vb.⁵¹

“Dinî hareketler üzerine yoğunlaşan bu kategoride yer alan bir çalışma türü, dinî yapıların oluşum aşamasında, yani dinamik aşamalarda incelenmesidir. Bu tür çalışmalar, dinî örgütlerin nasıl ortaya çıktığı ve onların büyüüp gelişmesini kolaylaştıran toplumsal şartların keşfiyle ilgilidir. Thomas O’Dea’nın “TheMormons” adlı eseri, bu türden önemli bir araştırmadır.”⁵²

“Bununla beraber bu tür çalışmalar tarihi olduğu kadar çağdaş veya yarı çağdaş da olabilir. EricLincoln’un, ABD’de Mormonlar gibi yerli bir dinî hareket olan Black Muslim hareketi üzerindeki monografisi “Black Muslims in America”, esas olarak ilk elden gözlem yöntemleriyle toplanan yeni bilgilerle yapılmıştır. Lincoln, zencilerin sosyal ve dinî hayat şartlarıyla ve özellikle Black Muslim hareketini doğurmuş olan siyah ve beyaz toplulukların sosyal ve ekonomik ilişkileriyle de ilgilenmiş ve ayrıca ortaya çıkan liderliğin doğasını ve potansiyel üyelerin sabit arzularıyla uyumlu amaç ve hedefleri formüle etmek için lider tarafından kullanılan araçları incelemiştir. O’Dea gibi Lincoln’un yaklaşımı da oldukça fonksiyoneldi. Zira o, çalışmasını, söz konusu hareketin siyah Müslümanlar için, Amerikan zenci toplumu için ve Amerikan toplumunun bütünü için fonksiyonel öneminin bir analiziyle bitirmektedir.”⁵³

Kuzey Irak’ta bulunan, inceleme konusu olan hareketler dini grup kategorisi içerisinde değerlendirilebilir. Konuyla ilgili hareketler meşruiyet zeminlerini bu

⁵⁰ Adem Efe, **Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi(Isparta Örneği)**, Tuğra Matbaası, Isparta 2008, s.31.

⁵¹ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir**, Nilgün Çelebi(Çev),Toplum, Konya 1990, s.70.

⁵² Nottingham, a.g.e., s.164.

⁵³ A.g.e., s.164.

anlamda dinle temellendirmektedirler. Hareketlerin hem yapılanmaları hem de siyasal arenada sergiledikleri itiraz noktaları bu çerçevede müşahede edilmektedir. Bu hareketlerin anlaşılması dini grup olma özelliklerinin yanı sıra etnik grup olarak da belli bir çerçevede hareket etmeleriyle anlaşılabilir. “Black Muslim” hareketinin etnik kimliğinin doğalında ön plana çıkması gibi durum burada da söz konusudur.

1.6. ETNİK GRUP

Farklı bir tarihî kolektif şurdan kaynaklanan kimliğin oluşturduğu bir tür sosyal gruptur. Etnik gruplar kendi kültür, âdet, norm, inanç ve geleneklerine sahiptirler.⁵⁴ Ancak, ırk farklılıkları bu tür grupların belirleyici bir özelliği olmakla beraber, grup üyelikleri evlenme veya sosyal olarak kabul edilmiş diğer yollarla değişebildiğinden, "etnik grup" kavramı "ırk gurubu" kavramıyla eş anlama gelmemektedir.⁵⁵ Irk kavramı yanlışlıkla değişmez ve biyolojik bir şeyi çağırıştırır. Etniklik kavramı ise toplumsal bir kavramdır. Toplumların kendilerine ait özellikleri öteki olarak görülen diğerlerinden farklıdır. Bu anlamda etnik gruplar kendilerini diğerlerinden kültürel açıdan farklı olarak değerlendirir.⁵⁶

Etniklik kavram olarak ırk grubundan farklı bir anlam ifade eder. Etniklik belli bir ırk özelliğine dayanabileceği gibi kültürel veya siyasî faktörlerden de oluşabilir. Sosyoloji açısından kullanılabilir genel bir ölçüdür. Ancak, grubun kültürel faktörlerle yansıttığı görünümü, başka bir deyişle kültürel uygulamalarıdır. Bir ırk, toplum hayatında birdenbire var olmaz. Yüzlerce, hatta binlerce yıllık geçmişin meydana getirdiği bir bünyenin (ve kültürün) mevcut olması gereklidir.⁵⁷

“Etnik kimliğe sübjektif yaklaşım, “eğer insanoğlu durumları gerçek olarak tanımlıyorsa, durumlar sonuçları bakımından da gerçekler” şeklindeki kabul ile ilişkilidir. Burada etnik kimliğin esas göstergesi, “Sen kendi kabulüne göre kimsin, kendini ne olarak görüyorsun, duyumsadığın kimlik ne?” gibi bir sorunun cevabına bağlıdır. Önder, etnik kimliğe bu şekilde yaklaşımda, anadil ve ikinci dil gibi unsurların etnik grup bilincinden çok, kökeni açıklaması bakımından önem taşıdığını

⁵⁴ **Sosyoloji Sözlüğü**, “Etnisite, Etnik Grup”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s.215.

⁵⁵ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2008, s.535.

⁵⁶ A.g.e., s.535.

⁵⁷ Tuğça Poyraz, “**Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren Ve Mamuşa Örneği**”, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.23.

belirtmektedir. Fenton ise bu yaklaşımın etnisitenin, sadece veya özellikle, istenilen ve gönüllü olarak kabul edilen bir kimlik edinme meselesinden ibaretmiş gibi görülmesi anlamına geldiğini ve hür iradeye dayanan etnisite modeline uygun olduğunu ifade eder.”⁵⁸

“Etnik kimlik üzerinde belirsizlikler olduğu söylene de, etnik kimlik kavramı, Hutchinson ve Smith’in belirttiği gibi ortak ecdat mitine, paylaşılan tarihi hatıralara, ortak kültüre, ortak bir anavatana ve ortak dayanışmaya dayanan belirli bir insan topluluğu ile ilişkilendirilebilir.”⁵⁹

Etnik grupların kendilerinin ötekilerden farklı olduklarını iddia etmeleri, kendilerini toplumdaki başka bir grubu ya da grupları referans alarak tanımlamalarına yol açmaktadır. Kim veya kimler olduklarının bilincine ötekileri referans alarak ulaşmaktadırlar.⁶⁰

İrkçılık, etnik toplulukların, kalıtsal/biyolojik olarak üstün oldukları görüşüne dayanır. Fakat etnik topluluklar ırki bakımdan karışmışlardır ve bu nedenle onları birbirinden net olarak ayırt etmek imkânsızdır. Burada da soy birliğinin bilimsel anlamda gerçek olması gerekmez, farazi bir ortak köken onları birbirine bağlamakta ve etnik kimlik bilinçlerini desteklemektedir.

“Çoğulcu olsun olmasın her türlü sosyal sistemde etnik kimlik, bireyin oynaması gereken toplumsal rolün belirlenmesinde ve aktörün akit yapacağı kimseleri seçmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Başka bir ifadeyle, etnik kimlik toplumsal bir statü olarak değerlendirildiğinde diğer statüler ve sosyal kimlikler karşısında daha önemli bir yere sahip olabilmektedir.”⁶¹

⁵⁸ A.g.e., s.31.

⁵⁹ A.g.e., s.32.

⁶⁰ Giddens, a.g.e., s.535.

⁶¹ Poyraz, a.g.e., s.33.

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFYA ve TARİH

Coğrafya toplumların şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Toplumlar buldukları coğrafyadan etkilenmektedirler. Bulduğu bölgenin etkisinde kalan toplumlar oradan kültür, sanat, tarih, medeniyet vb. üretmektedirler. Bu kendilerine hasır. Kendilerine aittir. Aynı zamanda onlar da içerisinde doğdukları bu coğrafyaya aittirler. Tersinden de sonradan ürettikleri kültür ve medeniyete ait olmaktadır. Bu durum onlarda belli bir kimlik oluşturur. Bu kimlik kendilerinden kattıklarından oluşturulan bir kimliktir hem de kendilerinin dışında gerçekleşen tabii mekâna bağlı bir kimliktir.⁶²

Toplumların kaderi üzerinde etkin olan coğrafya ve tarih o toplumların bilinmesi ve anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Toplum ile ilgili coğrafya ve tarih bilgisi, o toplumların dini, siyasi, içtimai ve kültürel kodlarına ulaşabilme imkânı verebilir.⁶³

2.1. IRAK COĞRAFYASI

“Irak, Arap yarımadasının kuzeydoğusunda yer alan, kuzeyden Türkiye, doğudan İran, Güneydoğudan Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyden Suudi Arabistan ve batıdan Ürdün ve Suriye ile sınırlıdır. Modern Irak coğrafyası toplam 438.317 km² lik bir alanı kaplar. Kara sınırlarının önemli bir bölümünü 350 km ile Türkiye oluşturmaktadır.”⁶⁴

⁶² Samiye Mustafa Haşşab, **İslam Sosyolojisi**, Ali Coşkun ve Nebile Özmen(Çev), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010, S.137.

⁶³ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 61.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2011, s.18.

⁶⁴ Ramazan Özey, **Dünya Denkleminde Ortadoğu “Ülkeler, İnsanlar, Sorunlar”**, Öz Eğitim Basın Yayın, İstanbul 1997, s.247.

Irak, coğrafi bakımdan, birbirinden farklı yüzey şekillerine sahip üç kısımdan oluşmaktadır:

- a. Kuzeydoğu Yükselteleri: Bu bölge büyük oranda Türkiye ile sınırlardan oluşur.
- b. Fırat-Dicle Havzası: Ülke topraklarının yaklaşık yarısını kaplayan ve kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda uzanan Dicle –Fırat Havzası farklı özellikler gösteren iki kesime ayrılır. Geniş bir sazlık bataklık olan Hamar’ın suları ve Dicle nehri Kurna’ da birleşerek Şattu’l-Arap adını alır ve 160 km sonra Basra körfezine dökülür.
- c. Güneybatı Çölleri: Ülkenin batı ve güneybatısında, Arabistan yarımadasının büyük kesimlerini kaplayan çöllerin uzantısı olarak Ürdün-Suudi Arabistan sınırlarında Fırat vadisine kadar devam eden, sürekli bitki örtüsünden yoksun geniş çöllerdir.⁶⁵

Çevresindeki ülkelere nazaran doğal olarak çok daha geniş tarım alanlarına sahip olması ve özellikle çok zengin petrol yataklarına sahip olması bakımından, Irak’ın jeopolitik durumu⁶⁶ bütün dünyanın dikkatini çekmektedir.

“Irak, Güneybatı Asya’nın en önemli su kaynakları olan Fırat ve Dicle nehirlerinin sulaması sonucu tarih boyunca önemli bir tarım potansiyeline sahip olmuştur. Fakat Irak için hayati önem taşıyan nehir suyunun Irak sınırları dışından gelmesi ve özellikle Fırat nehrinde, tamamen Türkiye ve Suriye’den gelecek su akışına bağımlı olması, su kaynakları konusunu Irak açısından stratejik bir unsur haline getirmektedir. Fırat’ın Türkiye topraklarındaki uzunluğu 1.170 km’dir. Yapılan ölçümlere göre Fırat’ın yaklaşık %90’ı Türkiye topraklarında, kalan %10’u ise Suriye’de oluşmaktadır. Bunun yanında Dicle nehrinin %60’ını oluşturan dört önemli akarsu Kuzey Irak bölgesinin dağlarından ya da direkt İran sınırından gelmektedir.

⁶⁵ Cemalettin Şahin, **Ülkeler Coğrafyası**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001, s.129.

⁶⁶ A.g.e., s.131.

Fakat 1992'den beri Irak'ta bir özerk Kürt bölgesi kurulmasından itibaren Irak sınırları içindeki nehir kaynakları Irak'ın kontrolünden çıkmış durumdadır.⁶⁷

2.2. IRAK TARİHİ

Tarih boyunca Irak, farklı dinî ve etnik grupları bünyesinde barındırmış heterojen yapıda bir ülkedir.⁶⁸ Ülkenin güneyinde dinî bir topluluk olan ve ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Şîî Araplar, kuzeyde etnik gruplar olan Kürtler ve Türkmenler ve bu ikisinin arasında da Sünnî Araplar bulunmaktadır. Bunun dışında irili ufaklı birçok dinî ve etno-dinî gruplar da bulunmaktadır.⁶⁹ Bu güne kadar sağlıklı bir nüfus sayımı gerçekleştirilmemiştir. Irak'ta nüfus dağılımının tahmini rakamları şöyledir: genel olarak nüfusun %75'ini Araplar, %18'ini Kürtler ve geri kalan %7'sini de Türkmenler, Asurlar, Ermeniler ve diğer gruplar oluşturmaktadırlar. Ancak bu rakamlar tartışmalı olup, özellikle küçük gruplar kendilerini daha fazla gösterme eğilimindedir. Türkmenler, Irak'ta nüfuslarının %10 olduğunu iddia etmektedirler.⁷⁰ Arap ve Kürtlerden sonra Irak halkının üçüncü önemli unsurunu teşkil eden Türkmenlerdir.

“Irak, tarihte pek çok medeniyete beşiklik eden çok eski bir vatandır. Örneğin Sümerler, Akadlar, Babiller ve Asurlulardan sonra Hulefa-i Raşidin, Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de bu topraklar aynı işlevi başarıyla yerine getirmiştir.”⁷¹

Irak'ta sırasıyla 1055 tarihinden itibaren Selçuklu Devleti, Atabeylikler, İlhanlı Devleti, Celayirler Devleti, Karakoyunlu Devleti, Akkoyunlu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetiyle birlikte yaklaşık bin yıllık bir Türk hâkimiyeti söz konusudur. Halife Mu'tasım devrinde de (833–842) Türk askerlerin kalması için Bağdat

⁶⁷ Sabriye Deliceoğlu, “Kuzey Irak'taki Etnik ve Dinî Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü 2006), s.3-4.

⁶⁸ Joyce N. Wiley, **Irak Şiiileri**, Metin Mutanoğlu ve Osman Baş(Çev), Ekin Yayınları, İstanbul 2004, s.20.

⁶⁹ Wiley, a.g.e., s.21.

⁷⁰ Deliceoğlu, a.g.e., s.5.

⁷¹ Ekrem Pamukçu, “Kerkük Tarihi”, <http://www.itkad.com/icerik.aspx?l=1&id=171> (30.01.2013)

ile Kerkük arasında 70.000 kişinin yaşayacağı Samarra şehri kurulmuştur.⁷² Türklerin söz sahibi olduklarını gösteren bir başka gelişme de Halife Mu'tasım'ın kendini güvende hissetmeyerek hilafet merkezini Bağdat'tan Samarra'ya nakletmesi ve Türk muhafızları himayesinde buraya yerleşmesidir.⁷³ Bu gelişme Irak Türklerinin tarihinde bir dönüm noktası ve yeni bir çığırın başlamasına yol açmıştır. Bu dönemde Samarra şehri bir Türk şehri halini aldı. Semtlerine, yollarına ve ırmaklarına Türk isimleri verildi. Şehir o suretle yapılmıştı ki, Türkler kendi vatanlarında hangi kabile ve oymakla hem civar ise burada da aynı şekilde iskân edilmişlerdi.⁷⁴

Abbasîlerin ilk döneminden itibaren Türkmenlerin Irak'a girişleri devam etmiş, başta kentin en önemli ve hassas bölgesi olan (Sugur) sınır bölgelerinde istihdam edilmeye başlamışlardır.⁷⁵“Gelen Türkmen kabileleri Irak'ın güney, orta ve kuzey kesimlerine yerleşerek, burada bulunan muhtelif Müslüman halklarla karşılaştılar. Burada Türkmenler uzun süreler İslam Devleti'ne hizmet ettiler. Bağımsız idareler beylikler kurdular. Türkmenler' in yoğun olarak ve tarih boyunca kendilerine yurt edindikleri merkez Kerkük'tür.”⁷⁶

Burada ifade edilmesi gereken bir husus da bölgede Moğollar devrinden kalma Hristiyan Türkmenlerin bulunmasıdır. Nayman Aşiretinden Hülagü'nün yardımcılarından “Kin yoga” Hristiyan'dı. Bu sırada Moğol Ordusunda bulunan pek çok Türkmen de Hristiyan olmuştur. Aynı zamanda Hülagü'nün hanımı “Dokuz Hatun” da Hristiyan'dı.⁷⁷

Coğrafi-siyasi kalıplar bölgenin 1534'te fethedilmesinden sonra⁷⁸ Osmanlı idaresi altında geçen ilk birkaç yüzyılda da devam etti. O dönemde Osmanlı'nın Basra eyaletinde hareketlilik sağlayan en önemli etken köklü bir yerleşik merkez olan Basra kenti ile kentin hemen kuzeyindeki bölgelerde yaşayan Cezayir ve Müntefik aşiret

⁷² Cengiz Eroğlu, “Irak'ta Türklerin Tarihi”, [http://www.irakturkleridernegei.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=183:irakta-tuerklerin-tarihi\(30.01.2013\)](http://www.irakturkleridernegei.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=183:irakta-tuerklerin-tarihi(30.01.2013))

⁷³ Lapidus, a.g.e., s.192.

⁷⁴ Eroğlu, a.g.m.

⁷⁵ Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, 7. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s.21.

⁷⁶ Pamukçu, a.g.y.

⁷⁷ A.g.y.

⁷⁸ Kayhan Atik, **Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.124.

güçleri arasındaki mücadeleydi. Bölge içi istikrar nadiren sağlanabiliyordu ama on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bu delta alanında kısa ömürlü olsa da bazı yarı-özerk beylikler kurulabildi. Bunların yöneticileri arasında Osmanlılarla bütün bağları koparmayı ve bunun yerine Avrupa devletleriyle bağ kurmayı düşünen kentli Afrasiyab Hanedanı ve Müntefik Sa'dun klanının, Basra kenti halkını huzuru ve güvenli bir ticaret ortamını sadece kendilerinin sağlayabileceğine ikna için birçok kez girişimde bulunan aşiret liderleri de bulunmaktaydı. Ancak, bu siyasi oluşumların hiç biri Dicle ile Fırat'ın birleştiği yer olan Kurna'nın ötesine geçecek kadar kuzeye uzanamadı. Basra'nın bu "dar alanlı il" olma geleneğini 1880'lerde canlandıran Osmanlı yöneticileri, Basra ilini Fırat kıyısındaki Nasıriye ile Dicle kıyısındaki Amara ve daha aşağıda Körfez'in üst başındaki Basra arasında kalan (ve günümüzde Suudi Arabistan toprağı olan Hufuf'a kadar bir uzantısı olduğu varsayılan) üçgen şeklindeki bir toprak parçası olarak resmen tanımladı. Böylece Basra iline nihai şekli verilmiş oldu.⁷⁹

Osmanlı İmparatorluğu topraklarından koparılan Irak, 1918-1920 yılları arasında, İngilizlerin işgaline, ardından doğrudan İngiliz yönetimine tabi olmuştu.⁸⁰

Irak ismi Araplardan geliyor. Fakat bu kavram Arap coğrafyacılar göre aşağı Mezopotamya için kullanılırdı. Modern Irak kapsadığı alan itibariyle yukarı ve aşağı Mezopotamya'dır.⁸¹ Irak, Fırat ve Dicle nehirleri boyunca uzanan toprakların geçmişinde en temel ve en uzun ömürlü temalardan biri olmuştur.⁸²

2.3. KUZEY IRAK COĞRAFYASI ve TARİHİ

"Kuzey Irak, Irak'ın kuzey bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölge; Irak'ın kuzey ve kuzeydoğu doğrultusunda uzanan dağlık kesimi ile Dicle ve Fırat nehir havzalarının yukarı kısmını oluşturan bölgeyi içine almakta; kısacası Tikrit'ten yukarıya doğru uzanan bölgenin tamamını içermektedir. Dağlık bölge, kuzeyde Irak-Türkiye sınırından devam ederek Anadolu ile doğudan Irak-İran sınırı ile devam ederek İran dağları ile bütünlük gösterir. Irak'ın en yüksek dağlarının (Revanduz 3658) yer aldığı bu kesimde, güney ve batıya doğru inildikçe dağların yükseklikleri azalmaya başlar. Büyük Zap,

⁷⁹Stratejik Analiz Merkezi İçin Reisar Visser, Norveç Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, <http://www.historiae.org/documents/Ottoman.pdf> (05.02.2013), s.84.

⁸⁰Şahin, a.g.e. s.130.

⁸¹Wiley, a.g.e., s.20.

⁸²Visser, a.g.y.

Küçük Zap ve Diyala gibi kollarla beslenen Dicle nehri ile Suriye sınırından Kuzey Irak'a giren Fırat nehri hem bu kesim için hem de ülkenin orta ve güney kesimleri için yaşam kaynağıdır.”⁸³

Kuzey Irak'ta 1991'den bu yana yeni bir devletsiz yapı ortaya çıkmıştır. Uluslararası literatürde zaman zaman “quasistate” (görünüşte devlet) olarak da geçen bu yapı 1991'de 36. Paralelin kuzeyinde “Güvenli Bölge” oluşturulmasından itibaren oluşmaya başlamıştır.⁸⁴ Fakat Kuzey Irak'taki siyasi yapının bugünkü halini alması asıl olarak Irak'ın işgalinden sonra bölgenin yaşadığı dönüşümde aranmalıdır.⁸⁵

Yeni Irak'ın federal bir devlete dönüşmesi, Kuzey Irak'taki Kürt Bölgesel Yönetimi'nin 1970 yılından beri belirsiz olan durumunu netliğe kavuşturmuştur. 2005 yılında yapılan bir referandumla kabul edilen yeni Irak anayasasıyla Irak'ın federal bir ülke olduğunun ilan edilmesinden sonra bu ülkedeki tek federal bölge Kürt Bölgesel Yönetimi'dir. Henüz kendi anayasasını kabul edememiş olsa bile temel hak ve yükümlülükleri Irak Anayasası tarafından belirlenen bölgenin siyasal yapısı ve sınırları konusundaki tartışmalar hala devam etmektedir. KBY, kendisini parlamenter bir sistem olarak tanımlamaktadır. 4 yılda bir seçilen bir parlamentoya sahiptir. Ayrıca halk tarafından seçilen bir başkan bulunmaktadır. Iraklı Kürtler kendi bölgeleri için birkaç kez anayasa yazma girişiminde bulunduktan sonra nihai halini 2009 yılının yaz aylarında alan bir metin oluşturmuşlardır. Ancak, bu metnin henüz tam olarak kabul edilme süreci tamamlanmamıştır. Bu nedenle hala bölgenin siyasal yapısı hakkında net bir şey söylemek doğru değildir. Fakat bu haliyle KBY, yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler ve başkanın konumu ve yetkileri açısından yarı başkanlık sistemine daha çok benzemektedir. Bölgenin sınırları da ayrı bir tartışma konusudur. Mevcut haliyle KBY büyük ölçüde Dihok, Süleymaniye ve Erbil vilayetlerini kapsamaktadır. Irak'ın işgali sırasında yaşanan olaylar ve operasyonlar sonrasında Kürt güçlerin savaş öncesi sınırların dışına çıkarak bazı bölgeleri kontrol ettiği görülmüştür. Bu durum, Musul'un batısındaki Sincar ilçesinden Diyala'nın doğusundaki Hanekin ilçesine kadar uzanan bir

⁸³ Deliceoğlu, a.g.e., s.9.

⁸⁴ Ahmet Özer, **Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler**, 2. Baskı, Hemen Kitap, İstanbul 2010, s.351.

⁸⁵ Serhat Ekmen ve Oytun Orhan, **Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı Ve Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye İle İlişkileri**, www.orsam.org.tr. 2011, s.10.

http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201149_orsamraporkuzeyirakson.pdf, (06.02.2013)

hat üzerinde Musul, Dihok, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Selahattin ve Diyala vilayetlerini kapsayan bir “tartışmalı bölgeler” durumu yaratmıştır. Bu bölgelerdeki temel sorun, il, ilçe, nahiye ve diğer ölçekteki yerleşim birimlerinin idari sınırları ve hangi vilayete ait olduklarıyla ilgili bir sorun gibi görünmektedir. Fakat bunun ötesinde bu sorun, merkezi hükümet ile bölgesel hükümet arasındaki yetki sorununu; farklı etnik ve mezhebi grupların bir arada yaşama sorununu; anılan bölgedeki yer altı ve yerüstü zenginliklerini paylaşma sorununu ve partilerin siyasal rüşlerini ispatlama sorununu içinde barındıran son derece çetrefil bir meseledir. Konuyla ilgili BM özel bir grup kurmasına ve bu sorunu çözmek için çeşitli öneriler geliştirmesine rağmen sorunun çözülmesinde şu ana kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır.⁸⁶

Türkiye’de ise Kuzey Irak’a yönelik farklı algılar mevcuttur. Örneğin, bölgenin tamamen aşiretlerden oluştuğu, siyasi partilerin liderlerinin aşiret reisi olduğu gibi klişeler toplumun pek çok kesiminde ağır basmaktadır. Ayrıca, bölgenin toplumsal ve siyasal yapısı hakkında da yeterli değerlendirmenin olmadığı görülmektedir.⁸⁷ Bölgede sadece Sünni gruplar değil aynı zamanda Şii gruplar ve farklı inanç sistemleri de mevcuttur.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Kuzey Irak’ta da toplum hızlı bir farklılaşma yaşamaktadır. 20. Yüzyılda yaşadığı ekonomik ve siyasal dönüşüme paralel olarak ciddi ölçüde şehirleşmenin yaşandığı bölgede nüfus hızlı bir biçimde artmaktadır. Bu nüfus artışının bir kısmı bölgenin özellikle 1991’den sonra Saddam Hüseyin rejiminin baskısından kurtulmasıyla halkın güvenliğinin sağlanması ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasının sonucudur.⁸⁸

Resmi rakamlara göre KBY sınırlarında yaşayan toplam nüfus 4,7 milyon kişidir. Bu sayının dağılımı şöyledir: Erbil 1.713.461, Süleymaniye 1.800.769, Dihok 1.176.709.

Kuzey Irak denilince Türkiye’de akla bölgede sadece Kürtlerin yaşadığı gelmektedir. Oysa KBY sınırları içinde Kürtler büyük bir çoğunluğu oluşturmalarına

⁸⁶ Ekmen ve Orhan, a.g.y., s.11.

⁸⁷ A.g.y., s.7.

⁸⁸ A.g.y., s.7.

rağmen Türkmen, Ezdi, Asuri-Keldaniler gibi irili ufaklı çok sayıda etnik ve dini grup yaşamaktadır.⁸⁹

KBY sınırları içinde Kürtlerden sonra ikinci büyük grubu Türkmenler oluşturmaktadır. Türkmenler KBY'nin üç vilayetinde de yaşamasına rağmen büyük bir çoğunluğu Erbil vilayetindedir.⁹⁰

KBY içinde yukarıda aktarılan nüfusun büyük bir kısmının Kürt olduğu açıktır. Ancak Irak'taki tek Kürt nüfusu KBY ile sınırlı değildir. Yukarıda belirtilen nedenlerle ele alınmayacak olan Musul, Kerkük, Diyala gibi vilayetlerin dışında Kut ve Bağdat vilayetlerinde de Kürtler yaşamaktadır.⁹¹

2.4. KUZEY IRAK'TA ETNİK GRUPLAR

Kuzey Irak etnik ve dini grupların faaliyet gösterdiği bir yer olarak tezahür etmektedir. Etnik gruplardan KDP ve YNK salt etnik nedenlerle siyasal meşruiyet kazanma amacı gütmekte iken etnik ve dini görünümlü yapılar ise hem etnik boyutuyla hem de dini boyutuyla var olmak gayreti içerisindedir. Burada ilkin Kuzey Irak bölgesindeki etnik gruplar daha sonra da dini gruplar üzerinde durulacaktır.

Kuzey Irak bölgesi etnik gruplar bakımından zengin bir bölge olmasına rağmen daha çok sırasıyla Kürtlerin, Türkmenlerin ve Arapların yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir. Bundan dolayı bu üç etnik grup üzerinde durulacaktır. İncelenen gruplar da bu etnik gruplar ile ilişki içerisindedir. Bu grupların içerisinde etnik kimliği ağır basan Kürtler olmasına rağmen az sayıda da olsa sırasıyla Türkmenler ve Araplar da bu gruplar içerisinde vardırırlar.

2.4.1. Kürtler

Bugün siyaseti belirleyen Kürt milliyetçilerine göre, ulusun çok eski zamanlardan beri var olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur.⁹² Kürtler uzun bir süre uykuda kaldıktan sonra, sonunda yirminci yüzyılda uyanmışlardır. Kürt milliyetçileri bu

⁸⁹ A.g.y., s.5.

⁹⁰ A.g.y., s.9.

⁹¹ A.g.y., s.8.

⁹² Philip G. Kreyenbroek ve Christine Allison, **Kürt Kimliği ve Kültürü**, Ümit Aydoğmuş(Çev), Avesta, İstanbul 2003, s.25.

nedenle geçmişi, Kürt kimliğini doğrulayan destanlar ve sembollerin ışığında görme eğilimi taşırlar.⁹³

Kürt tarihinin en ayrıntılı ve değerli kaynağı olan Şerefname’de Kürt boylarının kökeni hakkında bir görüş birliği yoktur. Şeref Han, daha ziyade birbirine zıt rivayetleri nakletmekle yetiniyor. Bu da Kürtlerin kökeni hakkında farklı görüşlerin olduğunu gösteriyor.⁹⁴

Sonuç olarak Kürtlerin homojen olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaklaşık sekiz yüzyıldan beri süregelen Türk, Kürt ve Arap aşiretleri arasındaki ilişki sırasında, bazı Kürt aşiretleri Türkleşirken, bazı Türk aşiretler Kürtleşmiştir.⁹⁵

“Bilim adamlarının yaptığı araştırmaların, Kürtlerin kökeninin Mezopotamya’da var olan eski kavimlere, Medlere, Ermenilere ve hatta Araplara dayandıran farklı görüşler öne sürdüğünü görüyoruz. Kürtlerin kökeninin Mezopotamya’daki eski kavimlere dayandıran görüşe göre; Kürtlerin atası Karduk ya da Karduk olarak zikredilen topluluktur. Bu topluluktan ilk defa bahseden Yunanlı General Xenophon (M.Ö.401-400)’dur. Kardukların ülkesi olarak gösterilen coğrafya, Dicle nehri ile Cudi dağı arasındaki bölgedir.”⁹⁶

“Araplar, Kürt kelimesinin çoğulu olan Ekrad kelimesini daha çok kullanmışlardır. Kürt kelimesini İslam tarihinde ilk defa kullanan İslam coğrafyacısı Mesudi ile İstahri olmuşlardır.”⁹⁷

Kürtlerin kökeninin Ermenilere dayandığı şeklinde de iddialar ileri sürülmektedir. Bu iddialar muhtemelen Ermenilerle Kürtlerin birbirlerine fiziki yönden benzemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun Kürt aşiretleri arasında, Hristiyanlardan kız kaçırmanın yaygın olmasına bağlanabileceğini, bunun yanında

⁹³EtemXengin, **Kürdistan’da Mitoloji ve Dini İnançlar**, Doz Yayınları, İstanbul 2005, s.7.

⁹⁴ Martin Van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.176.

⁹⁵ A.g.e., s.199.

⁹⁶ Deliceoğlu, a.g.e., s.16.

⁹⁷ A.g.e., s.16.

önemli miktarda Hristiyan Ermeni'nin Kürtleşme sürecinde olduklarına dair gözlemler olduğu ve bunun tersinin de eskilerde vuku bulmuş olabileceğini belirtilmiştir.⁹⁸

2.4.1.1.Kürtlerde Aşiret Yapıları

Kürtlerin arasındaki aşiretçilik olgusunun hala yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün hala bölgede çok sayıda önde gelen aşiret bulunmaktadır. Bölgenin en bilinen aşiretleri, Doski, Barvari, Sindi, Rikani, Zebari, Goran, Herki, Surçi, Caf, Hamavand, Dizayi, Barzani, Hoşnav'dır.⁹⁹

Tarihi süreç Kürtlerin aşiret yapılanması¹⁰⁰ şeklinde hayatlarını devam ettirmekten vazgeçmek istemediklerini göstermektedir. Bundan dolayı aşiret yapısı Kürtler arasında hala canlılığını korumaktadır. Bölgedeki parti tarzındaki yapılanmalar da büyük oranda güçlerini buradan almaktadır. İslami hareketler açısından meseleye bakıldığında ise ideolojik birliktelikler onları bir arada tuttuğundan onlarda aşiret yapılanması diğer seküler gruplarda olduğu gibi güçlü ve yaygın değildir. Bu anlamda bölgedeki İslami hareketler, geleneğe dayalı toplumsal yapılanma tarzlarının değiştirip dönüştürücüsü anlamında potansiyel bir güce sahiptir denilebilir. Aynı zamanda bu olgu, tersinden mevcut durumda bölgede çok güçlü olamamalarının da nedenidir.

2.4.1.2.Kuzey Irak Kürtlerinde Din

KBY sınırları içinde diğer bir etkin toplumsal olgu dindir. Bölgede yaşayan Kürtlerin büyük bir çoğunluğu Sünni Müslüman'dır.¹⁰¹ Ancak Kürtler arasında çoğu KBY sınırları dışında yaşamak üzere Şii Müslümanlar da bulunmaktadır.¹⁰² Ayrıca Yezidilik de Kuzey Irak'ta bulunmaktadır. Yezidilik, heterodoks bir inanç olarak, İslami dönem ile İslam öncesi inançların sentezinden ortaya çıkmış Şeyh Adiy Bin Misafir tarafından kurulmuştur.¹⁰³ Yine Kakailik, Kuzey Irak bölgesinde yaşamlarını sürdüren dini grup ve aşiret federasyonudur. Alevilerle birçok ortak inanca mensupturlar. İçlerinde etnik grup olarak Türkmenler ve Kürtler vardır.¹⁰⁴ Bir diğer heterodoks dini

⁹⁸Bruinessen, a.g.e., s.171.

⁹⁹Ekmen ve Orhan, a.g.y., s.8.

¹⁰⁰Bruinessen, a.g.e., s.82.

¹⁰¹Allison ve Kreyenbroek, a.g.e., s.143.

¹⁰²İbrahim S. Işık, **A'dan Z'ye Kürtler**, Nubihar Yayınları, İstanbul 2013, s.182.

¹⁰³A.g.e., s.462.

¹⁰⁴A.g.e.,s.241.

grup Şebeklik ise, bir çeşit heterodoks grup olarak Kuzey Irak'ta bulunur. Dillerini Şebeki diye isimlendirmekle beraber ibadet dilleri Türkçedir. Şebeklik Bektaşî Alevî inanç kategorisi içerisinde görülmektedir.¹⁰⁵ Yukarıda sayılan dini kimliklerden her birisi için bu kimliğe sahip olan bazı kişiler kendilerini Kürt olarak görmekte, bazıları ise ayrı bir etnik grup olduklarını varsaymaktadır.¹⁰⁶

Sünnî Müslüman Kürtlerin gündelik yaşamında ise din önemli bir yer tutmaktadır. Fakat din radikalleşmiş bir ideoloji değil, geleneğe dayalı değerlerin yapıtaşıdır. Bununla beraber 1990'lı yıllardan başlamak üzere bölgede bazı geleneğe dayalı din anlayışının dışındaki hareketlerin faaliyetlerini önlemek için siyasi güçler tedbir geliştirmeye başlamıştır. Bu tedbirin bugün çok daha etkin olduğu söylenebilir. Bölgede İslami partiler bulunmaktadır. Fakat bunlar arasında radikal eğilimler geçmişle karşılaştırıldığında önemli ölçüde zayıflamıştır. İslami partiler yolsuzluk, gelir adaletsizliği, otoriter yapı gibi meseleler üzerinden siyaset yapmaktadır. Bölgede Nakşibendilik, Kadirilik ve Kesnezanilik gibi etkin bazı tarikatlar olmasına rağmen bunların gerek toplumsal gerekse siyasi alandaki rolleri zayıftır.¹⁰⁷

2.4.1.3.İkinci Abdülhamit Döneminde Kuzey Irak'ta Kürtler

“2. Abdülhamid döneminde (1876-1909) Musul vilayetinin kuzey ve doğu kısımlarında genellikle yarı göçebe ve yerleşik Kürt aşiretleri mevcuttur. Bu aşiretler geleneğe dayalı olarak Kadiri veya Nakşibendi tarikatına mensup olan Kürt ‘şeyh ailelerinin nüfuzu altındadır. 1830'larda başlayan merkezileşme sürecinde yarı-bağımsız Kürt emirliklerinin dağılmasından sonra bu şeyh aileleri mevcut iktidar boşluğunu doldurarak yerel aşiretler üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamışlardır.”¹⁰⁸

Bölge ancak 1840'ların sonlarına doğru, Tanzimat reformlarının uygulanmaya başlanmasıyla birtakım değişiklikler geçirmeye başlamıştır. 1830'lardan başlayarak şekillenen bu yeni yapıda bugünleri de etkileyen iki önemli özellik görülmektedir:

¹⁰⁵ A.g.e.,s.421.

¹⁰⁶ Ekmen ve Orhan, a.g.y., s.8.

¹⁰⁷ A.g.y., s.8.

¹⁰⁸ Gökhan Çetinsaya, **2.Abdulhamid Döneminde Kuzey Irak'ta Tarikat Aşiret ve Siyaset**, Divan Dergisi, 1999\2, Yıl 4 Sayı 7, <http://www.divandergisi.com/downloadPDF.aspx?filename=61.pdf>, s. 153

Emirlerin ortadan kalkması¹⁰⁹ ve merkezi idarenin otoritesini hemen tesis edememesi bölgeyi sürekli bir karışıklık haline sokmuştur. Aşiretlerle meskûn bir ortamda aşiretler-arası ve aşiretler-içi anlaşmazlıkları önleyecek/çözecek otoritelere ihtiyaç duyulmuştur. Emirler ve beylerden doğan bu boşluğu bölgede yaygın/etkili olan Kadiri ve Nakşibendi tarikatına mensup şeyh aileleri doldurarak, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren hızlı bir yükselişe geçmişlerdir.¹¹⁰ İkinci olarak II. Mahmut döneminden başlayarak Tanzimat dönemi boyunca Osmanlı devletinin uyguladığı sosyo-ekonomik, siyasi ve askeri politikalar bölgedeki aşiret yapısı ve ilişkilerini değiştirmiştir.¹¹¹

“19. Yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Irak’ı anlayabilmek için bu yeni yapı/ilişkileri ve bunun iki temel öğesini hatırlamak gerekiyor: Bölgede dinin ve özellikle tarikat İslam’ının önemi ile aşiretlerin rolü ve aşiret yapı/ilişkilerinin belirleyiciliği.”¹¹² Bugün itibariyle özellikle bölgedeki tarikat İslam’ının yerini siyasi İslam’ın aldığını söylemek mümkündür.

Aşiretlerin sınır geçişleri Osmanlı devleti ile İran arasında sürekli problem yaratmıştır. Şeyh aileleri de birbirleriyle daha fazla toprak/aşiret için çoğu zaman silahlı mücadeleye varan bir rekabete girmişlerdir.¹¹³ Bunlardan Berzenciler ve Talabaniler¹¹⁴ arasındaki rekabet 2. Abdülhamit dönemi boyunca devam etmiştir. Her iki tarikat de Kadiri olmasına rağmen aralarındaki iktidar mücadelesi sürmüştür.¹¹⁵

2.4.2. Türkmenler

Türkmen adı, 11. yüzyıldan itibaren İslam ülkeleri ile kurulan ticarî ilişkiler sonucunda, çoğunlukla İslâm dinine giren Oğuz boylarına verilmiştir. Bu tarihten iki yüzyıl sonraki dönemden itibaren Türkmen sözü, Oğuz kelimesinin yerini alarak yaygınlaşmıştır. Tarihçi Yılmaz Öztuna’ya göre de, Türkmen adı Müslümanlar tarafından İslamiyet’i kabul eden Türkler anlamında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak

¹⁰⁹Wadie Jwadih, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi**, İsmail Çekem ve Alper Duman(Çev), İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.103.

¹¹⁰ Bruinessen, a.g.e., s.341.

¹¹¹Çetinsaya,a.g.m., s. 153.

¹¹²A.g.m., s.154.

¹¹³ Bruinessen, a.g.e., s.334.

¹¹⁴A.g.e., s.328.

¹¹⁵Çetinsaya,a.g.m., s. 155.

11. yüzyıldan itibaren Türkmen sözü, Oğuz kelimesi ile beraber eş anlamda kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir.¹¹⁶

Türkmenler Kuzey Irak'ta Kürtlerden sonra en kalabalık nüfusa sahiptir. İnceleme konusu hareketlerin tümünde Türkmenler vardır. En kalabalık olarak Yekgirtu içerisinde yer alıyorlar. Bir kısmı Şii, Alevi, Bektaşî, bir kısmı Sünnî mezhebine mensuptur.

2.4.2.1. Irak Devletinin Kuruluşu İle Birlikte Türkmenler

1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den koparılıp, Irak devletinin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren Türkmenlerden, uzun yıllar Türkler diye söz edilmiştir. Ne var ki 1959 yılından sonra, Irak'ta yaşayan Türklerin, Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturabilmek için devlet tarafından resmî olarak Türkmen denilmeye başlandığı ifade edilmektedir. Irak'ta 1959 yılından sonra, Bağdat yönetimi tarafından Türkmen topluluğu diye isimlendirilen Türkler, Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti tarafından da politik bir manevra olarak Türkmenler olarak ifade edilmişlerdi.¹¹⁷

“Karakoyunlu ve Akkoyunlular Irak'ın Kuzey ve Kuzeydoğusundaki halklarla daha önce gelen Türkmenler ve Kürtlerle karışmışlardır. Bugün herhangi bir kişi bunların akrabalığını ne ispat edebilir ne de inkâr edebilir. Çeşitli hareketleri Irak Azerbaycan ve el-Cezireyi ele geçirmeleri için onlara fırsat vermiş ve buralardaki hâkimiyet süreleri buralardaki unsurlarla ve özellikle kendilerinden önceki Türkmenlerle karışmaları için yeterli zaman vermiştir.”¹¹⁸

Bölgenin tarih boyunca geçiş koridoru olma özelliği buraları fetheden Türkler açısından hem buralara yerleşme hem de buradaki farklı etnik grupla kaynaşma hatta karışma sonucunu doğurmuştur.

¹¹⁶ Şeker, ag.e., s.198.

¹¹⁷Türkmen Kelimesinin Kökeni ve Anlamı, <http://www.itkad.com/Icerik.aspx?l=1&id=179>, (30.01.2013)

¹¹⁸Ekrem Pamukçu, Kerkük, <http://www.itkad.com/Icerik.aspx?l=1&id=171>,(30.01.2013)

2.4.2.2. Türkmenlerin Osmanlı'da Algılanışı

Tarihi kayıtlar Türkmenleri, ya isyanlar sırasında ya da Akkoyunlu ve Safevî Devleti ile Osmanlı Devleti'nin mücadeleleri içinde anmaktadır. Safevî Devleti hizmetindeki Türkmenler için ise sıklıkla Kızılbaş tabiri kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkmenlerin, kayıtlarda daha çok sosyal ve ekonomik düzeni tehdit eden düşman unsurlar şeklinde yansıdığı ileri sürülebilir.¹¹⁹ Özellikle Safevî Osmanlı mücadelesinde Türkmenler alevî kimliklerinden dolayı Safevîleri desteklemişlerdir. Bunun karşısında Kürtler ise Sünnî kimliklerinden kaynaklı Osmanlı saflarında Safevîler'in karşısında yer almışlardır.¹²⁰ Bu durum, Ortadoğu toplumlarında etnik kimliklerin belirleyeceğinden öte dini kimliklerin belirleyiciliğine örnek gösterilebilir.

“Türkmenlik denildiğinde, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar konar-göçer bir yaşam tarzı anlaşılmaktadır. Cengiz Orhonlu, çalışmasında bu durumu; “Türkmenlerin hayat tarzlarını yerleşik hayat ile göçebelik arasında bir ara şekil diye tarif edebiliriz” diye anlatmaktadır. Ayrıca resmî kayıtlarda ve kanunnamelerdeki konar-göçer tabiri ile Türkmenlerin hayat tarzının ifade edildiği belirtilmektedir.”¹²¹

2.4.3. Araplar

Araplar tarihî açıdan iki büyük kısma ayrılır: Arab-ı bâide: Bunlar tarihin eski devirlerinde yaşamış olup çeşitli sebeplerle yok olmuşlardır. Âd, Semûd, Medyen, Amâlika vs. Diğeri ise Arab-ı Bâkiye: Soyları devam eden Araplar olup iki ana kola ayrılırlar: a) Arab-ı Ârîbe: Kahtânîler adı verilen bu kabileler grubunun anavatanı Yemen'dir. Bu sebeple Güney Arapları olarak da bilinirler. b) Arab-ı Mustaribe aslen Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Bunların soyu Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e dayandığı için İsmailîler veya onun soyundan gelen uzak torunlarına nispetle Adnânîler, Meaddîler, Nizârîler de denilmektedir. Kuzey Arapları adıyla da bilinirler.¹²²

¹¹⁹Vatan Özgül, “Kızılbaşlık ve Türkmenler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/32-255-274.pdf>, (05.02.2013)

¹²⁰ Özer, a.g.e., s.110.

¹²¹ Vatan Özgül, “Kızılbaşlık ve Türkmenler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/32-255-274.pdf>, (05.02.2013)

¹²² İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, 2.Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.33.

2.4.3.1.Arap Yarımadası

Arap Yarımadası (Arapların yaşadığı yer anlamında kullanılır ve sınırları içerisinde Irak da bulunur.) Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişme noktasında yer alması bakımından önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Doğuda Basra Körfezi (İran Körfezi) ve Uman Denizi, Güneyde Arap denizi ve Aden Körfezi, Batıda Kızıldeniz ve Akabe Körfezi ile çevrilidir.¹²³Yarımadanın İslâm kaynaklarında asıl adı Şibhü Cezîreti'l-Arap (Arap yarımadası) iken kısaltma yoluyla Cezîretü'l-Arab şeklinde kullanılmıştır. Türkçe' de Arap yarımadası veya Arabistan denilmektedir.

En eski yerleşim yerlerinin başında gelen Arap Yarımadası'nın güney ve kuzeyinde İslâm öncesi dönemde çeşitli devletler kurulmuştur. Orta Arabistan'daki Hicaz bölgesinde ise İslâm dönemine kadar herhangi bir devletin kurulmadığı, bölgede insanların çeşitli kabileler halinde yerleşik veya göçebe olarak yaşadığı bilinmektedir. Güney Arabistan'da Maînililer, Sebeliler ve Himyerîler hüküm sürmüş, ardından bölgeye Habeşliler ve Sâsânîler hâkim olmuştur. Kuzey Arabistan'da Nebatiler, Tedmürlüler, Gassânîler, Hireliler (Lahmîler) ve Kindeliler devlet kurmuşlardır.¹²⁴

Kuzey Arabistan'da kurulan diğer bir devlet Hireliler veya Lahmîler adıyla bilinmektedir. Kahtânîler'in bir kolu olup Me'rib seddinin yıkılmasından sonra güneyden kuzeye göç eden ve Irak'a yerleşen Lahmîler tarafından III. Yüzyıl ortalarında Hire'de kurulmuştur. Hire hükümdarlarından üçü Münzir adını taşıdığı için Arap kaynaklarında bu hanedana Menâzire de denilmiştir. Sâsânîler 'in vassalı olan Hireliler Bizans ve göçebe Araplardan gelecek saldırılara karşı tampon görevi üstlendiler ve bu sayede kendilerini de güven altına aldılar.¹²⁵

2.4.3.2.Hz. Ömer Dönemi Irak'ın Fethi

Hiz. Ebubekir, Ridde olaylarının bastırılmasının ardından Arap Yarımadası dışına ilk fetih hareketlerini başlatmıştır. Onun dönemindeki askerî harekât, Irak ve Suriye olmak üzere başlıca iki bölgeyi hedef alıyordu. Bu da Müslümanların, dönemin iki büyük gücü olan Bizans ve Sâsânî İmparatorlukları ile aynı anda karşı karşıya

¹²³İbrahim Sarıçam, **İlk Dönem İslam Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009,s.3.

¹²⁴A.g.e., s.4.

¹²⁵A.g.e., s.6.

gelmesi demektir. Çünkü hedef alınan bölgelerden Suriye bölgesi Bizans'ın, Irak ise Sâsânîler'in kontrolündeydi.¹²⁶ Hz. Ömer dönemi ile birlikte Hz. Ebubekir'in başlattığı fetih hareketleri yaygınlaştırılarak devam etmiştir.¹²⁷

2.4.3.3.Arap Toplumu

İslâm öncesi Arap toplumu kabilecilik esasına dayanır. Kabile asabiyeti genel kuralları belirleyicidir.¹²⁸ Arap kabileleri Güneyli ve Kuzeyli (veya Kahtânî ve Adnânî) olmak üzere iki ana koldan gelir. Araplar yerleşik (hadarî) ve göçebe (bedevî) olarak yaşarlardı.¹²⁹ Yılın belirli mevsimlerinde belirli yerlerde kurulan panayırılar ekonomik hayatın canlılığını temin ederdi. Dinî açıdan genel anlamda putperestlik hâkimdi. Bununla birlikte yarımada Yahudilik, Hristiyanlık ve Mecûsîlik gibi dinler de taraftar bulmuştur. Hacc en önemli ibadetlerden biri olup bu bağlamda Mekke ve Kâbe'nin önemi büyüktür. İslâm öncesi toplumu genel anlamda Cahiliye toplumu olarak nitelendirilir. Tevhitten uzaklaşmış, hak ve hukukun üstünlüğü yerine gücün üstünlüğünü esas almıştır.¹³⁰

Günümüzde Araplar bağımsız birçok devlet kurmuşlardır. Bu durum Arap olmalarına rağmen farklı devletlere sahip olan Arapların, kabilecilik anlayışının devam etmesinden kaynaklı bir durumdur şeklinde düşünülebilir. Irak, hala Sünnilerde ve Şia'da, kabile ve aşiret olgusunun devam ettiği bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sadece Irak Arapları için geçerli olmayıp aynı zamanda Irak Kürtleri için de geçerlidir.

2.5. KUZEY IRAK'TA DİNİ GRUPLAR

Ortadoğu dini grup ve hareketlerin etkili olduğu bir coğrafyadır. Bu coğrafyada tarih boyunca din, etkili olduğu gibi bugün de etkisini sürdürmektedir. Bu yüzden, bu coğrafyada toplumsal ve siyasal değerlendirme ve yaklaşımlar dinle paralel seyrederek.

¹²⁶ A.g.e., s. 171.

¹²⁷ Philip K. Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Salih Tuğ(Çev), İfay, İstanbul 2011, s.221.

¹²⁸ Haşşab, a.g.e., s.26.

¹²⁹ İbn-i Haldun, a.g.e., s.157.

¹³⁰ Sarıçam, a.g.e., s.21.

İslam tarihi geçmişte mezheplerin bugün ise dini grup ve hareketlerin paralelinde gerçekleşen bir tarihtir. Bugün dahi iki ana damar şeklinde süren Şia ve Sünni ayrılığı bunun göstergesidir. Müslümanlar arasında yüz yıllardır devam eden fikir ayrılıkları büyük oranda bu iki mezhep temelinde söz konusu olmaktadır.

Tarihin birçok dönemi mezhepler arası ihtilaflara şahitlik etmiştir. Süreç içerisinde bu ihtilaflar tali meselelerden asli meselelere doğru evrilmiştir. En nihayetinde bu durum savaflara kadar varabilmiştir.¹³¹

Mezhepler arası hak-batıl çekişmesi bu sürecin kavramsal alt yapısını oluşturmuştur. Mezhep âlimleri olarak kabul edilenler mezheplerinin kurucusu olmasalar da onlardan sonra gelen mukallitler eliyle bu mezhepler kendilerine atıf edilerek sistemleştirilmiştir.¹³² Mezheplerin sosyal bir olgu olarak var olması ve paralelde değerlendirilmesinin yerine mezheplerin dinin kendisinin yerine geçmesi İslam toplumlarının bir sorunu olarak anlaşılabilir. Problemin ana gövdesi de buradan temellenerek İslam tarihinin tümünü etkilemiştir. Bu sorun günümüzde de etkisini artırarak devam ettirmektedir. Lübnan'daki Sünni-Şii çekişmeleri ve çatışmaları, İran'ın bölge ülkelerine Şiiliği ihraç etme politikası, Suudi yönetiminin kendisini Ehl-i sünnet vel'Cemaat vel'Cemaat olarak Sünnilerin hamisi olarak görmesi var olan durumun fotoğrafını bize göstermektedir.

İslam tarihinde mezhep denildiğinde iki ana damar akla gelir: Bunun ilki Şia, diğeri de Ehl-i sünnet vel'Cemaat vel'Cemaat. Doğrusu bu iki damar arasında gri tonlar olmakla birlikte, İslam tarihinde ve toplumlarında temel belirleyici unsurlar olarak bu iki damar olmuştur. İslam toplumlarının şekillenmesinde ve pratiğinde iki ana damar başroldedir. Nitekim ihtilaflar konusu, tekfir sorunu, Hak- batıl-dalalet gibi kavramlar bu iki mezhep ekseninde şekillenmiş ve günümüze kadar da devam ede gelmiştir.

Kuzey Irak'a mezhep olgusu açısından bakıldığında homojen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Nitekim inceleme konusu hareketlerin tümü Sünni hareketler olarak ortaya çıkmıştır. Bölgedeki İslami hareketler; dini grup ve hareketler temelinde

¹³¹ Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı Toplumunda Mülhidler ve Zındıklar**, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, s.109.

¹³² Mehmet Saffet Sarıkaya, **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, İstanbul 2011, s.15.

düşünüldüğünde mezheplerin, onların üzerinde de etkili olduğu görülür. Her ne kadar bölge homojen olsa da, Irak'ın bir parçası olma hasebiyle Sünnilik ve Şiilik belli bir kimliksel aidiyet biçimi olarak kendini göstermektedir. Bu hareketlerin yetkilileriyle gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda¹³³ kendilerini Sünni olarak nitelemeleri söz konusudur. Bu keskin bir şekilde ifade edilmese de bölgenin bir gerçeği olarak hareketlerin üzerinde etkilidir. Bunlardan İslami Hareket(Bizotnava) onuncu kongresinde kabul ettiği ilkelerde hareketin Ehl-i sünnet vel'Cemaat vel'Cemaat bir hareket olduğunu ikinci madde olarak kabul etmektedir.¹³⁴

2.5.1. Şia

Şia, Arapça' da ş-y-a kökünden gelen, misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, bir kimsenin taraftarı olmak, yardımcısı olmak, ayrılmak, firkalaşmak vb. anlamlarını ifade eden bir kelimedir. Kuran'da da, bu kelime "fırka", "bölük" "taraftar" gibi, anlamlarda kullanılmıştır.¹³⁵

Şia'nın terim anlamını tespit ederken, Şiilerin Şiiliği nasıl tanımladıkları ve bu kavramın içeriğini nasıl doldurdukları önemli bir husustur. Bu durum, bütün mezhepler ve mezheplerin temel kavramları için de geçerlidir. Bir mezhebi doğru anlamak istiyorsak, öncelikle, o mezhebe mensup olanların kendilerini nasıl tanımladıklarını iyi bilmek gerekmektedir.

2.5.1.1. Tarihçe

Şia, Şii müelliflere göre Hz. Muhammed'in sağlığında Şiat-u Ali (Ali taraftarı) diye isimlendirilen, onun vefatından sonra da: Ali'nin imam ve halife olduğunu ileri süren kimselerin meydana getirdikleri bir firkadır. Bu anlamda peygambere inen vahiyyle başlayan ilk İslam döneminde devam eden ve günümüze kadar süren bir yoldur.¹³⁶

“Çağdaş Şii yazarlara baktığımız zaman, onların da, erken dönem Şii yazarlardan pek farklı düşünmediklerini kolayca görebiliriz. Mesela Tabatabai, Şia'nın

¹³³ İnceleme konusu ile ilgili Kuzey Irak'a gidilerek görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin video kaydı veya ses kaydı görüşülen kişilerden izin alındıktan sonra yapılmıştır.

¹³⁴ **Bizotneweyî İslamî Le Kurdistan**, Bernameyî Peyrewî Nawxo, 2012, s.8.

¹³⁵ Mustafa Öz, **Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s.61.

¹³⁶ Öz, a.g.e. s.64.

"Hz. Peygamber'in halefi olmanın Hz. Peygamber'in ailesinin özel hakkı olduğunu düşünen ve İslami ilimler alanında ve kültürde Ehl-i Beyt okulunu takip eden kimseleri" ifade ettiğini belirtmektedir.¹³⁷

"Diğer taraftan, "İmam Eş'ari", Şia'yı, "onlara, Ali'ye tabi olduklarından ve onu Resulullah'ın diğer ashabına takdim ettiklerinden Şia denmiştir" şeklinde tarif ederken, Şehristani, "onlar Ali'nin hilafetinin, gizli veya açık nassa ve vasiyete dayandığını ileri sürerler. Onlara göre imamet, Ali'nin oğullarından başkasında olmaz; şayet olursa, ya zulümle, ya da takiyye ile olur ..." diyerek konuya biraz daha açıklık kazandırır. İbn Hazrn'ın tarifi ise, Şii müelliflerin tariflerine daha yakın ve daha zengindir: "Şia ile aşağıdaki hususlarda görüş birliğine varan herkes Müslümanların ihtilaf ettikleri başka konularda bunlara uymasa bile Şii'dir: Hz. Ali, Resulullah'tan sonra insanların en üstünüdür; kendisi ve sonra da çocukları halifelige en layık kişilerdir. Zikrettiğimiz bu iki hususta başka türlü inanca sahip olanlar Şii değildir."¹³⁸

Bütün bu tariflerden sonra Şia'nın terim anlamını şöyle tespit etmek mümkündür: Şia Ali b. EbuTalip'in Hz. Muhammed'den hemen sonra nas ve tayinle halife olduğuna inanan, imametın insanlığın sonuna dek Ali'nin soyunda devam edeceğini ileri süren, bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların müşterek adıdır.¹³⁹

Şia'nın kendisini tanımlamasına ve Şia dışındaki tanımlamalara bakıldığında bölgedeki Şii-Sünni gerginliği veya karşıtlığı daha iyi anlaşılabilir. Bu çerçevede mezhep olgusunun ötesinde din haline getirilmiş bir algı söz konusudur.

2.5.1.2. Şiiliğin Doğuşu Sorunu

Şii yazarların Şia'yı tariflerini hatırlayacak olursak, hemen hepsinin Şiiliği ya Hz. Peygamber'in sağlığında, ya da onun vefatıyla birlikte başlatmış olduklarını görebiliriz. Yine Sünni kaynaklara bakıldığında, Şia'nın peygamberden sonra ortaya çıkan siyasi ve sosyal gelişmelerle paralel ortaya çıktığı vurgulanır. Özellikle İslami fetih hareketlerinin yaygınlaşması, Hz. Ali ve Muaviye arasındaki siyasal çekişmeler

¹³⁷ Hasan Onat, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", 1997, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10021.pdf>, (06.02.2013)

¹³⁸ A.g.y.

¹³⁹ A.g.y.

fırkalaşmaların ortaya çıkma nedeni olarak gösterilmektedir. Yani Şia, iddia edilenin aksine peygamber devrinde olmayan ama sonraki süreçlerle ilgili olarak ortaya çıkan bir mezheptir.¹⁴⁰

Bazı Şii olmayan araştırmacıların da, Şia'nın Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra başladığı şeklinde görüş belirttiklerini görmekteyiz. Mesele Mısırlı tarihçi Ahmet Emin şöyle der: "Şiilerin ilk nüvesini, Peygamber efendimiz öldükten sonra Peygamber ailesine mensup olanların Peygambere halef olmak haklarıdır, diyenler teşkil etmiştir."¹⁴¹

Şii anlayışın merkezinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından imam/halife olarak tayin edilmiş olduğu fikri yatmaktadır. Aslında Şiiliği diğer İslam mezheplerinden ayıran en belirgin özellik de temelde Ali'nin nas ve tayinle imam olduğu fikrinin etrafında şekillenen imamet meselesinin inanç esası olarak kabul edilmesidir.¹⁴²

Şia, temel argümanları bağlamında ele alındığında Ali b. Ebu Talip' in Hz. Peygamber tarafından imam tayin edilmesi meselesi, yan Gadir-i Hum olayı¹⁴³ Şiiliğin mihrini oluşturmaktadır. İkinci olarak Hz. Ali'nin vasiliği¹⁴⁴ olayıdır. "Vasi", sözlükte kendisine vasiyet edilen kişi; sorumluluk üstlenecek yaşa gelmemiş çocuklar adına söz söyleme yetkisine sahip kişi gibi anlamlara gelmektedir. Şii literatürde "vasi" Hz. Ali'nin imam olduğuna işaret eden özel bir sıfatı olarak anlaşılmaktadır. Vasilik, halifelik ve imamlık aynıdır."¹⁴⁵ Dolayısıyla halife de imam da Hz. Ali'den başkası değildir. Buradaki durum, vasiliğin Şia tarafından itikadın konusu olarak değerlendirilip meselenin bu itikat çerçevesinde anlaşılmasına dair kelimenin kavramsallaşmasıdır. Ehl-i sünnet vel'Cemaat'te ise Hz. Ali'nin taltif edilmesine yönelik bir kullanım söz konusudur. Dolayısıyla bu sorunun Ehl-i sünnet vel'Cemaat nazarınca itikat ile herhangi bir ilgisi yoktur denilebilir. Üçüncü olarak Kırtas olayı bu temel argümanlardan biridir.

¹⁴⁰ Muhammed Ebu Zehra, **Mezhepler Tarihi**, Sıbgatullah Kaya(Çev), Yeni Şafak Yayınları, İstanbul 2003, s.43

¹⁴¹ Hasan Onat, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", 1997, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10021.pdf>, (06.02.2013)

¹⁴² A.g.y.

¹⁴³ Ahmed El Katib, **Şiada Siyasal Düşüncenin Gelişimi**, Mehmet Yolcu(Çev), Kitabiyat, Ankara 2005, s.28.

¹⁴⁴ Ebu Zehra, a.g.e. s.30.

¹⁴⁵ Onat, a.g.y.

Özetle peygamberin vefat edeceği esnada çevresindekilerden bir şeyler yazdırmak için kâğıt ve kalem istemesi sonucunda Müslümanların, peygamberin rahatsızlığını göz önünde bulundurup buna gerek olmadığı meyanındaki tartışmalardan dolayı peygamberin bunu yazdırmaktan vazgeçmesi olayıdır. Şia, burada peygamberin yazdırmak istediği şeyin Ali'nin imameti olduğunu iddia etmektedir. Fakat kendisine bu fırsat verilmediği için bunun gerçekleşmemiş olduğunu savunur. Son olarak da Sakife Hadise'si üzerinde durulur. Burada halife olarak seçilen Hz. Ebubekir'in, Hz. Ali'nin halifelik hakkını gasp etmiştir iddiası vardır. Dolayısıyla sahabeler toplanmış Hz. Ali'nin peygamberden gelen imamet ve halifelik hakkını ondan (Hz. Ali'den) almışlardır.

Bu olaylar Ortadoğu'da din temelinde bir yapılanmanın olduğunu, yine din temelinde gerçekleşen bu yapılanmanın mezhep temelinde farklılaştığını göstermektedir. Dikkat edildiğinde bir araya gelmenin de birbirinden ayrılmanın da nedeni din olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁶ Bu anlamda dinin hem işlevsel hem de çatışma boyutuna sahip olduğu sonucuna varılabilir.

2.5.1.3. Günümüzde Şia

Şiiler Ortaçağ boyunca Mısır, Suriye, Yemen, Bahreyn, İran, Hindistan, Irak ve Lübnan gibi önemli coğrafyalarda rol üstlendiler. Bugün ise Şii hilali denilen bölgede yaygınlaştırılma eğilimdedir. Şia nüfusu en fazla ülke olan İran bugün bu politikayı devam etme gayreti içerisinde.¹⁴⁷

“Yapılan araştırmalara göre dünyadaki Şii nüfusu Müslüman nüfusun %10-13'ünü oluşturmaktadır. Bu oran 154 ile 200 milyon arasında bir nüfusa tekabül etmektedir. Şiilerin nüfus olarak en yoğun oldukları yerler İran, Hindistan, Pakistan ve Irak'tır. İran'da yaklaşık olarak 70 milyon Şii yaşarken diğer saydığımız ülkelerin her

¹⁴⁶ Kurt, a.g.e., s.152.

¹⁴⁷ Yunus Kaya, **Şii Hilali**, www.orsam.org.tr, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3606>, (30.01.2013)

birinde en az 16 milyon Şii yaşamaktadır. Ancak İran'ın etki alanına girebilecek Şii nüfus başta Irak olmak üzere Ortadoğu ülkelerindedir.”¹⁴⁸

“İran'dan sonra bölgede en büyük Şii nüfus Irak'ta bulunmaktadır. Irak'taki Şii nüfus, toplam nüfusun %60-65'idir. Lübnan'daki Şii nüfus oranı %35, Bahreyn'deki %70, Kuveyt'teki %30, Katar'daki %20, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki %16, Suudi Arabistan'daki %5, Suriye'deki %10-12 (Nusayri) ve Yemen'deki %35'tir (Zeydi). Bu gruplardan Suriye, Irak, Lübnan ve Körfez ülkelerindeki Şii nüfusu İran'ın etki alanı ile daha çok ilgilenmektedir. Bu nedenle bu ülkelerdeki gruplar ile İran'ın ilişkisi değerlendirilmelidir.”¹⁴⁹

“Iraklı Şiiler Irak'ın yüzde 60 veya 65'ini oluşturmaktadır. Bu oran onları Irak'ın en kalabalık grubu yapmaktadır. Irak'ta Şiiler sadece Araplardan oluşmamaktadır. Araplar kadar olmasa da Irak'ta Şii Türk (Türkmen) ve Kürt de bulunmaktadır. Irak tarihine baktığımızda Şiilerin, Irak'ta nüfus açısından çoğunluk olmalarına rağmen siyasi açıdan hep azınlıkta kaldıklarını görürüz. Bu yapıyı kırmak için 1920 ve 1991 yıllarında iki büyük Şii isyanı yaşanmış ancak sonuç elde edilememiştir. 2003 yılından itibaren ise Şiiler nüfus gücünü kullanarak seçimler ile iktidar olabilmişlerdir.”¹⁵⁰

“Irak'ta Şiilerin büyük bölümü Bağdat ve Irak'ın güneyinde yaşamaktadır. Şiilerin en yoğun olarak yaşadığı bölge Bağdat'ın doğusunda yer alır. Burada iki milyona yakın Şii'nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Irak'ın en büyük ikinci şehri Basra'da ise yine Şii çoğunluğu bulunmaktadır. Bu şehirde yaşayan Şii nüfusu 1,3 milyondur. Şiilerin en kutsal yerleri sayılan Necef ve Kerbela şehirleri de Iraklı Şiilerin yoğun olarak buldukları diğer şehirlerdir. Türkmen Şiiler ise daha çok Tuzhurmatu ve Telafer şehirlerinde yaşamaktadır.”¹⁵¹

¹⁴⁸ Emin Salihi, Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve “Şii Hilali” Söylemi, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1477:ortadouda-oluan-yeni-dengeler-ve-ii-hilali-soylemi&catid=168:ortadogu-analizler, (02.02.2013)

¹⁴⁹ A.g.y.

¹⁵⁰ A.g.y.

¹⁵¹ A.g.y.

“Günümüzde Irak’ta Şii’leri temsil eden üç önemli grup bulunmaktadır. Bunlar bugün Başbakan olan Maliki’nin grubu, Ammar el-Hekim başkanlığında İslam Yüksek Devrim Konseyi ve Mukteda el-Sadr önderliğinde Sadr grubu.”¹⁵²

2.5.1.4. Kuzey Irak’ta Şii Gruplar ve Etkileri

Kuzey Irak’ta hatırı sayılır Şii grup olmamakla birlikte Şiilik heterodoks gruplar, Türkmenler ve çok az sayıda filii Kürtleri olarak vardılar. Heterodoks grup olarak Kuzey Irak’ta bulunan Bektaşilik üzerinde durmak yararlı olacaktır.

“Temelleri 13. yy’ da Anadolu’da atılan Bektaşilik, aynı dönemde birçok bölgede taraftar bulmuş ve Anadolu’nun etrafındaki topraklarda yoğun biçimde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle Balkanlar, Irak ve Mısır coğrafyalarını etkisi altına alan Bektaşilik günümüze kadar varlığını devam ettirebilmiştir. Bektaşiliğin günümüz Irak toprakları olan Mezopotamya’ya nasıl geçtiğine dair kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Bektaşiliğin Irak’taki varlığının oldukça eskiye dayandığına dair kanıtlar bulunmaktadır.”¹⁵³

“1900’lü yılların başlarına kadar bugünkü Irak topraklarında da oldukça yaygın olan Bektaşilik, baskı ve asimilasyon politikalarıyla dönüşüm geçirmiştir. Örneğin bugün önemli bir Bektaşî nüfusu barındıran Türkmen şehri Telafer’de 1940’lara kadar bir Şii cami olmadığı söylenmektedir. Daha sonra bu bölgelere giden mollalardan etkilenecek burada yaşayan Bektaşîlerin Şiileştiği bilinmektedir. Bu urumun Irak’ın diğer bölgeleri için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bugüne gelindiğinde Irak’ta büyük bir Bektaşî nüfusundan söz etmek mümkün değilse de Irak’ın her bölgesinde Bektaşîlerin varlığı bulunmaktadır. Bektaşîler bugün daha çok Musul, Telafer, Kerkük, Tuzhurmatu ve Erbil gibi Irak’ın kuzeyinde yaşar.”¹⁵⁴

¹⁵² A.g.y.

¹⁵³ Bilgay Duman, “Irak’ta Bir Kimlik Arayışı: Bektaşîler”, Ortadoğu Analiz, Kasım 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 35, s.61-68. http://www.orsam.org.tr/tr/uploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme5.pdf, (16.02.2013)

¹⁵⁴ A.g.e., s.61-68.

Irak'taki Bektaşî varlığının 3 unsuru Türkmen, Şebek¹⁵⁵ ve Kakai¹⁵⁶'lerdir.

Irak'taki Bektaşî inanişinin Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı vilayetlerde etkinlik kazandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Bektaşî tekkelerinin bulunduğu bölgelerin Türkmenlerin yaşadığı bölgelerle bire bir örtüştüğünü söylemek mümkündür. Zira Irak'taki Bektaşî büyüklerinin hemen hemen tamamının ve hatta Kürtçe ibadet eden ve Kürtler arasında yaygın şekilde görülen Kakailerin din adamlarının da Türkmen olması, Irak'taki Bektaşî inanişinin yürütücü gücü olarak Türkmenleri ön plana çıkarmaktadır.¹⁵⁷

2.5.2. Ehl-i sünnet vel'Cemaat

İnsan içine doğduğu toplumun hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. Tek başına varlık alanında bir yer edinmeyen insan, toplum içerisinde kendi varlığının ve kendisi dışındakilerin varlığını fark eder. Bu fark etme olgusu insanda diğerleriyle iletişime girme güdüsüne neden olur. Bunun sonucunda benzeşmeler, farklılaşmalar, ötekiler, biz, vb. olgularla karşı karşıya kalınır. İçerisinde büyüdüğü ve kendisini fark ettiği toplumda insan, bir yerlerde bir tarafta bulur kendisini. Sonucunda farklı toplumlarla ve coğrafyalarla gerçekleştirilen iletişim belli bir düşüncenin oluşumuna neden olur. Mezhep olgusu, bu zaviyeden değerlendirilebilir.

İslam Mekke'de ortaya çıkıp oradan Medine'ye, Medine'den de dönemin imparatorluklarına etki edecek derecede yaygınlaştığında iletişim içerisine girdiği bu medeniyetlerle hem çatışma hem de toplumsal ve kültürel alışveriş içerisine girmiştir. Çatışma alanları alternatif düşüncülerin gelişimine yönelirken, kültürel ve toplumsal alışveriş ise benzeşmeleri sağlamıştır. En nihayetinde toplumsal yapı ve bunun içerisinde bulunan insan bununla belli bir kimlik edinir.¹⁵⁸ Bu kimlik üzerinden kendini tanımlar ve bu kimlik üzerinden ötekisini oluşturur.

¹⁵⁵ Ahmet Taşğın, "Irak'ta Bektaşî Topluluğu Şebekler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 2009 / 52, s. 132.,<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1115/1104>, (20.02.2013)

¹⁵⁶Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Irak'ta Bektaşîlik (Türkmenler – Şebekler – Kakailer)**, Ankara, 2011, s.11. http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme5.pdf, (18.02.2013)

¹⁵⁷ A.g.e., s.11.

¹⁵⁸ Mehmet Anık, **Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi**, Açılımkitap, İstanbul 2012, s.22.

Kendini koruma refleksi gösteren medeniyetler süreç içerisinde kurumsallaşma, muhafazakârlaşma eğilimini taşırlar. Bu onların devamlılığı ve kendi havzalarında bulunan insan unsuruna yönelik sosyalleştirme olanağı sağlar. Medeniyet havzası içerisinde bulunan insan ve toplum, bu sayede ortak eğilimlere, davranışlara ve tutumlara sahip olurlar. Bu her medeniyetin yaşama arzusunun sonucunda gerçekleşir.

Ehl-i sünnet vel’Cemaat ve’l Cemaat İslam medeniyetinin büyük oranda üzerinde ittifak ettiği bir olguya karşılık gelmektedir. Bu düşünceyle İslam medeniyeti¹⁵⁹ kendi standartlarını oluşturmuş, kurumsallaşmasını gerçekleştirmiş; fertlerinde ortak zaman, mekân, tarih, medeniyet, usul, yaşam tarzı algısını oluşturmuştur. Bu anlamda mezhep hem bir olgu hem de sosyo kültürel şartların ürünü olarak ortaya çıkar. Yani bir yandan şekillenme öte taraftan şekillendirme fonksiyonuna sahiptir.

2.5.2.1. Tarihçe

Burada “Ehl-i sünnet vel’Cemaat denildiğinde ne anlaşılıyor ve bu çerçevede tanımlamalar nelerdir?” bunların üzerinde durulacaktır. Hz. Peygamber ile ashabin dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında genel bir tanım yapılmaktadır.¹⁶⁰

Sünnet kelimesi sözlük anlamı itibariyle; yol, gidiş, tarz, üslup, adet davranış gibi anlamları ihtiva eder.¹⁶¹ Kuran-ı Kerim’de daha çok geçmiş kavimlerin tuttıkları yol, karşılaştıkları muamele anlamında öncekilerin sünneti yani yolu anlamında kullanılmaktadır. Sünnet kavramı sünnetullah biçiminde Allah’a nispet edildiğinde ise Allah’ın hükümleri, emir ve yasakları yani onun muamele şekli ve değişmez kanunu anlaşılır. Peygamberin sünneti derken de Peygamberin takip ettiği yol kastedilir.¹⁶² Buna göre Ehl-i sünnet vel’Cemaat demek peygamberin yolunu ve onun dini anlama ve uygulama biçimini takip edenler anlamına gelmiş olmaktadır.

¹⁵⁹ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, **İslam Medeniyeti Tarihi**, 4.Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2011, s.1.

¹⁶⁰ Sarıkaya, a.g.e, s.67.

¹⁶¹ A.g.e., s.67.

¹⁶² Hayreddin Karaman ve Diğerleri, **Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, I. Cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.675.

Cemaat sözlükte topluluk anlamına gelmektedir. Kavramsal anlamda İslam ümmetinin çokluğu anlamında kullanılmaktadır. Yine müçtehit âlimler de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Ayrıca birlik ve beraberlik anlamında kullanılmıştır. Bu anlamıyla ilk asırlardan bu yan kavram siyasi içeriğe sahiptir.¹⁶³

Ehl-i sünnet vel’Cemaat ve’l Cemaat kavramı şemsiye bir kavram olup İmam Eş’ari- Maturidi öncesi dönemde başta “Ehl-i Rey” taraftarları olmak üzere “Ashab-ı Hadis” ve daha başka irili ufaklı birçok gurubu içine alan bir kavramdır. Nasları anlama ve inanç esaslarını temellendirme noktasında hem metot hem de bakış açısı yönünden aynı grup içinde değerlendirilmeleri mümkün olmayan birçok grup bu kavramın içinde yer almıştır. Bu grupları bir araya getiren ve onların Ehl-i sünnet vel’Cemaat ve’l Cemaat kavramı ile nitelendirilmelerini sağlayan şeyin belli bazı inançlar, temel esaslar olduğu görülmektedir.¹⁶⁴

2.5.2.2. Temel Kabuller

Burada Şia ve Ehl-i sünnet vel’Cemaat kıyas edildiğinde temel kabuller anlaşılabilir. Özetlenerek şunlar ifade edilebilir:

1. Sünniler Şia'dan farklı olarak peygamberin ölümünden sonra halife olan ilk dört halifenin (Hulefa-i Raşidin) hepsini tanır ve dört halifeyi doğruluk üzere olan halifeler olarak saygı ve sevgiyle anarlar.

2. Herhangi bir kimsenin soyunun imameti hak ettiği fikri bulunmaz. Nitekim imamet, halife makamı Sünnilikte önemli olsa da Şia'nın çoğu mezhebinde olduğu gibi itikatta bir yere sahip değildir. Aynı şekilde peygamberin torunu Hüseyin'in Kerbela'da öldürülmesi hadisesi genel olarak üzücü bir olay olarak kabul edilip, Yezit Sünni cemaat içerisinde sıklıkla yerilse ve Sünnilikte isim olarak neredeyse hiç kullanılmasa da, Şia'dakine benzer bir şekilde “Kerbela Olayı” her yıl törenlerle anılmaz.

3. Şia'daki çeşitli mezheplerde bulunana benzer bir Mehdi inancı yoktur. Burada Şia'daki Mehdi konusunun inancın bir şartı olduğu hususu temel farklılıktır.

¹⁶³ Sarıkaya, a.g.e, s.68.

¹⁶⁴ A.g.e., s.68.

4. İmamet anlayışının farklılığı sebebiyle herhangi bir imamet silsilesi de bulunmamaktadır.

5. Şia'da birçok mezhebin kabul ettiği imamların üstün akli kabiliyeti, bilgi ve hikmeti olduğu, günahsız ve hatasız oldukları gibi fikirler Sünnilikte bulunmaz.

6. Şia'da çoğunluk imamların sözlerini de hadis külliyyatından sayarken Sünnilikte hadis külliyyatı sadece Hz. Muhammed'in sözlerini ve eylemlerini kapsar.

İslam tarihi iki ana damar olan Şia ve Sünnilik çekişmesine sahne olmuştur. Bu anlamda Hz. Osman ile başlayan ihtilafı olaylar süreç içerisinde temellenerek veya temellendirilerek günümüze kadar gelmiştir. Bu çerçevede Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Müslümanlar arasındaki ihtilafın derinleşmesi söz konusudur. Buna Hz. Ali dönemindeki iç karışıklıklar ve sahabeler arasındaki görüş ayrılıkları eklenince tarih yeni doğuşlara sahne olmuştur. Emevilerle devam eden olaylar ve Kerbela faciası ise sonraki dönemlerde Şiilik ve Sünnilik anlamında iki temel mezhebin İslam tarihinde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fakat Sünnilik her zaman çoğunluğun kabulü olarak İslam toplumlarında yer etmiştir. Bugün Irak'ta yaşanan süreç bu tarihi arka plandan beslenmektedir. Yine Kuzey Irak'ta mezhep anlamında ciddi bir Sünni nüfus olmasına rağmen Şiilik denildiğinde ötekiler algısının olması da bunula ilgili olsa gerektir.

2.5.2.3. Günümüzde Sünnilik

Günümüzde dünyada 1,5 milyardan biraz fazla Müslüman yaşamaktadır. Buna göre 7 milyarlık dünya nüfusunun beşte birinden fazlası Müslümandır. Müslümanlar 2 milyar nüfusa sahip Hristiyanlardan sonra dünyadaki 2. büyük dini topluluğu oluşturur.

Müslümanların % 90'ı Sünni % 10'u ise Şii'dir. Sünni Müslümanların yarısından fazlası Hanefi mezhebine mensuptur. Şiilerin en kalabalık olduğu ülke İran'dır. Müslümanların % 78'i İslam ülkelerinde yaşamaktadır.¹⁶⁵

¹⁶⁵http://www.islamansiklopedisi.org/index.php?title=D%C3%BCnyadaki_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus, (08.06.2013)

2.5.2.4. Irak'ta Sünni Gruplar

İslam dünyasının büyük gövdesini Ehl-i sünnet vel'Cemaat oluşturmaktadır. Fakat Irak'ta Sünniler çoğunlukta değildirler. Buna rağmen iktidarda olanlar Sünniler olmuştur. Sünnilerin iktidarda olması demek onların yekpare olduğu anlamına gelmiyor. Onlar da değişik fraksiyonlarıyla parçalı bir yapı sergilemektedir.

Iraktaki Sünni gruplar selefi, tasavvufi ve ihvan geleneğine bağlı gruplar olarak üçe ayrılabilir. Özellikle 19. Yüzyıl'da Osmanlı'nın değişik bölgelerinde İslami gruplar farklı hedef ve amaçlarla ortaya çıktıkları gibi Irak'ta da ortaya çıktılar.¹⁶⁶

Bunların içerisinde özellikle en etkili grup olarak "İhvan Hareketi" gösterilmektedir. Özellikle Şeyh Savvaf ile birlikte İhvan'ın Irak'ta ortaya çıkmasıyla birlikte bu hareket güçlenmiştir. İhvan hareketi çeşitli dönemlerde iktidar tarafından baskıya maruz kalmasına rağmen bugüne kadar gücünü farklı düzeylerde de olsa korumuştur. Nitekim Kuzey Irak bölgesinde de modern İslami hareketlerin ortaya çıkmasında İhvan hareketinin ciddi etkisi vardır.

Irak'taki en önemli Sünni hareket olan Irak İslam partisi, Şeyh Savvaf'ın Mısır'dan Irak'a dönmesiyle birlikte kurulur. 1940 ile 1950 yılları arasındaki dönemde ilk defa Sünni politik bir grup ortaya çıkmıştır.

Erken dönemlerde ortaya çıkan bu gibi hareketlerden sonra ABD'nin Irak'ın işgaliyle birlikte Sünni Selefi gruplar da ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷

2.6. KUZHEY IRAK'TA SÜNNİ GRUPLAR VE ETKİLERİ

Yirminci yy.ın 1924 yılında kaldırılan hilafet sonrası İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerinde değişik fikri, siyasi, politik İslam tabanlı yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bu durum Kuzey Irak coğrafyası için de geçerlidir.¹⁶⁸

Dini bağlılıklarıyla bilinen Kürtlerin, yoğun olarak Şafii sonra Hanefi mezhebine mensup olduğu söylenmektedir. Diğer yandan Irak'ın orta kesimlerinde Fili

¹⁶⁶ Ebul İz, <http://www.dahsha.com/old/viewarticle.php?id=1706>,(08.06.2013)

¹⁶⁷ <http://almanac.afpc.org/Iraq>,(08.06.2013)

¹⁶⁸ Muhammed Seyyid Nuri El Baziyani, *el Hareketü'l İslamîyye fî Kürdistanî'l İraq*, Mektebet-u Tefsir, Erbil 2006, s.26.

Kürtleri gibi Caferi mezhebine mensup aşiretler de bulunmaktadır.¹⁶⁹ Öte yandan Kuzey Irak'ta Nakşibendilik gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde etkinlik gösteren tasavvuf tarikatının ilgi gördüğü bir kitleden bahsetmek de mümkündür. Aşiretler şeklinde yaşayan Kürt gruplarının içerisinde toplumsal statü olarak genellikle aşiret reisleri ve molla denilen şahsiyetler ön plana çıkmaktadır.¹⁷⁰

Kuzey Irak'taki Kürtlerin ilk örgütsel İslami oluşumunun 1940'lı yılların sonuna dayandığı söylenmektedir. Şeyh Mahmut Es-Savvaf gibi simaların oluşturduğu ilk düzenli örgütsel yapılanma Müslüman Kardeşler, bölgedeki çalışmaların oluşmasını sağlamıştır. Savvaf, Mısır'da İhvan ile tanışmasından sonra Irak'a dönmüştür. Kendisi bir Arap olmasına rağmen Kürtler arasında da onun düşüncüleri yer etmiştir.¹⁷¹

Kuzey Irak bölgesindeki modern anlamda İslami hareket, 1950 yılında İhvan-i Müslim hareketinin bölgeye yerleşmesiyle başlar. İhvan hareketinin lideri Hasan El-Benna tarafından Irak'a gönderilen El- Ezher mezunu Şeyh Mahmut Savvaf tarafından İslami çalışmalar yürütülmüştür. 1954 yılında Şeyh Osman, İhvan hareketiyle tanışır. Kısa bir süre içinde Kuzey Irak bölgesinde yürüttükleri İslami faaliyetlerle Şeyh Osman Bin Abdülaziz ve kardeşleri Ali ve Sıddık Abdülaziz İslami Hareket'in öncü kadroları konumuna yükselmişlerdir.¹⁷²

Müslüman kardeşler hareketinin yapılanmasıyla ilk tecrübesini yaşayan Kuzey Irak'taki İslami kesim, 1961 yılından itibaren umre, hac ve Suudi Arabistan'dan gelen davetçiler aracılığıyla da Selefilikle tanışmıştır. Bu tanışmalar sadece tek taraflı olmamıştır. Sonrasında Şeyh Osman çeşitli defalar Suudi Arabistan'a ziyaretlerde bulunmuştur.¹⁷³ Haliyle bu durum etkileşimlere sebep olmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde Kürtler açısından İslami yapıların ihvan hareketinin etkisinde olmalarından dolayı İhvan hareketinin Baas rejiminden darbe yemesiyle

¹⁶⁹ Bruinessen, a.g.e., s.43.

¹⁷⁰ A.g.e., s.303.

¹⁷¹ Saed Kakei, "The Islamic Movement Of Kurdistan: From Conflict To Cooperation", <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2013/3/state6950.htm> , (25.3.2013)

¹⁷² Muhammed Seyyid Nuri El Baziyani, -Araştırmacı Yazar-, "Kuzey Irak'taki İslami Hareketler" Konulu Görüşme, Erbil 2013,(04.03.2013)

¹⁷³ Bizotnava'nın (İslami Hareket) resmi internet sitesi, http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimore=745, (26.03.2013)

kendileri de bu darbeye maruz kalmışlardır. Fakat bunu Kürt laik oluşumlar için söylemek mümkün değildir.

Tam bu süreçte dünyadaki İslami grupları ve Kuzey Irak'taki Kürt İslami grupları etkileyen iki önemli hadise meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi İran'da gerçekleşen devrim, diğeri ise Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen Afganistan cihadıdır. Bu iki önemli hadise Irak'taki Kürt İslami grupları hem düşünsel hem de yapılanma açısından etkilemiştir.¹⁷⁴ Ayrıca Kuzey Irak'taki Mısır kökenli cemaatleri de eklemek gereklidir.¹⁷⁵

Kürt İslamcı akımlar 1990'lı yıllarda Muhammed Bahattin liderliğinde kurulan Irak Kürdistan İslam Birliği (Yekgirtu), Ali Bapir liderliğindeki Irak Kürdistan İslami Cemaati (Komeleyi İslami) ve Abdülaziz ailesi liderliğindeki Irak Kürdistan İslami Hareketi (Bizotnava) olmak üzere üç ana grup haline gelmiştir.¹⁷⁶

Bunlardan İslami Hareket (Bizotnava) ve İslam Birliği (İttihad-ı İslam, Yekgirtu) üzerinde durduktan sonra tezimizin konusu olan Cemaati İslami (Komeleyi İslami) üzerinde ayrıntılı duracağız.

2.6.1. Kürdistan İslami Hareketi (Bizotnava)

Bu hareket Şeyh Osman ve kardeşleri ve bölgenin ileri gelen âlimleri tarafından kurulmuştur. Fakat hareketin lideri Şeyh Osman olmuştur. İslami hareket Sünni bir hareket olarak Kuzey Irak'ta resmi olarak 1987 yılında kurulmuştur. İslami Hareket (Bizotnava)'in kuruluşunda “Kürt İslam Âlimleri Birliği” etkili olmuştur. Bu birliğin liderliğini Şeyh Osman yapmıştır. Hareket şiddeti mücadele aracı olarak görmediğini ifade etmesine kaşın, Irak'taki Baas rejimine karşı silahlı mücadele vermiştir. Hareket yetkilileriyle yaptığımız görüşmede bunun dönemin şartları ile ilgili olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁷ Hareket Halepçe merkezli kurulmuş bir harekettir. Halepçe Irak'ın Süleymaniye şehrine bağlıdır. Bölge 1988 yılında Irak güçleri tarafından kimyasal silah

¹⁷⁴ Baziyani, a.g.e., s. 101-102.

¹⁷⁵ A.g.e., s.103.

¹⁷⁶ Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Irak Kürdistan Bölgesi'nde Muhalefetin Doğuşu ve Geleceği**, Ankara 2012,

http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121113_133%20rapor2.pdf, (13.02.2013)

¹⁷⁷ Ebdullah Hesên Wertî, Bizotnava Siyasi Büro Üyesi, “Kuzey Irak'taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(05.03.2013)

kullanılan bölgedir. Hareket, 1999 yılında başka silahlı bir grup olan “İslami Nahda Hareketi” ile birleşerek “İslami Birlik Hareketi” ismini aldı. Hareket kendini Kuzey Irak bölgesindeki ilk İslami hareket olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda bölgedeki İslami hareketlerin çıkış kaynağı olarak kendilerini görmektedirler.¹⁷⁸

“İslami Birlik Hareketi” 2001 yılında dağıldığında tekrar eski ismini alarak “İslami Hareket” olarak kabul edilmiştir. Halepçe hareketin merkezi olarak kalmıştır. Siyasi bir hareket olarak 1992 yılında girdiği seçimlerde yüzde yedi barajını aşamamıştır. Bu yüzden bölgenin yönetiminde söz sahibi olmamıştır. Hareket 1992 yılında yapılan seçimlerde yaklaşık 50 bin oy almıştır. Halepçe’nin Süleymaniye iline bağlı olmasından dolayı Kuzey Irak’ın doğu tarafını özellikle Süleymaniye’yi kendi kontrolünde tutan Talabani ile mücadele etmiş hatta savaşmıştır. Talabani 2000 yılında bölgeyi kontrolü altına almıştır.

Bu hareket Kuzey Irak’taki diğer İslami hareketlerin birçoğunun kaynağı bir harekettir. Aynı zamanda bölgedeki hareketlerin ilham kaynağıdır da denilebilir. Bu yüzden Kuzey Irak bölgesindeki ilk İslami hareket olması açısından ve hareketi dönemi itibariyle karizmatik ve âlim bir kişi olarak yönetmesi açısından Şeyh Osman’ı tanımak bu hareketi anlamak açısından bir fikir verebilir:

Şeyh Osman 1922 yılında Halepçe’ye yakın bir kaza olan Nevrol ’de doğdu.¹⁷⁹ Bu isim aynı zamanda bölgedeki aşiretin ismidir. İsim olarak aşiret ismini bu bölgeye vermiştir. Bu bölge aynı zamanda İslamcı hareketlerin merkezi konumundadır.

Şeyh Osman babası yanında İslami ilimleri çocuk yaştan itibaren tahsil etmeye başladı. İlk İslami faaliyetlerine, bulunduğu bölgede “İyiliği Emir Kötülükten Nehyi” adında bir cemiyette başladı. 1950’li yıllardan sonra İslami faaliyetlere siyasi düzlemde de başlayan Şeyh Osman bu dönemde bir grup arkadaşıyla birlikte İhvanı Müslimin’den ilhamla Irak’ta kendi hareketini oluşturur.

¹⁷⁸ A.g.y.

¹⁷⁹ http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimore=745, Şeyh Osman’ın hayatı hareketin resmi internet sitesinde Soranice(Kuzey Irak Kürtlerinin Konuştuğu Kürtçe) yayınlanmıştır.

Şeyh Osman, Ramazan ayının 27 sinde 1959 yılında yaptığı faaliyetlerden dolayı arkadaşlarıyla birlikte tutuklanmıştır. Bulunduğu bölgeden uzakta Nasiriye’de 9 ay hapis yatmıştır.

Hapishaneden 1960 yılında çıktıktan sonra İslami bir hareket kurma kararı almıştır. Bu kararı aldıktan sonra Irak’ta bir İslam Partisi kurma kararının daha önceden alındığını işitir. Şeyh Osman bunu öğrendikten sonra İslam Partisiyle ilişkiye geçmiştir. Bu ilişki sonucunda Şeyh Osman İslam Partisine katılır. Burada Irak Kürdistan Bölgesinin, İslam Partisi temsilcisi olarak seçilir. Burada özellikle Süleymaniye ili ve Halepçe ilçesinin temsilciliği kendisine verilir. Çünkü İslamcı hareketin merkezi burasıdır.

İslam Partisi özellikle İslam’ın bir bütün olduğunu savunur. İslam’ın sadece bir maneviyattan ibaret olmadığını dile getirir. Bu çerçevede hareket İslam’ın sadece İslam’ın beş şartından ibaret olmadığını vurgular. İslam’ı sadece maneviyatla sınırlayan yaklaşımların Batılıların Müslümanları aldatmak için Müslümanların arasına soktuğunu ifade eder.

Şeyh Osman İslam Partisi çatısı altında komünizm ile mücadele etmiştir. Nitekim kendisiyle “el Vatan” gazetesinin yaptığı röportajda komünistlerin Müslüman olmadığını, onlarla birlikte olmanın onlara yardım etmenin kişiyi dinden çıkaracağını ifade etmiştir.¹⁸⁰

İslam Partisiyle birlikte 1960’tan 1968 yılına kadar çeşitli sorunlar yaşasa da birlikte hareket etmiştir. 1968 yılında Baas rejimi, askeri darbeye iktidara geldikten sonra onlara karşı mücadele edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu dönemde Kürtlere ve özgürlük isteyenlere yönelik baskılar artmıştır. Bu yüzden Şeyh Osman İslam âlimleri diye bir topluluk oluşturup bununla Baas’a karşı savaşmak istemiştir.

Kürdistan İslam Âlimleri Birliği ile 1974 yılında Suudi Arabistan’a gitmiştir. Burada Kral Faysal ile görüşmüştür. Görüşmede kendilerini tanıtmış aynı zamanda Kürtlerin sorunları ile ilgili kral ile görüşmüştür.

¹⁸⁰ A.g.y.

Irak rejimi tarafından 1977 yılında tutuklanmıştır. 10 ay hapisshanedede kalmış. Hapishanedede Seyyid Kutup'tan esinlenerek tefsirini yazmaya başlamıştır. 1979 yılında İslam Örgütü'nü kurmuş. Ve bu dönemde İslami mücadelenin vacip olduğunu hatta bu vucubun geçmiş dönemlere nazaran daha önemli olduğunu dile getirmiştir. Bu dönemlerde Şeyh Osman Irak'ın çeşitli illerinde ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde camilerde faaliyetlerinin sürdürmüş. Bulunduğu yerlerde evlerde de özel sohbetlerle fikirlerini anlatmaya devam etmiştir.

İslami faaliyetlerin tek elden yürütülmesi adına 1986 yılında faaliyetlerini yoğunlaştırır. Özellikle Irak'ın orta bölgesi ve kuzeyinde İslami faaliyetlerin birliği için gayret sarf eder. Bu dönemde yürüttüğü faaliyetlerden dolayı tekrar kendisi ve bir grup din adamı tutuklanır.

Halepçe bölgesi Irak rejimi tarafından 1987 yılında bombalanır. Bu bombalamalarda halk Halepçe dışındaki bölgelere göç etmek sorunda kalır. Bu olaylardan sonra Şeyh Osman İslami hareketi oluşturur. Ve bu hareketi Cihadi İslami Hareket¹⁸¹ olarak isimlendirir. Bölgede Kürtlerin mazlum olduğu konusu üzerinde durur. Bu anlamda kurtuluş reçetesi olarak İslam'ı gösterir. Bu faaliyetlerde bulunurken Selahaddin-i Eyyubi, kendisinin sürekli üzerinde durduğu bir figürdür.

Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak bölgesi, 1992 yılında Amerika'nın desteğiyle özerk bir bölge olur. Burada seçimler olur. İslami Hareket bu seçimlerde KDP ve YNK den sonra üçüncü parti olur. Şeyh Osman bu dönemde iki hedeften söz eder. Birincisi genel anlamda bütün Müslümanların birliği için çalışılması gerektiğini ve böylece Selahaddin'in rolünün yeniden canlandırılması gerektiğini vurgular. İkincisi ise Kürdistan'daki İslami gruplar arasında birlikteliğin tesis edilmesi buna ek olarak bütün Kürtler arasında birlik olunmasını hedefler.

Şeyh Osman, 1992 ile 1998 yılları arasında İslami Hareket'in önderi olmuştur. Bu dönemlerde özellikle İslami hareketler arasındaki parçalanmışlığa son verip bunlar arasında birliği sağlamak için uğraşmıştır. Bu amaçla İslami Birlik Hareketi oluşturulmuştur. Fakat bu istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Nitekim 1998 yılından sonra kendi isteğiyle hareketin liderliğini bırakarak kendini ilmi çalışmalara vermiştir.

¹⁸¹ Baziyani, a.g.e., s.82.

Hareketin liderliğine de kardeşi geçmiştir. 1999 yılında Şam'a giderken yolda hayatını kaybetmiştir.¹⁸²

Şeyh Osman ve kardeşleri, 1954 yılından 1988 Halepçe katliamına kadar İhvan hareketiyle organik bağlarını sürdürürler. Fakat Halepçe katliamından sonra Şeyh Osman, Irak Baas rejimine karşı silahlı mücadelenin kaçınılmaz olduğu fikrini ileriye sürer. İhvan ise onun bu görüşüne sıcak bakmaz. Bu sebepten ötürü İhvan hareketiyle olan ilişkileri kesilir. Bundan sonra Şeyh Osman ve kardeşleri, İran İslam Cumhuriyeti ile yoğun ilişkiler içinde olurlar.

Şeyh Osman ve kardeşleri başta Hasan El Benna, Seyit Kutub, Mustafa Sibai, Fethi Yeken, Abdulkadir Udeh, Halit El-İslâmbuli, Şeyh Ahmet Yasin gibi İhvan hareketinin önemli düşünce ve fikir adamlarının eserlerini tabanlarıyla buluşturmışlardır. 1979 İran devriminin mimar kadroları olan Humeyni, Mutahhari, Beheşti, Talagani, Burucerci, Müntezeri ve Tabatabai gibi düşünce ve fikir adamlarının kitaplarını da tabanlarıyla buluşturmaktan geri durmamışlardır.¹⁸³

Irak Kürdistan İslami Hareketi, Şeyh Osman Abdülaziz liderliğindeki Abdülaziz ailesi ve Ali Bapir kanadı ile Şeyh Muhammed Berzenci liderliğindeki İslami Cemaat'le birleştikten sonra Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a karşı İran'la birlikte savaşa katılmıştır. Ayrıca Irak Kürdistan İslami Hareketi, başka İslami gruplarla laik partilere karşı silahlı mücadeleye girmiştir. Bu durum Irak Kürdistan İslami Hareketi'ni çok zayıf düşürmüştür. Irak Kürdistan İslami Hareketi içerisindeki bir grubun 2003'teki ABD'nin Irak işgaline karşı çıkması, bu oluşumun çok sert askeri darbeler yemesine sebep olmuştur.¹⁸⁴

Irak Kürdistan İslami Hareketi (bağımsız İslamcılar ve özellikle Kürdistan'daki Müslüman Kardeşler akımının da içinde bulunduğu) listesi 19 Mayıs 1992'te yapılan seçimlerde üçüncü parti olarak seçimleri kazanmasına rağmen hükümette yer almayı reddetmiştir. Böylece İslami Hareket, ulusal meclisin dışında muhalefet olarak

¹⁸² http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimore=745, (21.03.13) Şeyh Osman'ın hayatı, İslami Hareketin resmi sitesi olan siteden tarafımızdan Soranice' den (Kuzey Irak Kürtlerinin Konuştuğu Kürtçe) Türkçeye çevrilmiştir.

¹⁸³ <http://www.araratnews.eu/nuce.php?aid=555>, (13.02.2013)

¹⁸⁴ Orsam Raporu, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121113_133%20rapor2.pdf, (13.02.2013)

kalmıştır. İslami Hareket'in silahlı olması ve savaşı bir nitelik taşıması nedeniyle iki ana parti (KDP ve KYB), özellikle KYB ile İslami Hareket arasında 1993'ten 1999 tarihine kadar birçok kez çatışma yaşanmıştır.¹⁸⁵

“Bazı gözlemciler göre İslami Hareket'in muhalefeti, iktidara karşı bir siyasi muhalefet olmayıp, İslami sistemin dışında herhangi bir siyasi sistem metodunu reddeden ideolojik bir muhalefettir. Bu hususu Goran hareketi Başkanı Neçirvan Mustafa şu sözleriyle teyit etmiştir: “O dönemde İslami Hareket siyasi bir muhalefet sayılmamaktadır. Çünkü İslami olmayan bir hükümete katılmayı reddeden taassup taraftarıdır. İslami Hareket, laik bir siyasi rejimin oluşmasına onay vermeyen bir oluşumdur. İslami Hareket'in herhangi bir siyasi görüşü bulunmamaktadır. İslami Hareket, İran'dan destek alan silahlı bir harekettir.”¹⁸⁶

İran'a sürülen Kürtler, 2. Körfez savaşına kadar İran'ın kurduğu mülteci kamplarında barınmıştır. Bu süreç içerisinde Sünni Kürtler için yeni bir tecrübenin zemini oluşmuştur. Binaenaleyh, bu kamplarda Sünni Kürtler İran İslam Devrimi düşüncesiyle yakından tanışmış; bu süreçte İran İslam Devrimi düşüncesine olumlu yaklaşan bir grup oluşmuştur. Buna karşın geleneğe dayalı selefi taban, yeni beliren hareketle mücadele etmiş; geneli Şafii ve Hanefi mezhebine bağlı Kürtler, ilk defa bu kamplarda geleneğe dayalı selefi oluşumu ve İran İslam İnkılabını sorgulamaya başlamıştır.¹⁸⁷

İki hareketin 1999 yılında birleşmesiyle oluşan “İslami Vahdet Hareketi” saflarında 2001 yılında yeniden ayrışmalar başlamıştır. Yaşanan ayrılıklar sonucu Molla Ali b. Abdülaziz liderliğindeki Bizotnava ve Molla Ali Bapir önderliğindeki Komeleyi İslami hareketi olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Abdülaziz ailesinin şura aracılığıyla seçilen yönetime rağmen ailevi ağırlığını korumaya çalışması bu parçalanmanın nedeni olarak gösterilmektedir. Bu ayrışma dolayısıyla hareketin yüzde 80'ni yeni oluşuma katılmış böylelikle Bizotnava zayıflamıştır. Bu ayrışma sonrası hareket üyelerinin çoğu, Ali Bapir önderliğinde ayrılmış ve Komeleyi İslami hareketini kurmuştur.

¹⁸⁵ A.g.y.

¹⁸⁶ A.g.y.

¹⁸⁷ Furkan Torlak, <http://groups.yahoo.com/group/milligorusculer/message/1424>, (13.02.2013)

“Ayrılanlardan bir grup da Şeyh Muhammed Berzenci liderliğinde bağımsızlaşmış; Bizotnava'nın "Beyare" bölgesindeki eski yapılanması olan “Soran Gücü”nü oluşturan topluluk da Tevhit ve Hamas hareketi olarak ortaya çıkmıştır.”¹⁸⁸

“Öte yandan birtakım görüşmeler sonrası Şeyh Muhammed Berzenci liderliğindeki bağımsız grup “İslami Hareket Oluşumu”na katılmış; yapılan anlaşmaya göre hareketin imamı Şeyh Muhammed Berzenci, emiri ise Şeyh Ali Bapir olmuştur. “Tevhid Hareketi” ve “Hamas Oluşumu” grupları da önceleri “Soran Gücü”nün emiri olan Ebu Ubeydullah Eş-Şafii (Verba Holeri) liderliğinde birleşerek 400 kadar silahlı peşmergeyle “Cund’ul İslam” gücünü oluşturmuştur. Ayrıca “Nahda Hareketi” ve “İslami Hareket” in birleşiminden oluşturulmuş “İslami Vahdet” hareketinden Şura kararıyla ihraç edilen Fatih Kırekar (Necmeddin Ferec Ahmed) ve adamları, “Cund’ul İslam” ile birleşmiş; “Ensarul İslam” adıyla oluşan hareketin başına da Fatih Kırekar geçmiştir.”¹⁸⁹

Hareket daha önce silahlı çatışma içerisine girdiği YNK ile anlaşır. Bu anlaşma sonucunda da seçimlerde onlarla işbirliğine gider. Bu yüzden kendilerine Vakıf ve Din İşleri Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı sorumluluğu verilir. Hareketin şeyh Osman’dan sonraki lideri Molla Ali Abdülaziz 2007 yılında İngiltere’de hayatını kaybeder. Hareketin şu an ki lideri ise Şeyh İrfan Ali Abdülaziz’dir.

İslami Hareket’in İran’dan maddi destek aldığı iddia edilmiştir.¹⁹⁰ Kendileri de başka İslam ülkelerinden maddi destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bugün merkezleri Kuzey Irak’ta Süleymaniye ve Erbil şehirlerinde yer almaktadır.

Bugün kuzey Irak’taki en güçsüz İslami grup İslami Hareket’tir. Hareketin ilke ve hedefleri konusunda şunlar söylenebilir:

Faaliyet alanını “Irak Kürdistan’ı” olarak belirleyen oluşum, meşruiyetini Kur’an ve Sünnet’ten aldığını düşünmekte; bir hayat nizamı öngördüğünü düşündüğü

¹⁸⁸ A.g.y.

¹⁸⁹ Furkan Torlak, <http://groups.yahoo.com/group/milligorusculer/message/1424>, (13.02.2013) Ayrıca yukarıda ismi geçen hareketler için bakılabilir: David Romano, **An Outline of Kurdish Islamist Groups in Iraq**, http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-RomanoIraqiKurds_01.pdf, (13.02.2013)

¹⁹⁰ Saed Kakei, “The Islamic Movement Of Kurdistan: From Conflict To Cooperation”, <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2013/3/state6950.htm>, (25.3.2013)

İslam'ın uygulanması için çalışmalar yapmaktadır. Hareket kendisini Ehl-i sünnet vel'Cemaat ve'l Cemaat olarak tanımlamaktadır.¹⁹¹ Bu noktada "İslami Hareket" in merkezi olan Halepçe dâhil tüm bürolarında asılı olan Şeyh Osman'ın şu sözleri dikkat çekicidir:

"Hareketimiz, kapsamlı bir İslami harekettir. Bölgesel yahut ırkçı bir hareket değildir. Bu hareket Peygamberler ve Resuller çizgisindedir. Belirli bir cemaatle sınırlı değildir. Bilakis kim Allah'ı Rab ve Hâkim; Resulü imam ve önder; Kur'an'a kitap, metot, hayat ve toplumsal düzenin düsturu; Sünnete ve İslam şeriatına fesadı ortadan kaldırmak ve adalete ulaşmak için dosdoğru yol; cihada izzet ve rüşd yolu olarak inanmışsa kapımız ona açıktır."¹⁹²

Hareket "Bask" adında bir gazete çıkarmaktadır. Gazete çevrimiçi olarak da yayımlanmaktadır.¹⁹³ Aynı zamanda uydu yayını yapan "Rabun" adında televizyon kanalına sahiptirler. "İslam'ın Sesi" adında radyoları bölgede yayın yapmaktadır. Bölgedeki camilerde görev alan mezun öğrencileriyle faaliyetlerine devam etmektedir. Özel kurslar açarak dini eğitim verme noktasında çeşitli periyotlarla faaliyetlerde de bulunmaktadır. Hareket, Kürdistan Müslüman Öğrenciler Birliği'ni kurmuş aynı zamanda hareket bayan çalışmalarını yürütmek için kadınlar kolunu da oluşturmuştur. Yine hafız yetiştirmek için hafızlık merkezleri bölgede Bizotnava tarafından açılmıştır.¹⁹⁴

İslami Hareket (Bizotnava) İslamcı, Kürt İslamcısı ve Sünni bir hareket olarak nitelendirilmektedir. Bölgedeki diğer aktörlerle hedeflerini gerçekleştirme doğrultusunda gerginlikler yaşasa da hareket şiddeti bir yöntem olarak benimsemekten vazgeçmiştir.¹⁹⁵

Hareket genel olarak değerlendirildiğinde Bizotnava kendisini Sünni bir hareket olarak görmektedir. Gerçekleştirdiğimiz röportajda hareketin siyasi büro üyesinin

¹⁹¹ Bizotneweyî İslamî Le Kurdistan, Bernameyî Peyrewî Nawxo, 2012, s.8.

¹⁹² FurkanTorlak, <http://www.ummimiz.biz/index.php?topic=21791.0>, (13.02.2013)

¹⁹³ <http://www.basknet.org/>, bu internet sitesi aynı zamanda hareketin resmi sitesidir.

¹⁹⁴ Ebdullah Hesên Wertî, Bizotnava Siyasi Büro Üyesi, "Kuzey Irak'taki İslami Hareketler" Konulu Görüşme, Erbil 2013,(05.03.2013)

¹⁹⁵ Islamic Movement of Kurdistan, <http://www.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/25>, (01.04.2013)

belirttiği gibi Bizotnava içerisinde Şii bulunmamaktadır. Buna karşılık etnik dağılıma bakıldığında Kürtler hareketin içerisinde yoğun bulunmasına rağmen Türkmenler ve Araplar da Bizotnava içerisinde yer edinmektedir. Bu durum hareketin sadece Kürtlerden oluştuğu iddialarını yalanlamaktadır. Tasavvuf ve Şia'ya tekfir edici bir dille yaklaşmayan hareket buna rağmen kendisini bunların dışında tanımlamaktadır.

2.6.2. Kürdistan İttihad-ı İslam Partisi (Yekgirtu)

Kuzey Irak'taki Kürtlerin ilk düzenli İslami yapılanması 40'lı yıllarının sonlarına dayanıyor. Buna göre bölgedeki ilk düzenli İslami yapılanma Şeyh Mahmut es-Savvaf¹⁹⁶ gibi simaların oluşturduğu "İhvan-ı Müslimin" in bölgedeki çalışmalarının bir ürünüdür. Bununla birlikte İslami çalışmaların Osmanlı son dönemleri ve Osmanlı sonrasında da olduğunu dile getirenler vardır.¹⁹⁷

Milliyetçi ve seküler düşünen Kürtlerin birtakım haklara ve kazanımlara kavuştuğu ilk dönemler olarak zikredilen 1970'li yıllarda Irak hükümeti KDP ile bir anlaşma imzalamış bu anlaşmayla birlikte Kürtlere belirli haklar tanımıştır. Ancak aynı süreç Müslüman kardeşler hareketi için iyi geçmemiştir. Baas rejiminin baskıları 1970 yılından itibaren bu hareketin ciddi oranda zayıflamasına neden olmuştur. Bu yüzden hareket bu süreçte gizlenme gereği duymuştur. Sürecin uzamayacağı düşünülmüştür ama süreç beklenilenin aksine uzamıştır.¹⁹⁸

İhvan-ı Müslimin 'in, Kuzey Irak'ta yeniden güçlenmesi İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinden sonra mümkün olmuştur.¹⁹⁹ Badinan ve Erbil gibi Barzani'nin nüfuzu altında bulunan bölgelerde İhvan düşüncesine dayalı "Yekgirtu" adlı bir oluşum yapılmıştır. Öte yandan bu oluşum 1992 yılında Birleşmiş Milletlerin gözlemciliğinde Kürt bölgesinde gerçekleştirilen seçimlere İslami Hareket listesi adı altında katılmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁶ Muhsin Abdulhemid, **el İhvan el Müslimîn fi'l İraq**, Darü'l Me'mun, Ürdün 2011, s.111.

¹⁹⁷ Baziyani, a.g.e., s.10

¹⁹⁸ Abdulhemid, a.g.e., s.360.

¹⁹⁹ Saed Kakei, "The Islamic Movement Of Kurdistan: From Conflict To Cooperation", <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2013/3/state6950.htm> , (25.3.2013)

²⁰⁰ Muhammed Seyyid Nuri El Baziyani, **el İslamiyetu'l Kurdiyye**, Merkez Misbar Li Dirasat ve'l Buhus, 2008, s.7.

Bu seçimlerden sonra İslami hareket listesi KDP ve KYB'den sonra üçüncü sırada yer almıştır. İslami hareket listesi içerisinde en güçlü grup Yekgirtu olmuştur. Yekgirtu sonraki süreçlerde bağımsız hareket ederek diğer gruplardan daha güçlü olduğunu göstermiştir. Nitekim seçimlerden sonra 1994 yılında parti resmi olarak ilan edilmiştir.²⁰¹

Hareketin kendisini tanımladığı ilkeleri kendi dilinden sıralarsak şu ilkelere değinmek gerekir:²⁰²

1. İslam bir hayat nizamıdır.
2. İslam dini, gerek bireysel gerek toplumsal açıdan insanların meşru haklarını güvence altına alır.
3. İslam'da düşünce özgürlüğü, İslami değerler çerçevesinde siyasi açıdan çoğulcu olmayı gerektirir. Hud suresinde de belirtildiği gibi “Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet kılardı. Oysa (insanlar) hala ihtilaf içerisinde” insanlar ilahi bir imtihan sürecindedir. Öyleyse her insana kendi seçimini yapma hakkı tanınmalı; insanlara davet ulaştırılırken her türlü baskı ve şiddetten uzak durulmalıdır.
4. Kürt halkı İslam ümmetinin bir parçasıdır. Diğer yandan Müslüman halkların sahip olduğu hakların hepsine Kürt halkı da eşit şekilde sahiptir. Kürtler bir halktır. Onlar da diğer Müslüman halklar gibi her türlü haklara sahip olmalıdır.²⁰³ Bu noktada federatif yapılanma bir noktaya kadar bölgedeki Kürtlerin haklarını tanımanın en doğru yoludur.²⁰⁴
5. Şura ilkesi, yönetimde adaleti gerektirdiği gibi genel özgürlükleri de korur.
6. Kişisel yahut partisel diktatörlüğe dayalı yönetim kabul edilemez. Yönetim tarafların isteğine göre demokratik olarak hareket etmek zorundadır. Diktatörlük ortaya çıkmaması için:

²⁰¹ Baziyani, a.g.e., s. 80.

²⁰² **Yekgirtu (İttihadu'l İslamîyyî'l Kurdistanî)**, el Hututu'l Erîde li Meşruî Sîyasî li İttihadî İslamîyyî' l Kurdistanî, Erbil 2008, s.8., Ayrıca Furkan Torlak tarafından kaleme alınan yazı dizisine bkz.

²⁰³ A.g.e., s.16.

²⁰⁴ A.g.e., s.50.

- a) Yönetim, Allah'ın yasalarına uymalı,
 - b) Yönetim halkla yakın ilişkide olmalı,
 - c) Allah'tan başkasına boyun eğmeme üzerine genç nesil yetiştirilmeli,
 - d) Yönetim halktan kopmamalı,
 - e) Mahkemeler bağımsız olmalı,
 - f) “Emr-i Bi'l Maruf” ve “Nehy-i Ani'lmünker” müessesesi oluşturulmalı,
 - g) Vatandaşlara, yönetime nasihat etme hakkı tanınmalıdır.
7. Halk, demokratik yöntemle kendi yönetimini belirleme hakkına sahiptir.
8. Hareket bütünüyle şiddetin karşısındadır. Bu yüzden hareket kendini ıslah hareketi olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda ıslahın gerçekleştirileceği alanlar şunlardır:²⁰⁵
- a) Siyasi alanda ıslahat yapılmalıdır. Bu çabalar diktatörlüğü engelleyici bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Ferdin değil halkın maslahatı siyasal yönetime yansımalıdır.
 - b) İdari alan ve kamu hizmeti konusunda ıslahatlar olmalıdır. Bu ıslahatlar ayrımcılığın karşısındadır. Vatandaşların ihtiyaçları karşılanmalı kanunlar bu anlamda halkın yararına olacak şekilde yapılmalı ve bu çerçevede de uygulanmalıdır.
 - c) Yolsuzlukla mücadele edilmelidir. Bu paralelde bununla ilgili ıslahatlar yapılmalıdır.
 - d) Siyasi alanda da ıslahatlar yapılmalıdır. Siyasi partiler demokratik işleyişe tabi olmalıdır. Siyasi partiler ve iktidar arasındaki ilişkinin hukuksal temeli olmalıdır. Kişi ve parti diktatörlüğüne karşı olunmalıdır.
 - e) Eğitim ve öğretim ıslah edilmelidir.

²⁰⁵ A.g.e., s.24.

- f) Toplumsal alanda ıslahatlar yapılmalıdır.
- g) Gençlerin alanı da bu ıslah çabalarına dâhil edilmelidir. Bu anlamda gençliği koruyucu tedbirler alınmalı ve ıslahatlar bu çerçevede yürütülmelidir.
- h) Kadın konusunda da ıslahatlar söz konusu olmalıdır. Bu çerçevede bir kadın sorunundan bahis edilebilir. Bu sorunu çözmek için de toplumsal ve siyasi alanda ıslahatlar için çalışılmalıdır.
- i) Ekonomik alanda ıslahatlar yapılmalıdır.
- j) Son olarak da yargı alanında ıslahatlar olmalıdır. Bu paralelde yargı yasaların güvencesidir. Adaleti tatbik etmek zorundadır. Kamunun hukukunu ve özgürlüğü yargı güvencesindedir.

Dört yılda bir kongre düzenleyen hareket, şûra meclisi, siyasi büro ve özel alt bürolardan oluşmaktadır. Özel bürolar da kendi içlerinde düzenleme, enformasyon, ilişkiler, meslek yapılanması, mali yapılanma, insan hakları komisyonu ve araştırma-inceleme komisyonlarından oluşmaktadır.

Hâlihazırda yönetimde Muhammed Ferec'in bulunduğu hareket, her bölgede ayrı ayrı yayın yapan 7 radyo istasyonuna; Erbil, Süleymaniye, Ranye ve Derbendihan'da ayrı ayrı yayın yapan 4 televizyona, "Yekgirtu" ve "Rasan (Asalet)" adında iki gazeteye sahiptir. Öte yandan "Yekgirtu" isimli bir ek 15 günde bir Arapça olarak resmi gazetelerinin eki şeklinde dağıtılmaktadır. Hareket "Speeda" adında uydu yayını yapan bir kanala sahiptir. Resmi internet sitesi "www. kurdiu.org" sitesidir.

Hareket herhangi bir grupla çekişmeye girmediği gibi, zikrettiğimiz doğrultuda bölgedeki gruplarla ortak platformlar oluşturma gayreti içerisinde. Kendisi dışında iki geniş oluşum olan İslami Cemaat ve İslami Hareket'le yakın ilişkileri bulunmaktadır.

Yekgirtu kendisini ıslah hareketi ve sivil bir hareket olarak nitelendirmektedir.²⁰⁶ Gerçekleştirilen faaliyetler bu paralelde gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden siyasi alan içerisinde parti olarak vardır.

Bölgede git gide güçlenen İslami yöneliş karşısında KDP ve KYB'nin rahatsız olduğu söylenebilir. Ancak İttihad-i İslami'nin herhangi bir silahlı yapılanmaya sahip olmaması dolayısıyla KDP ve KYB bu gruba karşı mücadelelerini medya cephesinde geliştirmişlerdir. İttihadı İslam partisi hiçbir zaman silahlı mücadele yanlısı olmamıştır. Kendileri Baas rejimine karşı da herhangi bir silahlı mücadele içerisine girmemiştir. Bu yüzden eleştirilseler de hareket İhvan hareketinin şiddet yanlısı olmayan politik tutumuna sahiptir.

“Hareket yöneltilen bazı eleştiriler vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

1. İttihad-ı İslami, yerel bir hareket değil dışarıdan güdümlü, devşirme bir harekettir.”
2. İttihad-ı İslami'nin Kürtçülük gibi bir davası olmadığı gibi Kürtlerin ulusal davasını önemsememektedir. Bu hareketin demokratik, çoğulcu söylemleri kürsüyü ele geçirincede kadardır. Yönetime geldiği zaman; demir yumrukla demokrasiyi alaşağı edeceklerdir.

Öte yandan İttihad-ı İslami hareketi Kürt aydınlarının Kürt davasına katkısını tartışmaya açmış, ulusalcı hareketleri köklü bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirilerin birini nakletmek gerekirse: “Şu ana kadar KDP ve KYB'nin Kürt meselesine verdiği zarar kadar hiçbir hareket Kürt meselesine zarar vermiş değildir. İç savaş, Irak Kürdistan'ının ikiye bölünmesi, işgalci güçlerle gizli ve açık ilişkilere girilmesi hep bu zararların örneğidir. Öte yandan KDP ve KYB'nin demokrasi anlayışı, bizim demokrasi anlayışımızın kriteri de değildir.”

İttihad-ı İslami hakkındaki ithamlara devam edersek;

²⁰⁶ <http://www.niqash.org/articles/?id=2515&lang=ar>, (10.06.2013)

3. “Bu hareket, Şeyh Ahmet Yasin’le ilgilendiği kadar Kürt şehitleriyle ilgilenmemektedir. Bu hareketin televizyonlarında Kudüs kadar Kerkük davası gündeme taşınmamaktadır.”
4. “Bu hareket, gerçekte İslami bir eğilim değildir. Bunların hareketi ihtilal ile Kürt hareketinin asaletini ortadan kaldırma üzerine kuruludur”²⁰⁷

İttihad-ı İslami’nin eğitime ve kültürel çalışmalara yatırım yaptığı göz önünde bulundurulduğunda bu hareketin gittikçe güçleneceğini söylemek mümkündür.

Diğer yandan yıllarca süren savaş ve Saddam ambargosu dolayısıyla bunalmış halkın, silahsız bir yapılanma olarak İttihad-ı İslami’yi destekleyeceği söylenebilir. Nitekim silahlı direnişi benimseyen Ensarul İslam’ın²⁰⁸ bölgede tutunamamasının bir nedeni de budur. Öte yandan diğer silahlı İslami hareketler de yeni süreçte silah bırakma noktasına geldiklerinden üyelerine yeni taktiklerini açıklamaya çalışırken silahsız çalışmayı öncelikle benimsemiş hareket kitlesini daha da güçlendirecektir.

Bu hareket üzerine yazan yabancı yazarların kadın sorununu bölgeye taşımasını; diğer yandan hareketin de aile ve kadın meselesine daha sıkı eğilmesini göz önünde bulundurursak Kuzey Irak’ta kadın sorununun tartışılmaya devam edeceğinden söz edilebilir. Kendisi ile röportaj yaptığımız Yekgirtu’nun bayan milletvekili bu durumu vurgulamaktadır. Aynı zamanda kendisi de kadın konusu üzerinde mastır yapmaktadır.²⁰⁹ Yekgirtu hareketinin “Kadın” konusunda diğer İslami gruplara göre daha aktif bir pozisyonda olduğu söylenebilir.

Yekgirtu Irak’a taşınan Müslüman kardeşler teşkilatının kuzey Irak kolu olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede ihvan düşüncesi hareketin hem siyasi yapılanmasında hem de toplumsal ve kültürel yapılanmasında etkisini göstermektedir. Genel anlamda hareketin şiddet karşıtlığını siyasal ıslah hareketinin merkezine yerleştirdiği görülmektedir. Bu silahlı mücadele karşıtı durum eleştiriye tabi tutulmasına rağmen hareketin bölgedeki İslami yapılanmalar içerisinde en etkili ve en büyük hareket

²⁰⁷ Furkan Torlak, <http://groups.yahoo.com/group/milligorusculer/message/1424>, (13.02.2013)

²⁰⁸ David Romano, **An Outline of Kurdish Islamist Groups in Iraq**, http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-RomanoIraqiKurds_01.pdf, (13.02.2013)

²⁰⁹ Biyan Birwarî, -Yekgirtu’nun Milletvekili-, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(06.03.2013)

olmasını burada aramak gerekir. Karşıt gruplar özellikle, selefi eğilimli gruplar tarafından zaaf olarak değerlendirilen bu durum Yekgirtu'nun güçlü olmasının nedenidir.

Diğer İslami gruplardan farklı olarak Yekgirtu'nun demokrasi vurgusu ön plana çıkmaktadır. İslami gruplarda görülen demokrasinin sadece bir yönetim biçimi olarak kabul görmesi düşüncesi, Yekgirtu'da demokrasi vurgusunun grubun broşürlerinde ve idari yapılanmasında güçlü bir şekilde vurgulanması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Hareketin mücadele sınırlarını Kuzey Irak olarak belirlemesi ve Irak ile sınırlaması, dışarıdan ziyade içeride yapılanma yönteminden kaynaklanmaktadır. İttihadı İslam'ı tanıtan broşürde madde iki olarak belirtilen mekân vurgusu bunu göstermektedir. Nitekim bu madde de mekân olarak Kürdistan/Irak gösterilmektedir.

Hareketin anlaşılması için prensiplerine bakıldığında bu konuda bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu prensipler özgürlük, kardeşlik ve adalet olarak ifade edilmektedir.²¹⁰ Yekgirtu'nun yönteminin iç düzenin tanıtıldığı broşürde 43 maddede hareket tanıtılmaktadır.

Yekgirtu İslami emir ve yasakların yasaların temelinde olması gerektiği düşüncesiyle diğer İslami partilerle aynı kulvarda seyretmektedir. Fakat bu ilkelerin uygulanması ve algılanmasında bunlardan ayrılmaktadır. Sivillik ve demokrasi vurgusu kendisini ılımlı olarak nitelemesi, cihadi grup olarak görülmemesi aynı zamanda onların da böyle bir tanımlamayı istememeleri, tebliğ ve davet çalışmalarını faaliyetlerin ıslah temelli olması gerektiği düşüncesi Yekgirtu'yu diğer İslami gruplardan ayırmaktadır.²¹¹

Hareketin bugün Kuzey Irak'ta ve Irak'ta milletvekilleri vardır. Aynı zamanda Kuzey Irak bölgesinde bakanlıklar elde etmiş bir hareket olarak Muhammed Ferec liderliğinde siyasi ve toplumsal hayatta faaliyetlerini devam ettirmektedir. Toplumsal alanda insani yardım faaliyetleri de yürütmektedir. Üniversite öğrencileri arasında yaygınlaşma eğilimi taşımaktadır.

²¹⁰ **Yekgirtu(İttihadu'l İslamîyyî' l Kurdistanî)**, el Mînhacu ve'n Nîzamu'd Dahilî li İttihadîyyî'l İslamîyyî'l Kurdistan'i, Erbil 2012, s.1.

²¹¹ Mesud Ebdulhalik, **Nasnamey Hizbî Kurdistan**, Hêvî, Hewlêr 2009, s.347.

Yekgirtu sonuç olarak gelecekteki stratejisini şu maddeler halinde ifade etmektedir:

1. Kürdistan(Kuzey Irak) halkı için Anayasa müktesebatını geliştirmek ve federal devletten geleceğini tayin etme hakkına onları yükseltmek, bunun sonucunda da bağımsız bir devlete ulaşma amacı gütmek,
2. Vasat İslam anlayışını geliştirmek, İslami yardımlaşma projeleri oluşturmak ve davet çalışmalarını kitlesel ve sivil kurumlar aracılığıyla sağlamak,
3. Kürdistan halkının sorunlarını çözmek ve Kürdistan halkına fayda vermek için bölgedeki siyasi güçlere ve İslami yapılara destek vermek,
4. Irak ve Kürdistan'da köklü ve kapsamlı ıslah kurumlarını oluşturmak,
5. Kürdistan'daki tüm bölgelere yönelik servetin adil dağılması gerektiğini savunmak,
6. Gelişmiş bir toplumsal yapı oluşturmak için çalışmak bu paralelde yüce değerler, müsamaha ve birlikte yaşama ruhunu uygulamak için çalışmak,
7. Bireylerin aktif olması için onları hazırlamak ve eğitmek bunu da halkın genel kabulleri ve belli hedeflerle Yekgirtu'nun iç düzeni ve ilkelerine göre gerçekleştirmek,²¹²

Yekgirtu yukarıdaki stratejilerini gelecekteki dört yıl içerisinde gerçekleştirmek hedefinde olduğunu belirtmektedir. Bunu da şiddete başvurmadan müsamaha ve birlikte yaşam vurgusuyla ıslah temelli bir siyaset güderek sağlayacağı iddiasındadır.

²¹² Yekgirtu (İttihadu'l İslamiyyi' l Kurdistanî), a.g.e., s.31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOMELEYİ İSLAMİ HAREKETİ

Modern anlamda ilk İslami faaliyetlerin İhvan-ı Müslimin hareketi ile başladığını, ancak bu teşkilatın Irak'ta 1970'li yıllarla birlikte siyasi sahada herhangi bir etkinlik göstermediklerini belirtmiştik. Bu süreçte kurulan İslami Rabita hareketi²¹³ ve bu hareketin katılımıyla kurulan İslami Hareket'in oluşumunda aktif rol alan Ali Bapir daha sonra bu çalışmanın konusu olan Komeleyi İslami hareketini kurmuştur.

Komeleyi İslami'nin lideri Ali Bapir, Kuzey Irak'taki ilk çalışmalarına İslami Rabita Hareketi'yle başlamış bölgedeki İhvan-ı Müslimin hareketinin çalışmalarına katılmamıştır. Ona göre “İhvan, 1970'lerden sonra Irak'ta açık bir yapılanmaya gitmemiştir. Ayrıca bu hareket, Mısır şartlarına göre oluşmuş bir hareketti. Mısır'ın sorunlarına dahi çözüm bulamayan İhvan hareketine katılmayı uygun görmeyen Ali Bapir, doğal yapılanmaya gitmişti. Bu noktada çeşitli arkadaşlarıyla kurdukları ilk hareket olan İslami Rabita Hareketi doğal şartların ürünüydü. Ali Bapir bu durumu şöyle izah ediyor:

İslami Hareketin kuruluşunda esaslı rol oynadım. Çalışmalarımız özellikle Süleymaniye bölgesinde yoğunlaşıyordu. İlk çalışmamızın adı İslami Rabita Hareketiydi. Hareketimiz parti ve örgütsel nitelikte değildi; doğal şartların ürünüydü. Bu hareket Saddam'ın baskıları dolayısıyla oluştu. Hareket, siyasi esaslar doğrultusunda, düzenli, homojen bir hareket de değildi. Üyelerin bir kısmı molla, bir kısmı aydın, bir kısmı da esnaftan oluşuyordu. Zaman zaman bir araya gelirdik. Kürt halkının mazlumiyeti ve Baas baskısı bizi bir araya getiriyordu.

²¹³ İdris Suheylî, **Rewtî İslamî le Başûrî Kurdistan** (1946-1991), Silemani 2009, s.141.

Bizler Saddam rejimine ilk kurşunun İslam adı altında atılması taraftarıydık. Kıyam edenler Müslüman'dı. Ama İslam şemsiyesi altında bir çalışma içerisinde değillerdi. Zira onlar Kürt halkını ve İslam'ı iyi tanımıyorlardı. Öyle ki 1970-80'li yıllarda Marksist olmayanın özgürlükçü ve devrimci olamayacağına inanılıyordu. Bunun sebebi de Kur'an ve Sünnetin yeterince anlaşılmamasıydı. 1990'lı yıllarda Marksizm kendi doğduğu coğrafyada çöktü ve bu da kendi bölgemizi İslam Bayrağı altında savunma düşüncemizi pekiştirdi.²¹⁴

Komeli İslami Bizotnava'dan kopup oluşmuş bir harekettir. Bu kopuş, Ali Bapir ve Bizotnava'dan ayrılan ezici çoğunluktaki arkadaşlarıyla gerçekleşmiştir. Hareketin lideri Ali Bapir olmuştur. Bu sırada hareketin ismi İslami Birlik Hareketi'dir. Bu hareket İslami Hareket ile İslami Nahda hareketinin birleşmesinden oluşmuştur. Komeli İslami bu birliktelikten ayrılırken aradaki ihtilafların fikri ayrılıklar olmadığı görülüyor. Bu gruplar silahlı mücadele verme dışında İhvan fikirlerinin etkisiyle ortaya çıkmışlardır.

Kopuşun sebepleri 2001 yılına kadar gider. 2001 yılında gerçekleştirilen kongrede Ali Bapir yüzde seksen oyla hareketin başına seçilmesine rağmen bu Abdülaziz ailesi tarafından kabul edilmemiştir. Burada Abdülaziz ailesinin İslami Birlik Hareketi'ne egemen olmak istemeleri rol almaktadır. Fakat bu durum hareketin parçalanmasıyla sonuçlanmıştır. İslami Birlik Hareketi kadrolarının yüzde seksen oranında hareketten kopmasından dolayı zayıflamıştır. Bundan sonra da ismini İslami Hareket (Bizotnava) olarak değiştirmiştir.

Bu kopuştan sonra Komeleyi İslami'nin hem ayrıldığı guruba karşı hem de diğer partilerle ilişki anlamında olumsuz bir tutum sergilemediği ifade ediliyor. Bu anlamda kendi siyasi bürosunu oluşturmuş ve bölgede hareket eden farklı siyasi partilerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bundan dolayı Komeleyi İslam üyelerinden biri Süleymaniye'deki Ulusal Birlik Hükümeti'ne katılmıştır. Bunun sonucunda kendilerine İçişleri Bakanlığı Vekâleti verilmiştir.

Komeleyi İslami, silahlı mücadeleyi kendini savunmak için meşru görmektedir. Nitekim bu özelliğinden dolayı Saddam kuvvetlerine karşı da silahlı mücadele

²¹⁴ Furkan Torlak, <http://www.ummetiz.biz/index.php?topic=21791.0>, (13.02.2013)

vermiştir. Bu anlamda silahlı mücadele vermeyi meşru görüyor. Fakat bugün Kuzey Irak'ta dengelerin değişmesi ve Irak'ta genel olarak şartların farklılaşması ile birlikte Komeleyi İslami, düşünsel alanda mücadele vermeyi tercih etmiştir. Bundan dolayı siyasi bir parti haline gelmiş ve silahları bırakmıştır.²¹⁵ Silahları bırakması Amerika'nın Irak'ı işgaliyle birlikte olmuştur. Bölgedeki selefi gruplardan biri olmasına rağmen kendisi diğer selefi gruplardan ayrılarak Amerika'ya karşı silahlı mücadelenin zararlı olacağı kanaatine sahip olmuştur. Bu yüzden işgal döneminde Amerikalı yetkililerle görüşmeyi kabul etmiştir. Aslında bu teklif Amerikalı yetkililerden gelmiştir. Fakat Ali Bapir görüşmeye giderken tutuklanmış ve iki yıl Ebu Gureyb cezaevinde kalmıştır.²¹⁶ Komeleyi İslam'a, El Kaide suçlamalarıyla operasyonlar yapılmıştır. Hareketin Amerikalı yetkililerle görüşüp silahı bırakması kararı alacağı böyle bir ortamda operasyonlara tabi tutulması ve liderinin görüşmeye giderken tutuklanması, bölgede faaliyet gösteren laik partiler olan KDP ve KYB'nin Komeleyi İslam ile ilgili Amerikalı yetkililere El Kaide suçlamasıyla istihbarat vermelerinden dolayı olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bu yanlış istihbaratlar nedeniyle El Kaide'nin bölgedeki kolu olan Ensar-ul İslam'ın mevzileri diye, Komeleyi İslam'ın kaldığı bölgeler Amerika tarafından bombalanmıştır. Bu bombalamada birçok Komeleyi İslam yetkilisi hayatını kaybetmiştir.

Ali Bapir son dönemlerde yazdığı eserlerde özellikle laiklik, demokrasi ve birlikte yaşamın imkânları gibi konuları işlemektedir.

3.1. HAREKETİN ORTAYA ÇIKIŞINDAKİ SOSYAL SEBEPLER

Kuzey Irak bölgesi Osmanlı sonrası statüsü belirlenmeyen bir bölge olmuştur. Osmanlı sonrası dönemde Lozan antlaşması ile İngilizlere bırakılan bölge Irak devleti içerisinde yer almıştır. Kuzey Irak bölgesini, Irak'ın geri kalanından ayıran fark ise bölgede yaşayanların ezici çoğunluğunun Kürt olmasıdır. Kürtler bu bölgede nüfus bakımından bölgedeki diğer etnik unsurlardan daha fazla olmasına rağmen kendilerine herhangi bir statü tanınmamıştır. Kuzey Irak bu anlamda Irak içerisinde; ama Irak'tan farklı olan bir bölge olarak günümüze kadar da devam etmiştir. Bu anlamda tartışılan

²¹⁵ <http://www.aljazeera.net/opinions/pages/37d4dd68-4024-408e-acfb-576dfe774156>, (03.08.2013)

²¹⁶ Tefik Kerim, **Dawî Xanexiwê Beserhatî Rojnamenuwesekî Kurd le Zindanekanî Emrîka da**, Kompanî Çap u Pexşî Nûser, Silemanî 2007, s.29

konulardan biri de bölgenin ismidir. Bölge Kuzey Irak mı yoksa Güney Kürdistan mı? Bölgenin Osmanlı sonrası içerisine düştüğü belirsizlik hali bu tartışmaların nedeni olarak görülebilir. Nitekim seküler oluşumlar da İslami oluşumlar da bunu gündeme getirmekte ve konuyu tartışmaktadır.²¹⁷

Bölgenin statüsüz ve yalıtılmış hali hem İslami hareketler açısından hem de seküler hareketler açısından kendisine has karakteristik özellikler göstermesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Kürt, Kürdistan vurgusunun bu hareketlerin tümünde yoğun bir şekilde işlenmesi bununla ilgili olsa gerektir. Bu durum Cemaati İslami(Komeleyi İslami) incelendiğinde benzer özellikler sergilemektedir.

Bölgenin bir diğer özelliği ise bölgede Sünniliğin hâkim olmasıdır. Ve neredeyse buradaki Kürtlerin tümünün Sünni olmasıdır. Bu durum genelde ortaya çıkan İslami hareketlerin ve özelde ise Cemaati İslami'nin Sünni karakterli hareketler olması sonucunu doğurmuştur. Bizotnava'nın cemaatin ilkeleri ile ilgili olarak ikinci maddesinde bunu vurgulaması aynı zamanda Şii hiçbir üyesinin olmaması, Komeleyi İslami'nin selefi eğilimlere sahip olması Şia'yı heterodoks olarak nitelendirmesi ve son olarak ılımlı olmasına karşılık Yekgirtu'nun da kendisini Sünni olarak nitelendirmesi bölgenin Sünnilik anlamında yekpare olması ile ilgilidir. Şii üyenin bulunmaması olgusu Kuzey Irak'taki bu üç İslami grup için de söz konusudur.

Komeleyi İslam'ın ayrıldığı İslami Birlik Hareketi'ndeki iç ihtilaflar, bu hareketin ortaya çıkış sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. İslami Birlik Hareketi'nin Abdülaziz ailesinin cemaati olarak algılanması ve bunun sonucunda hareketin içerisinde bu ailenin dışındaki kişi ve grupların önemli yerlere gelememesi ihtilafları derinleştirmiş ve sonuçta cemaatin parçalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu parçalanmadan da Komeleyi İslam doğmuştur.

Rusya'nın Afganistan'ı işgali İslami hareketlerin, İslam ülkelerinin tümünde siyasal ve toplumsal anlamda etkili olmasına neden olmuştur. Bu olgu Kuzey Irak açısından da farklı bir olguya karşılık gelmemektedir. Afganistan'ın cihat meydanı olarak görülmesi dünyanın değişik yerlerinden İslamcıların Afganistan'a gitmesine

²¹⁷ Ömer Garip, **Cenub Kurdistan em Şimalu'l İraq, Kitebxaneyî Peywendî**, s.3., Bu yazı küçük bir risale olarak yayınlanmıştır. Üzerinde tarih ve basım yeri mevcut değildir.

neden olmuştur. Bu durum Afganistan'a sadece gidip gelmek ile sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda bunlar, ülkelerine yeni fikirlerle dönmüşlerdir. Haliyle Selefilik radikalizm, cihat vb. kavramlar Afganistan dışındaki ülkelerde de gündem olmuştur. Bununla paralel bu ülkelerde bu fikirlere sahip cemaatler oluşmuştur. Veya mevcut cemaatler bu fikirlerle tanışmış kimisi bunları kabul etmiş ve bu fikirlerle şekillenmiş kimisi de bu fikirlerin karşısında yer almış ılımlı bir çizgiyi benimsemiştir. Bu çerçevede Komeleyi İslami'nin koştugu hareket ve kendisi ilk duruma karşılık gelirken Yekgirtu ikincisine karşılık gelmektedir.

İran İslam devrimi de yine bölgede ve İslami hareketler üzerinde etkili olmuştur. Buradaki sınırlılık ise İran'ın Şii kimliği olmuştur. Bölgenin Sünni karakteri göz önünde bulundurulduğunda ve mevcut hareketlerin Sünniliği düşünüldüğünde İran'ın etkisi sadece siyasal ilişkilerle sınırlı kalmıştır. Nitekim İran ile girilen ilişki bu hareketlerin hiçbirinde Şiileşme ile sonuçlanmamıştır. Tersine hareketlerin iç tartışmalarının bir konusu da Şiilik ve Sünnilik olmuştur. Komeleyi İslami, İslami Birlik Hareketi'nden ayrıldığında İran'dan finansal destek alan İslami Birlik tarafından İran'a Vehhabi diye jurnallenmiştir. Bundan dolayı Komeleyi İslami ayrılış sürecinden sonra ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamıştır.

Kuzey Irak bölgesine gelen Suudi kökenli davetçilerin de hareketin üzerinde etkisi vardır. Bu davetçiler bölgenin aynı zamanda selefi eğilimlere sahip olmasının da nedenidir. Hareketlerin liderleriyle girilen ilişkiler ve bunların umre ve hacca giderken Suudi yetkililerle diyalog içerisine girmesi söz konusu olmuştur. Kuzey Irak bölgesine modern anlamda İslami hareketin girmesini sağlayan şeyh Osman da Suudi davetçilerle diyalog içerisinde olmuştur. Şeyh Osman'ın hareketinden ayrılan Ali Bapir de sonraki süreçlerde aynı diyalogları gerçekleştirmiştir.

Komeleyi İslami'nin ortaya çıkış sebepleri bütün olarak ifade edildiğinde şunlar söylenebilir:

1. Osmanlı sonrası bölgenin statüsüz durumu ve bu anlamda Kürtler, Kürdistan olgusunun bölgede canlılığını koruması,

2. İhvan-ı Müslimin hareketinin ilk önce Irak'a, sonrasında şeyh Osman ile Kuzey Irak'a taşınması,
3. Bölgede faaliyet gösteren seküler oluşumlara karşı Kürt kimliğinin İslamiliğinin vurgulanması,
4. Şeyh Osman ve ailesinin İslami ilimler anlamında otorite olarak bölgede gösterdikleri faaliyetler,
5. Dış faktörler anlamında Afganistan cihadı olgusu, İran İslam Devrimi'nin etkisi, Suudi kökenli davetçilerin faaliyetleri ve Ali Bapir' in yurt dışı ziyaretleri,
6. Ve son olarak da Ali Bapir' in karizmatik kişiliğinin etkisiyle; yeni bir hareketin hem bölgenin hem İslami hareketlerin hem de cemaat içi ihtilafların sonucu olarak ortaya çıkması mümkün olmuştur.

3.2. HAREKETİN İDEOLOJİK ARGÜMANLARI

Hareketler birtakım argümanlara sahiptir. Bu argümanlarla hareketler strateji belirler. Dolayısıyla hareketleri anlamak bu hareketlerin ideolojik tutumlarını bilmekle olur.

Cemaati İslami milliyetçilik, ümmet, Kürt, Kürdistan, selef-i salihin vurgusu açısından değerlendirilebilir.

Hareket kendisini, Irak'ta ortaya çıkan bir hareket olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte üyeleri yoğun olarak Kürtlerden oluştuğu için Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak bölgesi hareketin merkezi olmuştur. Nitekim bu durumdan dolayı hareketin faaliyet alanları buralarda yoğunlaşmıştır. Bu da hareketin ideolojik argümanlardan birinin Kuzey Irak, Kuzey Irak'ın statüsü (Kürtler, Kürdistan) olmasına neden olmuştur.

Fakat Cemaati İslami, kendisini ulusalcı seküler kesimlerden ayrı tutmak için çaba sergilemektedir. Bölgenin hassas konumundan dolayı bir yandan Kürt ve Kürdistan'a duyarlı olduğunu göstermeye çalışmakta öte yandan bölgenin mevcut durumun iyileşmesini İslami referanslarla vurgulamak ihtiyacı duymuştur.

Sekülerizm karşıtlığı hareketin ısrarla üzerinde durduğu bir olguya karşılık gelmektedir. Nitekim Ali Bapir konuyla ilgili müstakil makale ve kitaplar yazmıştır.²¹⁸ Denilebilir ki laiklik cemaati İslami ile KDP ve YNK arasındaki en belirgin farktır. Bu fark da görmezden gelinen veya ifade edilmeyen bir fark değil aksine sürekli vurgulanan bir fark olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cemaati İslami kendisini İslami bir hareket olarak tanımlamasına rağmen Sünni bir toplumda bulunduğu da farkındadır. Sünnilik hareket için akideye karşılık gelen bir olgu olmamasına rağmen, Şiilik söz konusu olduğunda kendisini Sünni olarak nitelendirmektedir.²¹⁹ Şiilik ve Sünnilik kıyas edildiğinde Sünniliği İslam ümmetinin itidalli yolu olarak tarif etmektedir. Şia bunun karşısında tekfir edilmemekle birlikte sapkın olarak nitelendirilmektedir. Doğrusu hareketin bu bakış açısı İslami Hareket'ten (Bizotnava) koştuktan sonra İran'dan gelen yardımların kendilerinden esirgenmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim İslami Hareket de kendisinden ayrılan Cemaati İslami'yi Vehhabi olarak nitelendirmiştir. Böylece İran'dan gelen ekonomik yardımlardan hareketin mahrum olmasına neden olmuştur.

Cemaati İslami selefi salihin vurgusuyla ilk neslin önceliğinden söz etmektedir. Dolayısıyla dinin sırasıyla Kuran, Sünnet, sahabe ve tabiinden öğrenilmesi, alınması gerektiğini belirtmektedir.²²⁰ Burada cemaatin sadece bunlarla yetinmediği aynı zamanda buralardan çıkarılan ilkelere de hareketi şekillendirdiğini ifade etmek de yarar vardır. Nitekim Cemaati İslami'nin bu son özelliğinden dolayı selefi gruplar tarafından mutezile olarak nitelendirildiğini de belirtmekte yarar var.²²¹

Cemaati İslami silahlı bir grup olarak ortaya çıkmasına rağmen bunu bölgenin özel şartlarıyla izah etmektedir. Yani dönem itibariyle başka alternatifleri olmayan bölge halkının yaptığı gibi onlar da silahlı mücadele vermişlerdir. Bu yüzden silahı veya şiddeti amaç olarak görmemektedirler. Nitekim şu an itibariyle siyasi bir parti olarak faaliyetlerine devam etmektedirler. Ve şiddet hareketlerine devam eden İslami grupların

²¹⁸ Ali Bapir, **Tewjîmî İslamî û Elmanî û Xalê Hewbeş û Ciyawazekaniyan**, Nusingey Tefsir, Erbil 2011, s.47.

²¹⁹ Ali Bapir, -Komeleyi İslami Lideri-, "Kuzey Irak'taki İslami Hareketler" Konulu Görüşme, Erbil 2013, (09.03.2013)ile gerçekleştirdiğimiz röportajdan.

²²⁰ A.g.y.

²²¹ Bu selefi gruplardan Ensarul İslam'ın lideri Molla Kirekar, Ali Bapir'i eleştirdiği bir vaazında bunu dile getirmektedir. Bkz. <http://www.youtube.com/watch?v=I96G-Obtybw>, (24.05.2013)

yaptığını tasvip etmediğini belirtmektedir.²²² Ali Bapir, konuyla ilgili bu grupların uygulamalarından örnekler vererek yaptığı konuşmasında şunları ifade etmektedir:

“Mezarlıklara vb. bomba koymalarını da yanlış görüyoruz. Hem yaşananların günahından ölümler nasıl sorumlu tutulabilir? Bize göre kabir ziyaretleri Peygamberin sünnetidir. Allah Resulü, “Sizi kabirleri ziyaretten men etmişim. Artık ziyaret edebilirsiniz” buyuruyor. Ali Bapir, bölgede “Cundu’l- İslam gibi aşırı grupların çıkış sebebi nedir” şeklinde kendisine yöneltilen bir soruya ise şöyle cevap verir:

“Bu kimseler İslam’ı iyi tanımıyorlar. Kendi toplumlarını iyi tanımıyorlar. Diğer siyasi grupların zorbalıkları bu gibi çıkışları zorunlu kılıyor. Mescitlerin kapatılması ve mollaların baskı altına alınması gibi sebepler de bu gibi grupların belirmesini sağlıyor. Güç ve baskı artınca bir şekilde diğer uç da beliriyor.

Dışarıdan gelen kitap ve makalelerin de bunlar bu gibi grupların çıkışında etkisi olmuştur. Bu kitaplar ve makaleler çoğaltılarak dağıtılmıştır. Adamın biri Yemen’de oturmuş ne bölgeyi bilir ne Kürt toplumunu! Kitap yazıp gönderiyor. Londra’dan Ebu Basir “Falanca Müslüman; falanca kâfirdir.” diye fetvalar yolluyor. Bu tür fetvalar doğru değildir. Fetva veren kimsenin iki noktada bilgisi olmalı: Hem İslami ilimler hem de fetva verilecek konudaki vukufiyet. Dolayısıyla birilerinin Afganistan’dan, Yemen’den, Londra’dan fetva vermesi doğru değil. Bazı gençler bu fetvalara kanıyor ve uygulama için harekete geçiyor. Bu fetvaları sorgulamıyorlar. Dolayısıyla İslam’ı gerçeğinin dışında gösteriyor; halkı İslam’dan uzaklaştırıyorlar.”²²³

Bu paragraflar hareketin hem şiddete nasıl baktığını hem de bu tür gruplara bakış açısını göstermektedir. Bu çerçevede Komeleyi İslami için şiddet, konjonktürel bir duruma karşılık gelmektedir. Tekfir konusunda diğer selefi gruplar eleştirilmektedir ve onlar bölgenin gerçeğini bilmemekle suçlanmaktadır. Aslında kendileri de selefi eğilimlere sahiptirler. Fakat onlardan şiddet, tekfir ve bölgenin dengelerini göz önünde bulundurma noktasında ayrılmaktadırlar.

²²² Ali Bapir, **Rûnkirdinewey Binema Şer’iyekan û Hele Giştîyekanî Komelî İslamî**, Giştîyekan Yayını, Hewlêr 2012, s.19

²²³ Furkan Torlak, <http://www.ummetiz.biz/index.php?topic=21791.0>, (12.02.2013)

Cemaati İslami hareketinin özet olarak tanıtıldığı risalede, hareketin özellikleri başlıklar halinde şöyle ifade edilmektedir:²²⁴

Birinci Esas: Kuran ve Sünnet'te geçen İslam'ı sahih bir şekilde anlamak hedefimizdir. Bu da ancak selefi salihin, cumhuru ulemanın ve ilk üç asrın (Özellikle onlar için iyilik ile şahitlik edilmiştir.) anlayışına bağlı olmakla sağlanır.

İkinci Esas: Üyelerin eğitimi ve terbiyesi sahih akide ve kâmil anlayış güzel ahlak, halis ibadet ve ihtilafli meselelerde ise insanlığın tecrübeleri ve beşeri ilimlerden faydalanarak gerçekleştirilir.

Üçüncü Esas: Allah'ın şeriatına bağlanmak ve ihtilafli konuları reddedip sorunlarımızı şeriatın tartısına iletme ilkesidir.

Dördüncü Esas: İşleri şura esasına göre ve ittifak edilen kurallar ile yönetmek.

Beşinci Esas: Yönetici ve diğer sorumlu üyeler ile ilgili haklarını temin etmek, geniş bir kalp ile onların ihtiyaçlarını, isteklerini ve eleştirilerini dinlemektir.

Altıncı Esas: Genel olarak üyeler arasında ve özellikle yönetici kadro ve çekirdek kadro arasında kalplerin temiz olmasını sağlamak, birbirini sevmek ve saygı göstermek gereklidir.

Yedinci Esas: Nezaket göstermekle beraber değişmeyen ilkelere bağlı olmak bunlar üzerine pazarlık yapmamaktır.

Sekizinci Esas: Görev almaya hırslı olmamak görevi isteyene vermemektir.

Dokuzuncu Esas: Allah'a tevekkül etmek, cemaate itimat etmek ve her durumda bağımsız olmaktır.

Onuncu Esas: Yeterlilik temeli üzerine görev vermektir.

On Birinci Esas: Düzenlenmiş kurala uyma, bilgi ve maharete göre görev vermektir.

²²⁴ Ali Bapir, *el Qevaidi'l Şer'iyye ve'l Esasu'l Âmme li'l Cemaati'l İslamîyyeti' l Kurdistanîyye*, 3. Baskı, Erbil 2012.

On İkinci Esas: İslami cemaat Müslümanlardan bir cemaattir. İslam ve insanlara hizmet için bir araçtır ve tek hak cemaat değildir.

On Üçüncü Esas: Şer'i hedeflerin gerçekleşmesi için Müslümanlar arasında yardımlaşmanın zorunluluğuna inanmaktadır.

On Dördüncü Esas: Üyeleri faziletli vasıflarla süslemek ve kötü vasıflardan arındırmaktır.

On Beşinci Esas: İnsanlara hizmet sunmak ve yardım etmek ibadetin bir parçasıdır.

On Altıncı Esas: Allah'a çağırmak, İyiliği emredip kötülükten nehyetmek ve Toplumun ıslahı için çalışmaktır.

On Yedinci Esas: Kuvvet edinmek, kullanmak ve münasip zaman ve mekânda şer'i ilkeler çerçevesinde dini ve toplumu savunmaktır.

On Sekizinci Esas: Yüce Şer'i hedefleri gerçekleştirmek için hırslı olmak, cüzi meselelere dalmaktan uzaklaşmaktır.

On Dokuzuncu Esas: İslami cemaatin çalışma alanı Kürdistan ve Irak'tır. Fakat bu cemaat diğer Müslümanlar ile her nerde olurlarsa olsunlar cemaat gücü nispetinde onlarla yardımlaşır.

Yirminci Esas: Kürdistan bölgesinin siyasi sistemini korumak, geliştirmek ve şeriatı tatbik etmektir.

Yirmi Birinci Esas: Kürdistan, Irak ve diğer ülkelerdeki siyasi partiler İslami Cemaat'e yönelik olumsuz tutum takınmadıkça İslami Cemaat siyasi partilere karşı olumlu tavır takınır.

Yirmi İkinci Esas: İslam ümmetini geri getirmek ve liderlik rolünü geri almak için devletler, cemaatler, diğer ideolojiler ve İslami şahsiyetler arasında yardımlaşmanın zorunluluğuna göre hareket etmektir.

Yirmi Üçüncü Esas: İslami cemaat hedeflerini gerçekleştirmek için şer'i bütün yolları, araçları zaruret gerektirdiği müddetçe Kürdistan'da kullanır.

Yirmi Dördüncü Esas: Cemaatin ilkelerine bağlı olmak ve bunu bütün üyelere uygulamaktır.

Yirmi Beşinci Esas: Cemaatin lider ve yöneticileri kaidelere bağlı olduğu sürece cemaatin liderine ve yöneticilerine itaatin vacipliği şarttır.

3.3. HAREKETİN TEŞKİLAT YAPISI

Komeleyi İslami daha önce de ifade ettiğimiz gibi “İslami Hareket” in ana gövdesinden ayrılan bir harekettir. Dolayısıyla Komeleyi İslami cemaat karakteristiği sergileyen bir yapıdan gelmektedir. Fakat 1991 körfez savaşından sonra kuzey irak bölgesi otonom bölge statüsüne sahip olduktan sonra bölgedeki en güçlü İslami hareket olan Bizotnava partileşme sürecini girmiştir. Bizotnava'nın partileşme sürecinden sonra 1994 yılında “İttihadi İslam” da partileşme sürecine girmiştir. Bu da bölgedeki İslami hareketlerin partileşerek artık toplumda kendilerini göstermek istediklerini göstermektedir. Nitekim Bizotnava'dan ayrılan Komeleyi İslami de partileşerek mücadelesine devam etmiştir. Denilebilir ki bölgedeki temel İslami görünümü ifade eden İslami hareketler siyasi parti şeklinde yapılanmıştır. Komeleyi İslami de aynı yolu takip etmiştir.

Komeleyi İslami cemaat yapısını siyasi partilerin yapılanması üzerine kurmuştur. Cemaatin emiri vardır. Emir de bugün Ali Bapir'dir. Bir de cemaatin siyasi parti sözcüsü vardır. Bu da Muhammed Hekim'dir. Burada emir partinin resmi sözcüsünden ayrıdır. Ama üzerinde bir konumdadır. Emir daha çok partinin genel siyasetini ve manevi şahsını temsil eder.

Aynı zamanda cemaatin bir şurası vardır. Bu şura gerçekleştirilen kongrelerde seçilen kişilerden oluşmaktadır. Kendisiyle mülakat sırasında Ali Bapir şûralarında bir kadın üyenin bulunduğunu da ifade etmiştir. Aynı zamanda hareketin siyasi bürosu vardır.

Komeleyi İslami gençlik kolları, bayan kolları ve Kuzey Irak'ın çeşitli bölgelerinde öğrenci evlerine sahiptir.

Komeleyi İslami teşkilat anlamında yukarıdan aşağıya doğru aşağıdaki gibi yapılanmıştır:

Mamoste Şeyh Muhammed Berzenci: hareketin mürşidi konumundadır. Daha çok hareketin şahs-ı manevi olarak görülmektedir. Siyasal ve sosyal alanda çok fazla gözükmemektedir.

Mamoste Ali Bapir: Komeleyi İslami'nin emiridir. Hareketin siyasal ve sosyal boyutunda aktif olan odur. Faaliyetlerin onun üzerinden yürümesi söz konusudur. Irak milletvekili aynı zamanda Kürt Bölgesel Yönetimi milletvekilidir. Yazdığı çok sayıda kitap ve makalelerle bilinmektedir.

Komeleyi İslami'nin şurasının bulunduğu yönetim: Burada cemaat ile ilgili kararlar alınmakta ve genel siyaset buradan belirlenmektedir. Şuranın şu an bir kadın üyesi de vardır.

Komeleyi İslami'nin büroları: siyasi büro, yönetim üyeleri, halkla ilişkiler, basın bürosu, teşkilatın kitle çalışmasına yönelik kadın, erkek ve öğrenciler ile ilgili büro.

Komeleyi İslam'ın merkezleri: Silemani, Hewlêr (Erbil), Kerkük, Dihok, Ranye, Halepçe, Soran, Çemçemal, Kellar. İlçelerde bulunan merkezleri: Keladizi, Halepçeyi Taze, Tuzhurmatu, Seyit Sadik.

Komeleyi İslami'nin bölgedeki merkezlerin dışında, Bağdat Tahran ve Londra'da hareketin yurt dışındaki ilişkilerini sürdüren merkezler de bulunmaktadır.²²⁵ Komeleyi İslam'ın Ankara'da da siyasi bürosu var.

Komeleyi İslami Irak parlamentosunda iki milletvekili, Kürt Bölgesel Yönetimi'nde ise 4 üyeye sahiptir. Yine Silemani ilinde, il yönetiminde 6 üyeleri, Bunun dışında Erbil'de de il yönetiminde bir üyeleri bulunmaktadır.

²²⁵ **Komeleyî İslamî**, "Komeleyî İslamî Kurdistan", 2006, s.4.

3.4. HAREKETİN SOSYOLOJİK TABANI

Komeleyi İslami içerisinde toplumun her katmanından üyeler bulunmaktadır. Toplumun farklı kesimlerinden farklı statüde bireyler, Komeleyi İslami içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede Türkmenler, Araplar ve Kürtler harekette bulunmaktadır. Bunula birlikte daha çok Kürtler hareketin içerisinde bulunmaktadır. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgede ortaya çıkmasından dolayı bu durum gerçekleşmiş olabilir.

Gençler Komeleyi İslami’de daha yoğun bulunmaktadır. Hareket İslami argümanlarla halkın karşısına çıktığından bölgedeki diğer seküler gruplara nazaran aşiretlerin desteğini alan bir grup değildir. İslami argümanlar Komeleyi İslam’ın, toplumun farklı kesimlerinden, farklı aşiretlerinden gelen bireylerden oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, hareketin bireylerinin bölgede çok güçlü olan aşiret bağı dışında bir bağla bir araya geldiklerini göstermesi anlamında modern bir özellik olarak kaşımıza çıkmaktadır. Bölgede çok güçlü olan aşiret bağından öte ideolojik bir bağla insanlar bir araya gelmişlerdir. Bu anlamda önemli bir özelliğine sahip olmasına rağmen bu durum kendileri açısından aşiret bağının güçlü olduğu bölgede dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı aşiretlerin desteklerini alan diğer seküler grup olan KDP gibi güçlü olamamaktadırlar. Denilebilir ki hareketin ezici çoğunlukta bir kitleye sahip olmamasının bir nedeni de budur.

3.5. HAREKETİN MÜCADELE YÖNTEMİ VE KULLANDIĞI ARAÇLAR

Komeleyi İslam siyasi parti şeklinde mücadele etmektedir. Daha önceleri silahlı mücadele vermiş olmasına rağmen bugün silahlı mücadele vermenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Zaten siyasi parti olarak hareketin devam etmesi bu olmadan da mümkün değildir. Bölgenin özel koşullarının kendilerini silahlı mücadeleye zorlandığını ifade eden Ali Bapir silahlı mücadelenin amaç olamayacağını belirtmiştir. Fakat şartların değişmesiyle bu durumun değişebileceğini dile getirmiştir.

Kitle iletişim araçlarından faydalanan hareket bu çerçevede Kuzey Irak’ ta çeşitli illerde radyo istasyonlarına sahiptir. Aynı zamanda Peyam TV adında bir uydu kanalına sahiptir. Yine yerel yayın yapan 8 televizyon kanalına sahipler. Aynı zamanda yerel yayın yapan 6 radyo kanalları var. Komel adında haftalık yayın yapan gazete

çıkartıyorlar. Bu gazete Kürtçe (Sorani) yayınlanmaktadır. Resmi internet sitesi “<http://www.komalnews.net/Default.aspx>”, üzerinden haber yapmaktadır.²²⁶Yine camiler, partinin kendisi kendi görüş ve düşüncelerini halka anlatma anlamında kullanılan araçlardır.

3.6. DİĞER GRUPLARLA İLİŞKİLER

Komeleyi İslami daha önce de üzerinde durulduğu gibi Bizotnava’dan ayrılmış bir gruptur. Bu ayrılma sonucunda Bizotnava zayıflamıştır. Nedeni ise bu kopuş esnasında Bizotnava’dan çok sayıda kişi ayrılmış ve bunlar Komeleyi İslami’yi tercih etmişlerdir. Bundan dolayı sonraki süreçlerde ayrıldıkları hareket tarafından suçlansalar ve fiili saldırıya uğrasalar da Komeleyi İslami, bunlara karşılık vermemiştir. Ali Bapir’in dile getirdiği gibi hareket pozitif hareket edecektir. Özellikle İslami gruplar söz konusu olunca bu konuda daha hassas olunacaktır. Bunun nedeni de Müslümanların tek bir ümmet ve kardeş olarak görülmesidir. Ali Bapir bu hususu eserlerinde vurgulamaktadır.²²⁷ Çatışmayı en son ve en zor seçenek olarak görecektir.

Kuzey Irak, 1990’lı yıllarda geçmiş dönemlerden farklı bir statüye sahip olmuştur. Bu farklı durum bölge yönetiminin Irak’tan izole edilmesi ve bunun sonucunda da bağımsız hareket edebilmesidir. Buna karşılık aynı dönemde KDP ve KYB çatışmıştır. Bu çatışma sürecinde de o dönem Bizotnava taraf olmuştur. Onlar da bu iç savaşa katılmıştır. Sonraki süreçlerde bu iç çatışmanın taraf olan herkese zarar verdiği görüldüğünden anlaşma yoluna gidilmiştir. KDP ve KYB anlaşmış ve bölgeyi kendi aralarında paylaşmışlardır. Bu anlaşma İran’ın arabuluculuğu ile gerçekleşmiştir.

Yaşanan bu iç savaş taraflar için büyük bir kayıp olmuştur. Sonraki süreçlerde yürütülen politikalar, bu çatışmaların tekrar yaşanmaması için gerçekleştirilmek istenen politikalarından oluşmaktadır. Bu anlamda İslami gruplar ve seküler gruplar çatışmadan kaçınmaktadır. Komeleyi İslami de bunu özellikle vurgulamaktadır.

Komeleyi İslami, bölgede özelde İslami gruplarla genelde ise diğer gruplarla ilişki içerisine girmiştir. Özellikle seçimler döneminde bu ittifaklar daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede muhalefet olmaları hasebiyle muhalefette olanlarla stratejik

²²⁶ A.g.e., s.4.

²²⁷ Ali Bapir, a.g.e., s.442.

işbirliği yapılmaktadır. Burada Komeleyi İslami ve diğer İslami gruplar için söylenebilecek şey şudur ki aralarında çok ciddi bir fark olmamasına rağmen ve bölgede birçok konuda ortak hareket etmelerine karşılık tek bir parti olup hareket etme durumları söz konusu değildir. Burada belki Yekgirtu'nun farklılığı gözükmemektedir. Fakat bu farklılık temel anlamda görülen farklılıklar değildir. Nitekim bu hareketlerin yetkilileriyle gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda, genelde bölgede mevcut parti ve hareketlerle çatışmaya dayalı bir ilişki içerisine girmediklerini, özelde ise İslami gruplarla temelde bir farklarının olmadığını vurgulamaktadırlar.

Bugün itibariyle özellikle birçok konuda Kuzey Irak yönetiminde sürekli iktidar olan Barzani ve Talabani'nin iktidarına karşı ortak hareket etmelerine rağmen Komeleyi İslami ve İslami hareketler, birleşmeden uzak görünmektedirler. Burada grupların partisel pragmatik tavırları ön plana çıkmaktadır. Nitekim geçmişte silahlı çatışma içerisine girdiği KYB ile İslami Hareket (Bizotnava) işbirliği yapabilmektedir. Bizotnava girdiği bu stratejik işbirliği sayesinde bakanlıklar elde etmiştir.

Komeleyi İslami tarafından diğer gruplarla ilişki anlamında İslami olan ve olmayan gruplar şeklinde bir ayırma gidilmektedir. Burada İslami olmayan gruplarla ortak çıkarlar ve birlikte yaşama şartlarının oluşturulması üzerinde durulmaktadır. Bu konuda tesamüh ve tahammül kültürünün oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Komeleyi İslami bu anlamda karşılıklı birbirinin varlığını kabul etmekten söz etmektedir. Birlikte yaşam şartlarının da İslami anlamda temellendirilmesi Ali Bapir tarafından dile getirilmektedir.²²⁸ Buradaki sınır Komeleyi İslami açısından, kendilerine yönelik fiili bir müdahalenin yapılmamasıdır.

3.7. HAREKETİN HEDEFLERİ VE ARAÇLARI

Cemaatin hedefleri ve araçları konusu 2005 yılında gerçekleştirdikleri ilk kongrede kabul edilmiştir. Bu hedef ve araçlar, başlıklar halinde ifade edilmiştir. Bunları maddeler halinde aşağıya alıyoruz:²²⁹

İlk olarak tebliğ ve davet alanında hedeflenen bireyin ve toplumun İslam akidesi çerçevesinde eğitilmesidir. Bu Allah'ın şu buyruğu ile gerçekleştirilir: “Biz sizi vasat

²²⁸ Ali Bapir, a.g.e., s.328.

²²⁹ Zana Rostayi, *Vaқи'u Sehveti'l İslamiyye fi Kurdistan*, Cami'etu Selahaddin, Erbil 2005, s.15.

bir ümmet kıldık ki insanlara şahit olasınız.”²³⁰ Bu çerçevede hedefler belirlenir ve araçlar da bu paralelde kullanılır.

Siyasi alanda hedefler:

1. İslam şeriatını yasamada tek kaynak yapmak onu hayatın her alanına uygulamak,
2. Meşru hukuk çerçevesinde tüm dünya halkları için geçerli olan hakların Kürt halkı için de geçerli olması için çalışmak,
3. Halkın birliğini sağlamak, hoşgörü ve birlikte yaşama anlayışını geliştirmek,
4. Diktatörlüğün, zulmün ve ırkçılığın her türlüsüne karşı mücadele etmek,
5. İnsan haklarını garanti altına almak ki bu da şeriatın verdiği bir şeydir. Aynı zamanda uluslararası hukuk da bunun çoğunu vermiştir. Uluslararası hukukun bu maddelerini kabul etmek,
6. Dini ve ulusal azınlıkların hukukunu savunmak,
7. Anayasada kabul edilen toplumsal ve siyasi özgürlükleri savunmak,
8. Kadının sosyal hayattaki durumunu iyileştirmek ve buradaki rolünü garanti altına almak,
9. Yasama, yürütme ve yargı arasındaki ayrımı korumak, kuvvetler ayrılığı ilkesi esastır,
10. Terörizm ile mücadele etmek ve buna sebep olacak durumları ortadan kaldırmaya çalışmak, terörizm hangi gerekçe ile olursa olsun meşru görülemez. Burada halkların özgürlük mücadelesinin terörizm olmadığını belirtmek gerekir.
11. 11. Irak ve Kürdistan’ın güvenliğinin sağlanmasına çalışmak,

²³⁰ **Kuran-ı Kerim**, Bakara, 2/143.

12. Bölgemizi yöneten hükümeti, halkın hükümeti haline getirmek, kurumları ve bakanlıkları sadece bir partinin yönetmesine engel olmak,
13. Partilerin silahlı güçlerini (Peşmerge) Kürdistan'ın silahlı gücü haline getirmek,
14. Kürdistan Ulusal Meclisi'ne ve bölgesel yönetime katkı sağlamak, bunu da pozitif katılım ile gerçekleştirmek,
15. Kürdistan sınırlarını Irak geçici anayasasına göre belirlemek ve bu paralelde Araplaştırılmış bölgeleri tespit etmek,
16. Baas rejiminin iktidarda olduğu dönemde kimyasal silah kullanılarak katledilen, aynı zamanda kayıp olan kişilerin ailelerine tazminat ödemek,

Toplumsal alan ile ilgili hedefler:

1. Yasaları, İslam'a uygun olması için değiştirmek,
2. Aile kurumunu korumak ve gençliğin evlilik yoluyla aile kurmasını teşvik etmek,
3. İslami ahlak ve edebini geliştirilmesi, bununla birlikte toplumsal ve bireysel suçlara yönelik had cezasını icra etmek,
4. Aşiretler arasındaki ihtilafları ve kan davalarını sona erdirmek,
5. Irkçı ve sınıfsal sorunları tespit etmek ve bunlara çözüm üretmek,
6. Özürlü, yaşlı ve yerlerinden edilmiş kişilere yönelik barınma imkânlarını sağlamak,
7. Kürdistan halkının vatan bağına güçlendirmeye ihtimam göstermek,
8. Uyuşturucu ve içkinin üretimini de satışını da yasaklamak,
9. Emeklilerin yaşam standartlarını yükseltmek,

10. Hapishane şartlarını insan haklarına yaraşır bir şekilde düzenlemek ve mahkûmlara yönelik ıslah çalışmalarını geliştirmek,
11. Mültecilerin, savaşta zarar görenlerin ve savaşta gazi olanların durumlarını düzeltmek, bunların ailelerine mesken ve maaş anlamında destek olmak,
12. Kadınların hukukunu devlet eliyle şeriat kurallarına göre korumak bu paralelde; kadınların şahsiyetinin gelişimini destekleyici programlar hazırlamak, doğum yapacak olan ve emziren kadınlara yönelik imkânlar sağlamak, yaşlı ve dul kadınlara maaş vermek, evlenmeleri kolaylaştırmak, kadınların sosyal hayattaki rollerine destek vermek,

Ekonomik alandaki hedefler:

1. İktisadi alanda faizin yasaklanmasını sağlamak, İslami bankaların bölgede açılmasına çalışmak ve iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesi için faaliyetler yürütmek,
2. İktisadi altyapının genel olarak Irak'ta özel olarak da Kürdistan'da imar ve ıslah edilmesi bu anlamda ekonomik bağımsızlığı kazanmaya yönelik politikalar yürütmek,
3. Yatırımları teşvik etmek ve harcamaları denetlemek,
4. Devletin ekonomik yardımları konusunda ihtimam göstermek ve özel sektöre destek vermek,
5. Dünya tarım politikalarını kabul etmek ve bununla ziraatı geliştirmek ve yine bu paralelde petrol kuyuları ve suların projeler kapsamında ihya olması için çalışmak,
6. Park ve bahçe alanlarının çoğalması için faaliyet yürütmek,
7. Balıkçılığa, çiftçiliğe ve kümes hayvancılığına ihtimam göstermek yine bu çerçevede yasal olmayan avlanmaların önüne geçmek,

8. Petrol gelirlerinin halka yansımaya uğraşmak ve bölgenin gelişimini bunun üzerinden gerçekleştirmek,

Hizmet ve imar alanındaki hedefler:

1. Kürdistan bölgesinde tahrip olmuş il ve ilçelerin imar edilmesi, buralara eski sahiplerinin dönmesini kolaylaştırmak,
2. Vatandaşların temel ihtiyaçlarını ve sivil hizmetlerin icra edilmesini temin etmek,
3. Kürdistan bölgesinde çevre temizliğini korumak ve bölgedeki mayınların kaldırılmasına çalışmak, bu çerçevede bölgenin çevre korumasını göz önünde bulundurarak ticari uluslararası antlaşmalar yapmak,

Eğitim, bilim ve kültür alanındaki hedefler:

1. Tüm toplumsal kesimlerine yönelik İslami sahih bilginin verilmesine yönelik bilinçlendirme çalışmalarında bulunmak,
2. Eğitim ve öğretim sistemini düzeltmek ve yanlış eğitim politikalarına engel olmak,
3. Tüm eğitim ve öğretim alanında İslami eğitimi vermek,
4. Modern bilimlerin ve İslami ilimlerin bir arada yürütüldüğü bir okul ortamı oluşturmak, İslami bilimlerle İslam âlimlerinin miraslarına sahip çıkmak,
5. İlmi araştırmalara, âlimlere, düşünörlere ve uzmanlara konularında destek vermek,
6. Sendika ve grev hakkı, gösteri ve yürüyüş, basın ve yayın özgürlüğü ile düşünce hürriyetini garanti altına almak,
7. Özel okul ve üniversitelerin açılabilmesi ile ilgili yasalar çıkartmak, bu çerçevede uluslararası üniversiteler ile ilişkileri geliştirmek,

8. Meslek örgütlerini, kültür, sanat ve edebiyat merkezlerini desteklemek, yine mesleki ve teknik liseleri açmak, bundan dolayı yukarıda sayılan hedefleri gerçekleştirmek için kullanılacak araçlar vardır.

Kullanılacak araçlar ve bunların uygulama alanları hareket için önem arz etmektedir. Bundan dolayı, tebliğ ve davet faaliyetleri ile basın ve yayının kullanılması, eğitim imkânlarından yararlanma ve bunları iyileştirme çalışmaları, örgütlenmeye önem verip kitlesel çalışmaları yürütmek, bu anlamda toplumsal ilişkileri kuvvetlendirmek, iyiliği emredip kötülükten nehyetmeyi cesaretlendirmek, halka hizmet noktasında devlet kurumlarıyla birlikte hareket etmek, siyasi alanda faaliyet icra edip seçimlere de katılmak hareketin faaliyet araçları ve alanları olarak gösterilebilir.

3.8. HAREKETİN LİDERİ: ALİ BAPİR

Komeleyi İslami büyük oranda Ali Bapir'in karizmatik kişiliği ile ortaya çıkmış ve bugünlere gelmiş bir grup olma özelliğine sahiptir. Ali Bapir' in hareket içerisinde hem uygulama alanında hem de teorik alanda otoritesi söz konusudur. Bu anlamda 1961 doğumlu olan Ali Bapir'in savaşların hüküm sürdüğü bir coğrafyada bulunmasına rağmen okumaktan ve yazmaktan geri durmaması hareketin fertleri için Ali Bapir'in kişiliğine yönelik hayranlık uyandırmaktadır. Ali Bapir sürgünlerin ve savaşların olduğu bölgede şu an itibariyle altmışı bulan eserleri yazmaktan da geri durmamıştır. Eserlerini Arapça ve Soranice (Kuzey Irak Kürtlerinin konuştuğu Kürtçe) kaleme almıştır.

3.8.1. Hayatı

Ali Bapir 1961 yılında Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde dünyaya gelmiştir.²³¹ Şu an Komeleyi İslam'ın emiri olarak adlandırılmaktadır. Ali Bapir hem yazar hem de mütefekkir biri olarak bilinir. Altmışın üzerinde kitabı vardır. Bununla birlikte yayınlanmış konferansları ve röportajları vardır. Kitaplarını Kürtçe ve Arapça yazmıştır. Anadili dışında farsça ve Arapça bilmektedir. Ali Bapir adına, www.alibapir.net uzantılı bir internet sitesi vardır ve fikirlerini buradan aktarmaktadır.

²³¹Üzzam Sûltan et Temimî, Müracaat Programı, Kuzey Irak Erbil, Hiwar Televizyon Kanalı, (19.10.2011), <http://www.youtube.com/watch?v=21OxGJ2eD6Q>, (14.06.2013)

1967 yılında başlamış olduğu eğitim öğretim hayatını²³²fakir olan ailesine katkı sağlamak için yaz tatillerinde kitap satışı yaparak ve ailesine katkı sağlayarak çeşitli aşamalardan geçerek tamamlamıştır.

Doğduğu yerde birinci sınıfı bitirdikten sonra ailesinin buradan taşınmasından dolayı gittiği Ranya'da eğitimine devam etmiştir. 1973 yılında 6. Sınıfı bitirebilmiştir. 1974 yılında İslam enstitüsüne girmiş ve burada bir yıl okuduktan sonra Irak'ta ki siyasi durumdan dolayı eğitimine yine ara vermek zorunda kalmıştır. Dönemin olağanüstü koşullarından dolayı İslam enstitüsünü 1980 yılında bitirebilmiş ve enstitüyü bitirdikten sonra aynı yıl Necef'te okumak için Necef'te bulunan fıkıh fakültesine başvurmuştur. Kendisi Necef'te farklı fakülteler bulunmasına rağmen fıkıh fakültesini tercih etmiştir. Şii bir fakülteye kayıt yaptırmıştır. Kendisi çevresindekilerin bunu tuhaf gördüklerini ifade eder. Nedenini ise Şia'yı tanımak olarak açıklar.

Ali Bapir'in İslam enstitüsünde İslami faaliyetleri artmıştır. Burada çevresinde gördüğü herkese İslam'ı anlatmaya çalışmıştır. Bu durum sadece çevresindekilerle sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda ailesi, akrabaları, eşi dostu da tebliğ faaliyetlerine muhatap olmuştur. Özellikle kendisinin âlimlerle tartışmaları onu olgunlaştırmıştır. Bu yıllarda ayrıca değişik siyasi ve fikri akımlarla tanışmıştır. Özellikle Marksizm ve komünizm ile tanışması onu bu fikirleri öğrenmeye itmiştir. Bu aynı zamanda onu yoğun bir kitap okuma faaliyetlerine sürüklemiştir.

Bu dönemlerde aynı zamanda ruhi gelişimine önem vermiştir. Bu yüzden nafile ibadetlere kendisini vermiştir. Bundan dolayı kendisi, İmam Gazali'nin İhya-yı Ulumudün kitabını maneviyatına katkı yapan bir eser olarak değerlendirmiştir. Yine bu dönemler Nakşibendi ve Kadiri tarikatıyla ilişki içerisine girmiştir.

Geçmişte İhvan-ı Müslimin ile ilişkisi olmadığını söyler.²³³İkinci yılını okumak için Necef'e geri döndüğünde yakın arkadaşlarından birinin kendisini Baas' ın tutuklayacağı şeklindeki uyarısından dolayı Necef'i terk eder. Fakat Ranya'ya döndüğünde mahallenin muhtarı kendisinin arandığını ve görüldüğü yerde tutuklanacağını söyler. Bir süre gizlenen Ali Bapir sonrasında İran'a gitmek zorunda

²³² A.g.y.

²³³ A.g.y.

kalır. Orada altı ay kalır. Farsça öğrenir. İلمي tartışmalara katılır. İıran KDP'sindeki kişilerle sürekli tartışır. Laik bir düşünceye sahip olan İıran KDP'sindeki kişiler ile tartışmalarına binaen üç risale yazar. Bunlar “Ulusal Tutku”, “Allah'ın Varlığının İspatı” ve “Toplumsal Adalet” risaleleridir. Yine bu tartışmaları esnasında “İslam İslam'dır Maddecilik ve İdealizm İle İlgisi Yoktur” ve “İslam Afyon Değildir Bir Uyanıştır” risalelerini yazar. Bunların tümünü “İslam ve Diğer İdeolojiler” başlığı altında kitaplaştırır.

İıran'da kaldığı yıllarda Tahran'da üniversite eğitimini tamamlamak istese de bunu başaramamıştır. Bir süre sonra yakın arkadaşlarından kendisine yardımcı olanların aracılığıyla tekrar Irak'a geçmiştir. Burada Irak rejiminin bu araçlar vasıtasıyla kendisine yönelik tutuklama kararı durdurulur.

Evkaf Müdürlüğü'nün 1983 yılında Erbil'de açtığı imtihanı kazanır. İmtihan sonucunda imam ve hatip olarak göreve başlar. Resmi olarak Ranya'da bulunan Nursi Mescidinde görevini devam ettirir. Bu sene içerisinde “İslam'ın Özeti” adlı kitabını yayımlar. Kuran hıfzını da bu senede tamamlar. 1984 yılında evlenir. Bu yıllarda bölgede yaşanan güvenlik sorunundan dolayı Ranya'dan Sirsiyan'a gider. Bu yıllarda sürekli yer değiştirmek zorunda kalır. Baas kendisini tutuklar fakat sonra bırakır. 1987 yılına gelindiğinde gizlenme, tutuklanma ve kaçış Ali Bapir'in yaşamının çeşitli halleridir.

Irak ve İıran arasında bulunan bölgeye 1987 yılında ailesi ve bir grup talebesiyle gider. Orada yerleşir. Burada (Kelatukan) “Hamza Tugayı” adında silahlı bir örgüt kurar. Bu örgüt Kürdistan İslami Hareketi'ne (Bizotnava) bağlı olarak kurulmuştur.

Ali Bapir 2000'li yıllara kadar çeşitli faaliyetler içerisinde bulunmuştur. Bu yıllarda bağlı bulunduğu İslami Hareket YNK ile çatışmıştır. Çatışmalardan iki tarafın da fazla zararı söz konusu olmuştur. Bu yüzden antlaşmaya gitmişlerdir. Yine bu yıllarda Pakistan üzerinden hacca gitmiştir. Hacda İslam âleminin değişik yerlerinden kişiler ile tanışma fırsatı bulmuştur. Buralarda konuşulan meseleler ümmet ve bu bağlamda Kürt sorunu olmuştur. Burada Ali Bapir Kürt sorunu ve İslami çözümü bağlamında Arapça konuşmalar yapar.

Ali Bapir 2002 yılında Suudi yönetimi tarafından hacc ve umreye davet edilir. Davete icabet eder. Döndükten sonra 2003 yılında Amerika Irak'ı işgal eder. İşgal sırasında Komeleyi İslam'ın bulunduğu merkezler bombalanır. Saldırının KYB'nin istihbaratı ile olduğu söylenir. (Kürdistan Yurtseverler Birliği bu bölgede güçlü bir oluşum istememektedir.) Ali Bapir bu bombalama olayından sonra Amerikan kuvvetleri ile görüşmeye giderken Amerikalılar tarafından tutuklanır. Ali Bapir "Ebu Gureyb'e" götürülür. Burada 22 ay tutuklu kalır. Hapishanede 7 ciltten oluşan ve toplam 3000 sayfa olan kitabını kaleme alır. Bu kitap Arapça yazılmıştır. Kitabın adı "Kuran'da Tecelli Eden İslam"dır. Kendisinin deyimiyle bu esnada elinde Kuran'dan başka bir kitap yoktur.

Hapishaneden çıktıktan sonra tekrar cemaatin başına geçer. 2006 yılında İngiltere'ye gider. Burada Müslüman kardeşler teşkilatının Suriye sorumlusu ile görüşür. İngiltere'den döndükten sonra İslam Konferansı Örgütü'nün daveti üzerine Mekke'ye gider. Burada konferansta Şii ve Sünniler arasındaki çatışmaların sonlandırılması konuşulur. Burada bir antlaşmaya varılır. Bu antlaşma Mekke Sözleşmesi olarak bilinir.

İran'da 2007 yılında Filistin ile ilgili bir konferansa katılır. Burada Halit Meşal ile görüşür. 2008 yılında Türkiye'ye gelir. Dışişlerinden yetkililer ile görüşür. Egemen Bağış ile görüşmelerde bulunur. Bu görüşmelerde Kuzey Irak bölgesi ile Türkiye arasındaki sorunlar konuşulur.

Ali Bapir bugün Kuzey Irak'ta Komeleyi İslam'ın emiri olarak faaliyetlerine devam etmektedir.²³⁴

3.8.2. Eserleri

Ali Bapir 1961 doğumlu olmasına rağmen çok sayıda kitap, risale ve makale kaleme almıştır. Eserlerini Kürtçe ve Arapça olarak kaleme almıştır. Aşağıda onun bazı eserlerinin isimlerini verebiliriz:

²³⁴http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%84%D9%8A_%D8%A8%D8%A7%D8%A8%D9%8A%D8%B1, (17.06.2013), Bu yazı Komeleyi İslam'ın siyasi büro üyesi, aynı zamanda bir önceki dönem Komeleyi İslami'nin milletvekili olan Zana Rostayi tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca Zana Rostayi ile gerçekleştirdiğimiz mülakat, Zana Rostayi, -Komeleyi İslami Eski Milletvekili-, "Kuzey Irak'taki İslami Hareketler" Konulu Görüşme, Erbil 2013,(05.03.2013)

- “Allah’ı Bilmek; Din ve İman”
- “İslam Âlimleri Kimdir ve Sıfatları Nelerdir”
- “Allah’ın Kullarını İmtihanı; Bunun Keyfiyeti Ve Nasıllığı”
- “İslam Cemaatinin Konumu ve Hedefleri”
- “İslam Hukukunun Gölgesinde Kadın ve Aile”
- “Rağbet Edilen Modern Sorunlar”
- “İnsanlarla Nasıl İlişki İçine Gireriz”
- “Şehit Kimdir ve Onun Fazileti”
- “Allah Yolunda Cihat Nedir ve Nasıl Cihat Ederiz”
- “İslam ve Siyasi İşler: Kuran ve Sünnetin Gölgesinde”
- “Kürdistan Bölgesel Yönetimine İslami Bakış”
- “İslami ve Laik Hareketler”
- “Gençlerimiz Özgünlük ve Taklit Arasında”
- “Nasıl Model Oluruz ve Toplumsal Temeli Nasıl İnşa Edebiliriz”
- “İslam ve Laiklik”
- “İslam, Müslüman ve Müslümanın Ameli”
- “Komeli İslam’ın Şeri Temelleri ve Genel Tarafları İle İlgili Beyanname”

Eserler, daha çok dönemin tartışma ortamlarına yönelik ve bölgenin kendine has durumuna karşılık kaleme alınmıştır. Bu eserler sınıflandırıldığında konu olarak İslam, laiklik, Kürt sorunu, İslami güncel meseleler ve İslam dışı olarak ifade edilen ideolojiler seçilmektedir. Bu başlıklar altında da Ali Bapir’in temel üç şeyi hedeflediği belirtilebilir. Bunlardan ilki İslam’ın doğru anlaşılması, ikincisi İslam ile bölgenin ve

ümmetin sorunlarının çözüleceği dolayısıyla farklı ideolojilere gerek olmadığı düşüncesi ve son olarak da Kürtlerin kurtuluşunun İslami temelde gerçekleşeceğine dair inancın temellendirilmesine yönelik İslami argümanların yoğun olarak kitap, risale ve makaleler şeklinde ifade edilmesidir.

3.8.3. Fikirleri

Ali Bapir Marksizm ve komünizm konusunda bulunduğu yerlerde çeşitli tartışmalara katılmış, bu tartışmaların neticesinde daha erken yaşlarda İslami olan ve olmayan birçok konuda fikir sahibi olmuş ve bu konularla ilgili kitaplar telif etmiştir. Örneğin daha 22 Yaşlarında “Özet Olarak İslam” isimli kitabını yazmıştır.²³⁵ Yine milliyetçilik konusunda ve bu bağlamda Kürt sorunuyla ilgili eserler kaleme alarak fikirlerini beyan etmiştir.²³⁶ İslami ümmetinin mevcut durumu ve çözüm önerileri de sunmaktadır Ali Bapir. Kadın konusuyla ilgili müstakil eser kaleme almış, kadının İslami anlamdaki durumu üzerinde durulmuştur.²³⁷ Geniş bir yelpazede fikirlerini neşretme imkânına bulan Ali Bapir’in belli başlı konularda serdettiği görüşler şöyle sıralanabilir:

3.8.3.1. Ulusalçılık

Ulusalçılık akımının, 1789 Fransız devriminden sonra modern anlamda ortaya çıktığı kabul edilir. Bu akım ortaya çıktıktan sonra her yerde etkili olmuştur. Avrupa’nın sosyal, kültürel ve siyasal şartlarının bir ürünü olarak çıkmasına rağmen ulusalçı düşünce Avrupa’nın sınırlarını da aşarak İslam dünyasına ulaşmıştır. Osmanlı döneminde bu akımdan etkilenmeyen ulus neredeyse yoktur. Osmanlı dağılışı süreci ile birlikte Osmanlıdan ayrılan uluslar ulusal bilinci seküler ideolojiyle besleyerek ulus devletler oluşturdular. Haliyle Osmanlı’nın dağılışı süreciyle birlikte Kürtler de farklı devletlerin sınırları içerisinde kalmalarına rağmen ulusalçı düşünceden hali olmadılar.

²³⁵ Kürdistan İslami cemaati Kürdistan Parlamentosu Üyesi - - Kürdistan İslami Cemaati’nin önde gelen üyelerinden - Lisans - Selahaddin Üniversitesi Araştırmacı / Zana Rostayi Misbar için kaleme aldığı Kürdistan’da İslami Uyanış Gerçeği makalesi.

²³⁶ Ali Bapir, **Waqî Herêmî Kurdistan**, Nusingey Tefsir, Hewlêr 2008, s.41.

²³⁷ Ali bapir, **Bedûrxistinewey Afret le Îslam da çi Ziyânêk Dekeyn**, Nusingey Tefsir, Hewlêr 2007, s.24.

Kürtler ulusal bir devlete sahip olmamalarına rağmen ulusalcı düşünceye süreç içerisinde kendileri de sahip oldular. Burada diğer uluslarda olduğu gibi Kürtlerde de seküler düşünce bu ideolojinin merkezinde yer almıştır. Bu durum genel anlamda İslami hareketleri, konumuz açısından da Komeleyi İslami'yi diğer seküler laik gruplardan ayıran en temel fark olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali Bapir' in eserleri incelendiğinde seküler anlayışla harmanlanmış ulusalcı düşünce eleştirilmektedir. Aynı zamanda ulusalcı düşüncenin İslami olmadığını, İslam toplumlarını bölüp parçalamak için Avrupalıların bu düşünceyi İslam toplumları arasına soktuğunu ifade etmektedir. Ali Bapir bu anlamda ulusalcılık düşüncesini laik ve seküler düşünce paralelinde ele almaktadır. Bu bağlamda İslam ve laiklik arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin üzerinde durmaktadır. Özellikle benzerliklerden yola çıkarak sekülerizm ve İslam'ın aynılaştırılmayacağını ifade etmektedir.²³⁸

Ali Bapir kişilerin doğuştan getirdikleri kavmi kimlikleri ile sonradan kazanılmış ideolojik kimlikleri arasında ayırım yapmaktadır. Bu yüzden insanların kişisel çabalarının bir etkisinin olmadığı ulusal kimlik üzerinden bir övünme veya yerinme durumunda olamayacağını ifade etmiştir. Bu paralelde kendisiyle gerçekleştirdiğimiz röportajda konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Kavim doğal bir şeydir. Aileler aşiretleri, aşiretler kabileleri, kabileler de kavimleri oluşturur. Yani ortada insanların dışında gerçekleşen bir durum vardır. Bu yüzden Allah bizleri halklara ve kavimlere ayırdığını Kuran' da bildirir. Kişinin kendi kavmine intisap etmesi fitridir. Burada kazanılmış bir hak söz konusu değildir. Yani kişi iradesiyle bir tercihte bulunmuş değildir. Fakat ümmet ihtiyaridir. Bu anlamda Müslümanlar, Hristiyanlar ve diğerleri birer ümmettirler. Bu da ihtiyari olarak tercih edilir.”

Yine kendisi kişilerin kendi kavimleri için çalışmasını ve kendi kavimlerini sevmesini doğal karşılamaktadır. Kendisine göre burada sorun kişinin kendi kavmini üstün görmesidir. Nitekim Allah'ın Kuran'da üstünlüğü kavmi kimliğe bağlamadığı üzerinde durmaktadır.

Kuzey Irak bölgesinde Komeleyi İslam'ın KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) ve KYB'den ayrıldığı nokta da burasıdır. Tüm gruplar ulusal, seküler ve İslami

²³⁸ Ali Bapir, ag.e., s.75

kimlikleriyle bölgenin içindeki gruplar olmalarına rağmen özellikle İslami gruplar ulusalcılık ve seküler kimlik konusunda İslami olmayan gruplardan ayrılmaktadır. Fakat Komeleyi İslami, Kürtler ve Kürdistan konusunda uygulamada laik partilerin bağımsız Kürdistan devleti veya Irak devleti içinde Federal Kürdistan fikrini de desteklemektedir.

3.8.3.2. Ümmet Perspektifi

Ali Bapir ümmetin kavimlerden meydana geldiğini belirtmektedir. Ali Bapir'in diliyle ifade etmeye çalışırsak: "Bu çerçevede ümmet denilen olgu farklı kavmi kimliklere sahip olan Müslümanlardan oluşmaktadır. Fakat Müslümanlar Osmanlı'nın dağılmasından sonra parçalanmışlardır. Müslümanları bir arada tutan Osmanlı hilafeti birleştiricilik özelliğine sahipken Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesiyle bu özellik ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte biz Müslümanların görevi yeniden ümmetin birliğini sağlayıcı plan ve projelerle tarih sahnesine çıkmaktır. Bu da her Müslüman kavmin diğerini kabul etmesiyle mümkün olmaktadır. Herkes bulunduğu bölgede ve sahip olduğu kavmi kimlikle bu birlikteliğe katkıda bulunmak için çalışmak zorundadır. Biz de kendi bölgemizde bunun için çalışıyoruz. Fakat ümmetin de tekrar birleşmesinin zor olduğunun da farkında olmak gereklidir. Burada Müslümanların hedef olarak birlik ve beraberliklerini sağlamaya yönelik çalışmaları gerektiği hususu İslami bir zorunluluk olarak unutulmamalıdır.²³⁹ İlişkilerimiz ümmetin diğer kavimleriyle devam etmelidir. Unutulmamalıdır ki Müslümanlar kardeştir. Allah katında yegâne din İslam'dır. Biz de bu şuur ve bilinçte olmalıyız."²⁴⁰

Yine Cemaati İslam'ın tanıtıldığı risalede ümmet perspektifi ile ilgili ayetler bağlamında şöyle denilmektedir:²⁴¹

Komeleyi İslami birbirine yardım etme temelinde devletlerle ve diğer ideolojilerle, İslami şahsiyetlerle, cemaatlerle, örgütlerle çalışmaktadır. Bunun sebebi de

²³⁹ Ali Bapir, **Çend Waneyek Derbarî İslam û Misulmanetî û Karî İslamiî**, Nusingey Tefsir, Hewlêr, 2006, s.149.

²⁴⁰ Ali Bapir, **Kari İslami û Rewandineweyî Çend Tem û Mijêk**, Nusingey Tefsir, Hewlêr, 2011, s.17.

²⁴¹ Bu risale tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir. Cemaati İslami'nin yirmi ikinci maddesi olarak bu konu anlatılmaktadır. Bu risale eklerde tüm çevirisiyle birlikte verilecektir.

İslam ümmetinin afiyetini ve liderlik rolünü geri almaktır. Bunu uzun vadede stratejik bir hedef olarak görmektedir. Ondan sonra da bu ümmet için İslami devleti oluşturmak için yardımlaşmayı zorunlu görmektedir. Çünkü bu ümmet Allah'ın kitabında insanlar üzerinde şahit olarak yazılmıştır.

Cemaati İslami'nin tanıtıldığı kitapçıkta bu bağlamda şöyle denilmektedir:

İslami cemaatin çalışma alanı özelde Kürdistan ve genelde Irak olmasına rağmen Müslüman halkların meselelerini üstlenir, İslam kardeşliği ve İman velayeti yönünden İslami hareket ve cemaatlere yardım eder. Başka devletlerin işlerine karışmadan veya bağımsızlığını zedelemeyen oradaki Müslümanlara yardımda bulunur.

İslam ülkelerinde yapay bir şekilde çizilmiş sınırlara çekilmek ve Müslümanların her türlü dertleriyle ilgilenmemek onların haklarına zarar verecek büyük bir hata olarak görülmektedir. Çünkü Müslüman olmayan milletler kendi aralarında Müslümanlara karşı birleşmiştir. Bu yüzden Müslümanlar da birliklerini gerçekleştirmek ve yapay sınırlara takılıp kalmamalıdır.

3.8.3.3. Şia'ya Bakış ve İran'la İlişkiler

Komeleyi İslami, İslami Hareket'ten kopmuş bir harekettir. İslami Hareket İran'dan ekonomik yardım almıştır. İslami Hareket Sünni bir hareket olmasına rağmen İran'dan yardım alma konusunda tereddüt etmemiştir. İran ile stratejik işbirliğine gitmiştir. İran da bölgedeki siyasi ve mezhebi faydalarından dolayı bu hareketlerden yardımını esirgememiştir.

Komeleyi İslami büyük bir grup olarak İslami Hareket'ten ayrıldıktan sonra İran'dan İslami Hareket'e gelen yardımlar kendilerinden esirgenmiştir. Bunun sebebi olarak da Ali Bapir ekibinin ayrıldıkları grup tarafından İran'a Vehhabi olarak sunulmalarıdır. Bu yüzden Komeleyi İslami ayrılışın gerçekleştiği ilk dönemlerde İran'dan gelen ekonomik yardımların kesilmesinden dolayı büyük zorluklar çekmiştir. İran'ın ilk başlarda İslami Hareket'in parçalanmamasına yönelik girişimleri olmasına rağmen bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Ayrılma gerçekleşikten sonra da İran, Komeleyi İslami'nin ismine itiraz etmiştir. Ali Bapir'in ifadesiyle İran, cemaatin isminin Sünni dünyada faaliyet gösteren diğer hareketlerin ismi ile benzer olmasını

istememiştir. Bu durum da Komeleyi İslam ile İran arasındaki ihtilaflardan biri olmuştur. Ali Bapir, cemaatin isminin değiştirilmesine yönelik talepleri reddetmiştir. Bu yüzden olsa gerek İran, Komeleyi İslami'nin merkezleri Amerika tarafından bombalandığında Komeleyi İslami'nin yaralılarını ülkesine kabul etmemiştir. Bu yaralılar bundan dolayı ölmüştür. Ali Bapir bu durumu Bizotnava'dan ayrıldıkları dönemde İran ile yaşadıklarına bağlamaktadır.²⁴²

Burada iki şeyin birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Birincisi; hareket stratejik işbirliği ve finansman boyutuyla İran ile ilişkiye girmekte herhangi bir sakınca görmemektedir. Fakat durum, Sünnilik ve Şiilik konusuna gelince dengeler ve söylemler değişmektedir. Bu da olayın ikinci boyutudur. Yani kendisini sosyolojik anlamda Sünni olarak nitelendirmesine rağmen bu konuda esnek bir tutum sergileme varken, Şia söz konusu olduğunda Şia için sapkın grup denilebilmektedir. Şia'yı İslam dışı olarak nitelendiren bir tutum yok denilebilir. "Ehli kible tekfir edilmez." prensibi burada ifade ediliyor. Fakat Şia'nın içerisinde bulunduğu durum sapkınlık olarak nitelendirilmektedir.

Ali Bapir 'in bu düşüncelere sahip olmasında hayatının anlatıldığı bölümde de belirtildiği gibi İran'a sürgüne gitmesinin etkisi olabilir. Yine Necef'te Şii medreselerde ders görmesi de etkili olmuş olabilir. Kendisiyle gerçekleştirdiğimiz mülakatta Ali Bapir Sünnilik ve Şia meselesinde özetle şunları ifade etmektedir:

"Allah bizim isimlerimizi Sünni veya Şia olarak nitelendirmemiştir. Allah Kuran'da bize isim olarak Müslüman ismini vermiştir. Biz İslam dinindeniz ve Müslümanız. Allah katında yegâne din de İslam'dır. Bu çerçevede Komeleyi İslam Kuran ve Sünnet 'ten yola çıkarak kendini nitelendirir. Bu anlamda hareketimizi Sünni bir hareket olarak nitelendirmesek de biz Sünni bir coğrafyada ortaya çıktık. Ama şunu söyleyebilirim. Hareketimiz temelini Kuran ve Sünnet'ten alır. Aynı zamanda sahabelerin, ilk dört halifenin ve onlardan sonra gelen selefi salihin yolunu takip ediyoruz. İslam âlimlerinin tümüne ihtiram gösteririz.

²⁴² Üzzam Sûltan et Temimî, Müracaat Programı, Kuzey Irak Erbil, Hiwar Televizyon Kanalı, (19.10.2011), <http://www.youtube.com/watch?v=dNJqpQelnRQ&list=PLA200300CBFFF3A1B>, (14.06.2013)

Sünnilik üzerinden kendimizi tanımla gibi bir durumumuz yok. Fakat şu da bizce bir gerçektir. Şia, Haricilik, Mutezile, Kaderiye vb. ekol ve mezhepler inhiraf etmişlerdir. Bunların büyük yanlışlıkları vardır. Bu inhiraflar bu gruplarla sınırlı da değildir. Örneğin tasavvuf da kendi içerisinde inhirafları barındırmaktadır. Yine Osmanlıların anlayışlarında, Abbasîlerin anlayışlarında bu tür durumlar vardır.

Şia ise burada farklı bir konuma karşılık gelmektedir. Bunların özellikle Sahabeler konusunda inhirafları söz konusudur. Allah Kuran’da birçok ayette sahabelerden razı olduğunu ifade etmesine rağmen, maalesef Şia bu ayetlerin tümünü tevil eder ya da görmezlikten gelir. Bir örnek daha vermem gerekirse, Kuran’da ehli beyt kavramı peygamberin hanımları için kullanılmışken ya da İbrahim aleyhi selamın hanımı için kullanılmışken Şia bunları da görmez veya tevil eder. Hâlbuki ayetlerde durum gayet açıktır. Ayetler her iki peygamberin de hanımları için kullanılmıştır.

Sünnilik Müslümanların çoğunluğuna karşılık geliyor. Bu anlamda ehli bidat karşılığında oluşturulmuş bir şeydir. Vel cemaat de bu bidat fırkalarının karşıtı olarak ifade edilmiştir. Tabiri caizse Müslümanlar bu tür gruplar ve durumlar karşısında kendilerini tanımlamışlardır. Fakat her şeye rağmen Allah’ın bizi Müslüman olarak nitelendirmesini kendimiz için yeterli görmemiz gerekir.”

3.8.3.4. Farklı İslami Gruplar İle İlişkiler

Komeleyi İslami, İslami olan veya olmayan gruplarla en temelde olumlu ilişki içerisine girmek istediğini ifade etmektedir. Kendisini İslami bir oluşum olarak tarif etmektedir. İnsanlarla veya Müslümanlarla iyilik temelli ilişkilere girilebileceğini söylemektedir. Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile sorunların asgariye inebileceğini ve bölge için olumlu gelişmelerin olacağını ifade etmektedir. Bu yüzden iyilik ve takva üzerine yardımlaşma ve dayanışmanın olabileceğini ama kötülük ve düşmanlık üzerine bunun olamayacağını dile getirmektedir.

Ali Bapir kendi görüş ve düşüncülerinin doğru olabileceğini ama “Hak olan biziz diğerleri batıl.” şeklinde bir ayırma gitmediklerini ifade etmektedir. Nitekim

Komeleyi İslam'ın manifestosu denilebilecek kitabında bunu on ikinci esas olarak da zikretmektedir.²⁴³

Komeleyi İslamiyi tanıtan kitapçıkta hem İslami gruplara hem de İslami olmayan gruplara ve devletlere yaklaşımları babında şunlar ifade edilmektedir:

“Kürdistan, Irak ve komşu devletler ile diğer devletlerdeki siyasi partilere karşı onların genelde İslam'a ve Müslümanlara karşı bakış açılarına göre ve özelde ise onların Irak ve Kürdistan halkı ile İslami cemaate karşı tutumu, İslami cemaatin onlara karşı tavrını belirler.

Cemaat ortak hedefleri gerçekleştirmek, Irak ve Kürdistan toprağını korumak, emin ve istikrarlı bir hayat sağlamak, halk için bağımsız bir hayat temin etmek, dini ve serveti korumak için diğer taraflarla yardımlaşmayı gerekli görmektedir. Cemaat vatandaşlık ve karşılıklı saygı temeli üzerine ve ayrıca dini ve kavmi servetlerle beraber sağlam bir birliktelik kurmak için çalışmaktadır.

İslami cemaat kendini Müslümanlardan bir cemaat sayar ve amacı Müslümanlara ve İslam'a hizmettir. Cemaat zatından dolayı amaç değildir. Hak yalnız cemaatimize hastır diye bir iddiada bulunulamaz. Cemaatin ıslah olması Allah'ın şeriatına bağlı olup olmamasına bağlıdır. Allah'ın şeriatına göre hareket etmeden hedeflere ulaşılmaz. Ancak şu şartların yerine getirilmesiyle hedeflere ulaşılabilir:

- a) Kuran ve Sünnet ile temsil edilmiş şeriatı doğru anlamak ve şeriatı ayrıntısıyla bilmek,
- b) İslami temel kaynakların uygulamada nasıl olması gerektiğini öğrenmek ve bunun doğru şeklini anlamak gereklidir. Ayrıca amelde basiret sahibi olmak gereklidir.

Komeleyi İslami ilan edildiği günden beri diğer gruplarla pozitif ilişki içerisine girmeye önem vermektedir. Bu yüzden daha önce yollarının ayrıldığı Bizotnava'dan kendilerine yönelik saldırı olmasına rağmen buna karşılık vermemişlerdir. Yine KDP ve KYB'den Amerika'nın Irak'ı işgal ettiği dönemde baskı görmelerine hatta âlimleri KYB tarafından öldürülmesine rağmen yine karşılık vermemişlerdir. Yine Amerikalılar

²⁴³ Ali Bapir, a.g.e., s.295.

ile savaşmak yerine antlaşma yoluna gidilmiştir. Bu yüzden Ali Bapir, Amerikalı yetkililer ile görüşmüştür. Fakat bu görüşme esnasında kendisi gözaltına alınıp iki yıl boyunca Ebu Gureyb cezaevinde tutulmuştur. Hareketin merkezleri Amerikalılar tarafından bombalanmış, bu yüzden hareket Amerika'nın Irak'ı işgali döneminde büyük kayıp vermiştir. Komeleyi İslam'a yönelik bu operasyonların KDP ve KYB tarafından Amerikalılara verilen istihbaratlarla gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu süreçte Komel silahlı mücadeleye girmemiştir. Ve silahlarını bırakmıştır.

3.8.3.5. Din Siyaset İlişkisi

Ali Bapir din siyaset ilişkisi bağlamında bir ayırımdan söz edilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda din ayrı siyaset ayrı diye bir şey söz konusu değildir onun açısından. Laiklik İslam dışı olarak nitelendirilmektedir.

Ali Bapir sekülerizm ile ilgili olarak “Modern Hastalık Olarak Birkaç Mesele” kitabında sekülerizm konusunu sınıflandırarak izah etmeye çalışmaktadır. İlk olarak kavram olarak sekülerizmin ne olduğu üzerinde durmaktadır. İkinci olarak sekülerizmin ortaya çıktığı tarihi bağlam anlatılmaktadır. Üçüncü olarak sekülerizmin genel olarak doğduğu toplumlarda oluşturduğu kar ve zarar tarafından değerlendirilmesi söz konusudur. Son olarak da onun İslam'a ve Müslümanlara uygun olmadığını dile getirmektedir.²⁴⁴

İlk olarak sekülerizm kelimesinin dünyevilik anlamına geldiğini, bunun aynı zamanda toplumsal alanda dinin kural koyucu olarak kabul görmemesi bağlamında düşünüldüğünü, bu anlamda ladinilik anlamında da değerlendirilebileceğini, sonuç olarak laikliğin, hayatın her alanında dünyevi ilkelere dayalı bir ideoloji olduğunu ifade ediyor. İkinci olarak sekülerizmin (laiklik) batıda ortaya çıktığını tarihi arka planı ile değerlendirmektedir. Bu bağlamda laikliğin batının toplumsal ve siyasal şartlarının bir ürünü olduğu üzerinde duruyor. Hristiyanlık ile ilgili yönün atlanılmaması gerektiğini, çünkü onun Hristiyanlığın düşünce yapısıyla bağı olduğu düşünülmektedir. Laikliğin Kendi içerisinde İngiliz tipi laiklik (sekülerizm) ve Fransız tipi laiklik olarak ikiye ayrıldığını, bunlardan İngiliz tipi laikliğin daha yumuşak olduğunu Fransız tipi laikliğin ise dine karşıtlık anlamında daha sert olduğunu fakat en nihayetinde ikisinin de İslam

²⁴⁴ Ali Bapir, **Çend Meseleyekî Bawî Serdem**, NusingeyTefsir, Hewlêr 2005, s.78.

karşıtı olduğunu izah etmektedir. Üçüncü olarak seküler düşüncenin ortaya çıktığı gündən beri zararının faydasından daha fazla olduğunu dile getirmektedir. Özellikle İslam toplumlarının seküler düşünceye sahip siyasal yapılar tarafından yönetildikleri dönemde batı toplumlarının gerisinde kaldığını anlatmaktadır.

Hristiyanlığın hurafelerinden kurtulmak amacıyla başlayan süreç, sadece kilisenin kendisine yönelen bir tepki olarak kalmadı. Aynı zamanda bu tepkinin, bütün dinlere ve nihayetinde İslam'a yöneldiğini hatırlatmaktadır. İslam'a kilise muamelesi yapan anlayışların doğruyu yansıtmadığını anlatmaktadır. Son olarak da laikliğin İslam toplumuna yabancı olduğu üzerinde durmaktadır. Dinleri tahrif edilmiş olan Hristiyanların bir yere kadar seküler düşünceye sahip olmalarını anlayabilmek söz konusu olabilir. Çünkü ellerinde tahrif olmamış bir kaynakları yok ama İslam için böyle bir şey mevzu bahis değildir. İslam'ın korunmuş ve bugüne kadar gelmiş kutsal kitabı Kuran aramızdadır. Dolayısıyla seküler toplumsal yapının oluşturduğu, toplumsal siyasal düşünüşün şartları biz Müslümanlar söz konusu olmadığını kabul etmektedir. Bundan sonra laikliğin İslam akidesiyle uyuşmadığını, İslam'ın emir ve yasaklarının olduğunu ve akidesinin de laiklikle beraber yürümeyeceğini İslami argümanlarla desteklemektedir.²⁴⁵

Kendisiyle yapılan mülakatta da konuyla ilgili olarak sorduğumuz soruya cevap olarak şunları ifade etmiştir:

“Bana göre İslam ve laiklik birbirinin karşısındadır. İslam ilahi bir hayat düzenidir. Laiklik ise beşeri bir hayat düzenidir. Laiklik bu anlamda sınır belirlemez. Helal haram sınırı, ibadet sınırı, kıyafet sınırı yoktur onun. Dileyen dilediği şekilde yaşayabilir laikliğe göre. Ama İslam'a göre durum böyle değildir. İslam'ın sınırları vardır. Herkes her istediğini yapamaz İslam'da.

Laiklik kendi içerisinde Anglo Sakson laikliği ve Fransız laikliği diye ikiye ayrılabilir. Birincisi daha yumuşak bir tarzı benimsemişken diğeri daha sert bir tutum benimsemiş dine karşı. Fakat en nihayetinde ikisi de İslami değildir. Mesela İslam helal ve haramdan söz eder. Fakat laiklik için bu söz konusu değildir. İslam zina haramdır der. Fakat laikliğin böyle bir sorunu yoktur.”

²⁴⁵ Bapir, a.g.e., s.78-144

Ali Bapir İslam ve siyaset ilişkisi bağlamında kaleme aldığı “İslam’ın Siyaseti ve Birkaç Açıklama” kitabında konuyla ilgili başlıkları özetleyerek anlatırsak şunlardan söz etmektedir:

“İslam ve siyaset arasında bir ayırım yoktur. İslam ve laiklik arsında pozitif bir ilişki söz konusu değildir. Bu anlamda İslam ve Hristiyanlığın kıyas edilmesi uygun değildir. İslam’da devlet mekanizması ve hükümetin açıkça ifade edilmemesi bir hikmete binaendir, hükümet ve şeriat birbiriyle ilişki içerisinde. Müslümanların yaşadığı ülkelerde anayasanın temeli şeriate dayanmalıdır, hüküm ve siyaset akideden bağımsız düşünülemez. İslam siyaset ile ilgili temel ilkeler vaz eder ayrıntılara girmez ki insanlar içtihat edebilsinler. İslam ahlak ve maneviyatı içerisinde barındırır ki siyaset de bu çerçevede işlev görsün. Mutlak hâkimiyet Allah’a aittir fakat iktidar halkın elindedir. İslam siyasetinde yönetim meşverete dayalıdır. Yasa yapıcılar da şer’î çerçevede hareket etmelidirler. Halkın menfaati neredeyse şeriat oradadır. Bu yüzden halkın tümünün faydasına olan şeyler alınır.²⁴⁶Bu cümlelerden anlaşılan Ali Bapir açısından laiklik ve İslam arasındaki sınırlar net bir şekilde çizilmiştir. Bu yüzden bölgede faaliyet gösteren İslami hareketler dışındaki yapılar seküler laik parti ve gruplar olarak nitelendirilmektedir. Biz ve onlar sınırını, laiklik düşüncesine sahip olup olunmadığı belirlemektedir.”

3.8.3.6. Osmanlı ve Hilafet Algısı

Kuzey Irak’taki İslami gruplarla gerçekleştirdiğimiz röportajlarda genelleyerek ifade edersek bu grupların tümü Osmanlı ve hilafete yönelik olumlu bir algıya sahipler. Nitekim konuyla ilgili kendilerinin yazdıkları kitaplarda da bu algı kendi göstermektedir.²⁴⁷

Ali Bapir Osmanlı’nın yanlışlarının olduğunu fakat Osmanlı’nın İslam hilafetini temsil ettiğini belirtmektedir. Burada hilafet kurumun bölgedeki İslami hareketler açısından hala canlılığını koruduğunu ifade edebiliriz.

Osmanlı’nın özellikle dağılma dönemindeki politikaları eleştirilirken de bu eleştiriler, Osmanlı’dan çok İttihat ve Terakkiye yöneltilmektedir. Nitekim İttihad ve

²⁴⁶ Ali Bapir, **Siyasetî İslam û Çend Runkirdineweyek**, Hewlêr 2007, s.143

²⁴⁷ Baziyani, a.g.e., s.19.

Terakki hem hilafet karşıtı olarak sunulmakta hem de Kürtlerin Osmanlı'dan soğuma nedeni olarak görülmektedir.

3.8.3.7. Türkiye Algısı

Osmanlı olgusunun Ali Bapir 'de olumlu bir karşılığı olmasına rağmen Türkiye algısının bu derece olumlu olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Özellikle Osmanlı sonrası oluşan Türkiye, İttihad ve Terakki ideolojisi çerçevesinde kurulan ve asli amacı hilafeti kaldırmak olan bir devlet olarak anlatılmaktadır. Kuzey Irak'taki İslami hareketlerin, hilafet kurumunun kaldırılmasını, Müslümanların birliğinin dağıtılmasına yönelik bir hareket olarak algıladıklarını unutmamak gerekmektedir. Bu çerçevede Osmanlı, Hilafet, II. Abdülhamit olumlu bir algı olarak hem Ali Bapir'de hem de diğer İslami gruplarda bulunurken, Osmanlı sonrası Türkiye, İttihad ve Terakki, yapılan devrimler olumsuz bir algı olarak görünmektedir.²⁴⁸

Bugün gelinen noktada Türkiye, Ali Bapir açısından son on yılda gerçekleştirilen açılımlar ve Ak Parti iktidarının kimliği çerçevesinde olumlu olarak görülmektedir. Türkiye algısı ve imajı son on yılda değişmiş denilebilir. Türkiye algısının değişimi iki yönden olumlu olarak görülmektedir. Birincisi Kürt sorunu bağlamında atılan adımlar, ikincisi iktidardaki partinin İslami kimliğe sahip bir parti olarak görülmesidir.

Kendisiyle gerçekleştirdiğimiz mülakatta Ali Bapir Türkiye ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Şu an itibariyle Türkiye'nin durumunu iyi görüyorum. Özellikle dindarlar ve Kürtler açısından Türkiye iyi durumda. Türkiye Kürt sorununu da çözerse daha iyi bir konuma gelecektir. İktidardaki partinin iyi niyetli olduğuna inanıyorum. Kendilerine fırsat verilirse iyi şeyler yapacaklar. Geçmişte Erbakan iyi şeyler yapmak istemişti fakat izin verilmemişti. Umarım iktidardaki parti yapılamayanları yapar.”

²⁴⁸ Abdulhalık, a.g.e., s.22.

SONUÇ

Ortadoğu tarih boyunca medeniyetlerin beşiği olma özelliğini korumuştur. Bu özelliğinden dolayı medeniyetler arası buluşma ve çatışma alanı olmuştur. Burada din, medeniyetleri etkileyici özelliğe sahip olmuştur. Medeniyetler değişmiş ama yerine yeni medeniyetler kurulmuştur. Medeniyetlerin hem buluşma mekânlarından hem de çatışma mekânlarından Ortadoğu'da yeni medeniyetler ortaya çıkmıştır. Denilebilir ki tarih, bu çatışma ve buluşma noktalarında, yeniden şekillenmiş ve değişimin tarihi sürekliliği bu topraklarda hükmünü icra etmiştir. Bu paralelde Ortadoğu medeniyetlerin bayraktarlığını yapmıştır.

Bugünkü Ortadoğu, Osmanlı sonrası şekillenmiştir. Osmanlı'yı paylaşım planları çerçevesinde, Osmanlı son dönemlerinden itibaren Ortadoğu, yaklaşık olarak iki yüz yıl boyunca paylaşılmış, parçalanmış ve sömürülmüştür. Bu yüzden mevcut Ortadoğu tarihi arka planı olan Osmanlı anlaşılardan doğru anlaşılama durumuyla karşı karşıya kalınabilir.

Din, Ortadoğu toplumlarında belirleyici özelliğe sahip olmuştur. Osmanlı sonrası oluşturulan Ortadoğu'ya bakıldığında bu durum görülebilir. İşgale uğramış Osmanlı toprakları ve işgal edilerek toprakları Osmanlıdan koparılan halklar, dini temel argümanlarla bu işgallere karşı direnmiştir. Din bağımsızlığın ve direnmenin enerjisi olmuştur. Nitekim kurtuluş savaşı sürecinde de bu durum görülmektedir.

Irak, bir Osmanlı bölgesi olarak Osmanlı paylaşım planları çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı'dan koparılan bir bölge olma özelliğine sahiptir. Kuzey Irak ise Lozan antlaşmasından sonra İngiltere'nin politik manevralarıyla misak-ı milli sınırları içerisinde olmasına rağmen İngiltere'ye bırakılmıştır. Bugünkü Kuzey Irak ise Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra 1991 yılında Irak'ın kuzeyinde Amerika'nın

güvenli bölge oluşturması ile şekillenmiştir. Tartışmalı bölgeler olmasına rağmen Kuzey Irak bölgesi büyük oranda belirlenmiştir.

Kuzey Irak bölgesinde farklı etnik kökenler olmakla birlikte Kürtler, diğer etnik gruplara nazaran nüfus olarak daha fazladır. Bu yüzden bölgenin yönetimi büyük oranda Kürtler tarafından belirlenmektedir. Bölgede Kürtler, Türkmenler, Araplar vb. etnik gruplar var. Bunların dışında farklı etnik gruplar olmasına rağmen bunların sayısı çok fazla bir yekûn tutmamaktadır. Ayrıca Kuzey Irak, dini grup ve hareketler açısından değerlendirildiğinde Sünniliğin bölgede yüzde doksan üzerinde bir nüfusa sahip olduğu görülür. Bölge Irak geneli ile kıyas edilerek düşünüldüğünde Sünni-Şia çekişmesine sahne olmamıştır. Bu durumun nedeni, bölgenin mezhep anlamında büyük oranda homojen olması ile izah edilebilir. Sünnilik dışında heterodoks dini gruplar da bölgede bulunmaktadır. Fakat bunların nüfusu Sünni nüfusa göre çok azdır.

Kuzey Irak'taki İslami hareketler büyük oranda bölgenin etnik ve dini rengini yansıtmaktadır. Bu nedenle bu hareketler Sünni hareketler olarak belirmektedir. Ayrıca bölgedeki mevcut hareketler Kürtler tarafından oluşturulmuştur. Bu yüzden bu hareketler için, etnik kimlikle dini kimliğin iç içe geçtiği hareketler nitelendirmesi yapılabilir. Bir yanda İslamlık ve sosyolojik zemin itibarıyla Sünnilik bu hareketlerin başat özelliği iken, öte yandan Kürt ve Kürdistan, bölgenin statüsü ve Kürtler, Kürtler ve diğer Müslüman topluluklar gibi meseleler bu hareketler açısından sürekli gündemde olan konulardır. Dini ve siyasi tavır alışların da bölgenin bu zeminine göre belirlediği bir vasat söz konusudur. Bu anlamda dini, siyasi ve sosyolojik zemin bu hareketlerin yapı ve işleyişlerini belirlemektedir.

Hilafetin kaldırılmasından sonra Müslüman halklar yeni arayışlar içerisine girdiler. Bu arayışlar dini referans alan İslami hareket olgusu olarak Osmanlı sonrası belirlemiştir. Denilebilir ki bu hareketler, Osmanlı sonrası oluşan boşluğu doldurmak için ortaya çıkmışlardır. Bu yüzden; İslam birliği, Osmanlıdan ayrılan Müslüman halkların sömürgeleştirildiği, Müslümanların birliğinin hilafetin zayıflaması ve sonuçta ortadan kaldırılması ile dumura uğradığı, Kürtlerin statüsüz kaldığı, Kürt kimliğinin İslamlığı gibi temel argümanlar ile bu hareketler karşımıza çıkmaktadır.

Şeyh Osman'ın kişiliği Kuzey Irak'ta, Irak'tan bağımsız İslami hareketin temellerinin atılması anlamında önem taşır. Şeyh Osman'ın çalışmaları sonucunda bölgede İslami hareket çeşitli dönemlerde farklı isimler alarak günümüze kadar devam etmiştir. Ama ihvan etkisi bölgede farklı derecelerde de olsa etkisini devam ettirmiştir. Nitekim günümüzde söz konusu edilen üç temel İslami hareketlerden Yekgirtu, İhvan'ın temsilcisi olarak bölgede faaliyetlerini devam ettirmektedir. Aynı zamanda Yekgirtu bugün itibariyle mevcut İslami hareketlere göre en güçlü hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgede faaliyet yürüten üç temel İslami hareket olarak Yekgirtu (İttihad-ı İslam Partisi), Komeleyi İslami (Cemaat-i İslami) ve Bizotnava (İslami Hareket) siyasal parti olarak çalışmalarını yürütmektedirler. Bu yüzden bölgenin yasal partileri olarak seçimlere girmektedirler. Bunun sonucunda her gurubun milletvekilleri bulunmaktadır. Sırasıyla aldıkları oy oranları göz önünde bulundurulduğunda en güçlü gruptan en zayıfına doğru, Yekgirtu, Komeleyi İslami ve Bizotnava şeklinde sıralanabilir. Bunların üzerinde genel hatlarıyla durmak gerekirse:

Yekgirtu, Kuzey Irak bölgesinde İhvan hareketi olarak nitelendirilmektedir. Kendileri ile gerçekleştirilen mülakatlarda organik anlamda İhvan ile bir ilişkilerinin olmadığını; fakat yöntem ve fikri birliktelik anlamında ihvan düşüncesi ile aynı olduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte hem diğer İslami gruplar hem de seküler gruplar tarafından İhvan'ın Kuzey Irak kolu olarak görülmektedirler. Hareket siyasal bir parti olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Yöntem olarak şiddet karşıtı bir tutum sergilemiş, Saddam yönetimine karşı dahi silaha sarılmamıştır. Bundan dolayı eleştirilere tabi tutulsa da Yekgirtu, belki de bu özelliğinden dolayı bölgenin en güçlü İslami hareketi olabilmiştir. Sosyal yardım faaliyetleri, şiddet karşıtlığı, bölgenin statüsünün belirlenmesi için yürütülen çalışmalar, ılımlı bir tarz ile toplumsal ve siyasal alanda faaliyetler yürütme, bölgede İslami ve seküler gruplar ile diyalog temelli bir ilişki yürütme, siyasal yönetimin demokratik bir şekilde idare edilmesi gerektiği vb. temel özellikler bu hareket için söylenebilir. Diğer İslami gruplardan farklı olarak Yekgirtu, demokratik yönetim biçimini yoğun bir şekilde işlemekte ve vurgulamaktadır. Yekgirtu dışındaki İslami gruplarda ise Demokrasi vurgusu yok

denecek kadar az veya demokrasinin araçsal yönü kabul edilebilir olarak görülmektedir denilebilir.

Bizotnava Şeyh Osman tarafından kurulmuştur. Şeyh Osman âlim bir aile içerisinde gelmekte ve ailede onun dışında kardeşi ve abisi de âlim olarak bilinmektedir. Bundan dolayı hareket içerisinde ailenin ciddi anlamda etkisi bulunmaktadır. Hareketin yöneticileri konumunda kişiler daha çok bu aileden olan kişilerden oluşmaktadır. Şeyh Osman hayatta iken onun kişiliği hareket içerisindeki bu durumu kabul edilebilir bir konumda tutmakta iken onun vefatından sonra bu durum problem olarak görülmüştür. Nitekim Şeyh Osman'ın vefatından sonra Bizotnava kendi içerisinde kongreye gider. Kongrenin sonucunda Şeyh Osman'ın daha önce yerine atadığı kardeşi Şeyh Ali'nin yerine Ali Bapir yüzde seksen oyları alarak hareketin yeni lideri seçilir. Fakat bu durum Bizotnava'nın yöneticileri tarafından kabul edilmez. Bu yüzden kongre sonucunda gerçekleşen seçim güdük kalır. Bu duruma itiraz eden Ali Bapir ve ekibinin itirazları kabul edilmez. Şeyh Osman ailesi hareketin liderliğini Ali Bapir ve ekibine vermek istemez. Bunun sonucunda da hareketin parçalanması ve bu parçalanma sonucunda da bir zamanlar bölgenin en etkili İslami hareketi olan Bizotnava en güçsüz hareket olmuştur.

Bizotnava, geleneğe dayalı dini anlayış ile modern İslami anlayışın Kuzey Irak'ta kaynaşmasını sağlayan bir hareket olmuştur. Bunda Şeyh Osman'ın geleneğe dayalı dini eğitiminin yanı sıra İhvan vasıtasıyla tanıştığı modern İslami anlayışın etkisi vardır denilebilir. Bugün ise hareketin parçalanmalarla birlikte zayıflaması söz konusudur.

Komeleyi İslami, Bizotnava'dan ayrılan Ali Bapir ve ekibi tarafından kurulmuştur. Komeleyi İslami Kuran ve Sünneti temele aldığını söylemektedir. Kendilerini sosyolojik anlamda Sünni olarak nitelendirmelerine rağmen Sünnilik üzerinden bir mücadele yöntemi benimsememektedirler. Bununla birlikte Sünni anlayışın, İslam'ın itidalli yorumu olarak görülmesi söz konusudur hareket açısından. İslam tarihi boyunca gelen kültürel geleneğe dayalı dini birikim görülmekte ama bunlar ayıklanarak kabul edilmektedir.

Hareketin gelişimi ve büyümesi açısından Ali Bapir'in merkezi bir rolü vardır. Kaleme aldığı eserlerde; İslam düşüncesi, modern kavram ve düşüncüler, güncel siyasi meseleler ve bölgenin özel durumu ile ilgili konular yer almıştır. Geniş bir yelpazede eserler kaleme alan Ali Bapir, bu özelliğiyle hareketin üzerinde etkilidir.

Kuzey Irak'ta bulunan İslami hareketler yöntem, düşünüş tarzları ve etki dereceleri birbirinden farklı olsalar da bir takım ortak yönlere de sahiptirler. Bu ortak yönler şöyle sıralanabilir: Bu hareketler, Kürt yoğunluklu hareketler olarak görünmektedirler. Kürtlerin büyük oranda Sünni olmalarından dolayı hareketlerin tümü sosyolojik anlamda Sünni hareketler olarak nitelendirilebilirler. Bugün üç hareket de siyasal parti olarak mücadele etmektedirler ve bu çerçevede değişen oranlarda milletvekillerine sahiptirler. Kürt sorununun çözümü ve Kürdistan olarak nitelendirilen bölgenin statüsünün belirlenmesi gerektiği konusunda hem fikir gözükmektedirler. Son olarak da bölgenin siyasal yönetimini ellerinde bulunduran KDP ve KYB, İslami hareketler tarafından seküler laik partiler olarak nitelendirilmekte ve yine İslami hareketler kendilerinin bu hareketlerden farklı olarak laik ve seküler değil İslami parti olduklarını vurgulamaktadırlar. Bölgede siyasal yönetim Barzani ve Talabani ikilisi arasında paylaşılmış bir görünüm arz etmektedir. İslami hareketlerin çalışmalarının, paylaşılmış iktidara alternatif bir muhalefeti içinde barındırıyor olmaları söz konusudur.

Çalışmanın başlığında belirlenen Şia ve Sünni ikileminde dini grup ve hareketler ifadesi, Kuzey Irak'ın bir parçası olduğu Irak için söz konusu iken bu ikilemi Kuzey Irak bölgesinin homojen yapısından dolayı ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Ancak bölgede düşük oranda da olsa Şia ve heterodoks gruplar bulunmaktadır.

Kuzey Irak bu çalışma ile İslami hareketler bağlamında ele alınmıştır. Sınırları bu şekilde çizilen çalışmanın dışında farklı çalışma konuları olarak KDP ve KYB'nin fikirlerinin analizi Kuzey Irak bağlamında incelenebilir. Bölge daha çok siyasal bir perspektif ile değerlendirildiğinden bölgede iktidar olan bu iki partinin fikri duruşları göz ardı edilebilmektedir. Örneğin bu partilerin din karşısındaki duruşları, demokrasiye karşı tutumları, geleneğe dayalı ve modern örgütlenme tarzları, bölgede toplumsal alanda yürüttükleri çalışmaları vb. araştırma konusu olabilir. Yine Kuzey Irak bağlamında tasavvuf ve tarikat olgusu tarihi arka planı ile birlikte günümüze

yansımaları inceleme konusu olarak görülebilir. İran'ın bölgedeki dini hareketlerle ilişkileri ve onların üzerindeki mezhebi ve siyasi etkileri ayrıca değerlendirilebilir.

Çalışmada bir takım varsayımlar ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki Ortadoğu'da dinin toplumsal alanda belirleyici bir etkiye sahip olduğudur. Bölgenin Ortadoğu'nun bir parçası olması hasebiyle aynı olgu bölgede de görülmüştür. Yoğunluk derecesi az veya çok olmakla birlikte inceleme konusu hareketlerde ve bu hareketlerin karşısında konumlandırılmış parti ve gruplarda din olgusu etkisini göstermektedir.

İkinci olarak dinin toplumsal alanda görünürlüğü modern dönemlerde devlet eliyle değil dini grup ve hareketler eliyle gerçekleştirilmiştir. Bu olgu özellikle Osmanlı sonrası Ortadoğu toplumlarını doğru okuyabilme kıstasını verebilmektedir. Daha önce Osmanlı ile hayatın her alanında görünür olan din, Osmanlı sonrasında dini grup ve hareketler eli ile icra edilmeye çalışılmıştır. Bu olgu Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren hareketler için de geçerlidir.

Her toplumsal hareket üzerinde çevresel ve tarihsel faktörler söz konusudur. Bu durum dini hareketler için de böyledir. Kuzey Irak, çevresindeki diğer etnik gruplardan farklı bir etnik grubun statüsüz kalmasının oluşturduğu karmaşık ve sorunlu yapıyı inceleme konusu yapılara da aktarmıştır. Bu yüzden bu hareketler açısından çevresel ve tarihi faktörler belirleyici etkisini göstermektedir. Dini grup ve hareketler bu durumdan kaynaklı dini ve etnik yapıyı bünyelerinde belirleyici bir şekilde barındırmaktadır.

Modern hayat içerisinde din kendisini yeniden üretmiştir. Biteceği veya en azından etki derecesinin çok azalacağı varsayılan din, kendini var kılmanın yolunu modern hayat içerisinde yeniden bulmuştur. Daha önce imparatorlukların eliyle toplumsal alana taşınan din olgusu, modern hayatta bunu dini grup ve hareketler eliyle gerçekleştirmiştir. Din açısından olgunun kahramanları farklı, fakat olgunu kendisi her zaman var olmuştur.

Toplumsal hareketlerin üzerinde karizmatik liderlerin etkisi vardır. Son varsayım olarak öne sürülen bu olgu Kuzey Irak'taki dini grup ve hareketlerde de görülmüştür. Güçlü karizmatik liderler, lideri oldukları hareketleri birlik ve beraberliğin simgesel gücü olarak bir arada tutabilme gücüne sahiptir. Tersinden liderin olmayışı veya

karizmatik lider olarak görülen kişilerin ölmesi ile hareketler birliklerini kaybetmedir. Bunun ardından ya dağılmakta veya bölünmektedir. Bu durum Kuzey Irak'taki dini grup ve hareketlerde de kendini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- ABDULHEMİD, Muhsin, **el İhvan el Müslimîn fi'l İraq**, DarulMemun, Ürdün 2011.
- AKTAY, Yasin, Köktaş, M. Emin, **Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara 1998.
- AL İSFAHANİ, Rağıb, **el Müfredât fi Garîbi'l Kur'an**, DarulMarife, Beyrut Lubnan 2011.
- ANIK, Mehmet, **Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi**, Açılımkitap, İstanbul 2012.
- ARON, Raymond, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Korkmaz Alemdar (Çev), Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.
- ARSLANTÜRK, Zeki, Amman, Tayfun, **Sosyoloji**, Çamlıca Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2011.
- ATİK, Kayhan, **Lütfi Paşa ve Tevarihî Al-İ Osman**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- BALCI, Ali, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik Ve İlkeler**, 8.Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2010.
- BAPİR, Ali, **Bedûrxistinewey Afret le İslam da Çi Zıyanêk Dekeyn**, Nusıngey Tefsir, Hewlêr 2007.
- BAPİR, Ali, **Çend Meseleyeki Bawî Serdem**, Nusıngey Tefsir, Hewlêr 2005.
- BAPİR, Ali, **Çend Waneyek Derbarî İslam û Misulmanetî û Karî İslamî**, Nusıngey Tefsir, Hewlêr, 2006.

- BAPİR, Ali, **el Qevaidi'l Şer'iyye ve'l Esasu'l Âmme li'l Cemaati'l İslamîyyetî' l Kurdistanîyye**, 3. Baskı, Erbil 2012.
- BAPİR, Ali, **Karî İslamî û Rewandineweyi Çend Tem û Mijêk**, Nusingey Tefsir, Hewlêr, 2011.
- BAPİR, Ali, **Runkirdinewey Binema Şer'iyekan û Hele Giştiyekanî Komelî İslamî**, Giştiyekan Yayını, Hewlêr 2012.
- BAPİR, Ali, **Siyasetî İslam û Çend Runkirdineweyek**, Hewlêr 2007.
- BAPİR, Ali, **Tewjimî İslamî û Elmanî û Xale Hewbeş û Ciyawazekaniyan**, Nusingey Tefsir, Erbil 2011.
- BAPİR, Ali, **Waqî Herêmi Kurdistan**, Nusingey Tefsir, Hewlêr 2008.
- BİLGİN, Vejdî, **Bizi Kuşatan Toplum**, 2. Baskı, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- BİLGİSEVEN, AmiranKurtkan, **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.
- BRUÏNESSEN, Martin Van, **Ağa, Şeyh, Devlet**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, 61.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- DÖNMEZER, Sulhi , **Sosyoloji**, Savaş Yayınları, Ankara 1984.
- DURKHEİM, Emile, **Dini Hayatın İlk Şekilleri**, İzzet Er (Çev), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.
- EBDULHALİK, Mesud, **Nasnamey Hizbi Kurdistan**, Hêvî, Hewlêr 2009.
- EBU ZEHRRA, Muhammed, **Mezhepler Tarihi**, Sıbgatullah Kaya(Çev), Yeni Şafak Yayınları, İstanbul 2003.
- EFE, Adem, **Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açidan İncelenmesi(Isparta Örneği)**, Tuğra Matbaası, Isparta 2008.

- EL BAZİYANİ, Muhammed Seyyid Nuri, **el Hareketü'l İslamîyye fi Kurdistani'l İraq**, Mektebetu Tefsir, Erbil, 2006.
- EL BAZİYANİ, Muhammed Seyyid Nuri, **el İslamîyetu'l Kurdiyye**, Merkez Misbar LiDirasat Vel Buhus, 2008.
- EL KATİB, Ahmed, **Şiada Siyasal Düşüncenin Gelişimi**, Mehmet Yolcu(Çev), Kitabiyat, Ankara 2005.
- FİCHTER, Joseph, **Sosyoloji Nedir**, Nilgün Çelebi(Çev),Toplum, Konya 1990.
- GARİP, Ömer, **Cenub Kurdistan Em Şimalu'l İraq**, KitebhaneyiPeyvendi.
- GİDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2008
- GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi**, 10. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- HAŞŞAB, Samiye Mustafa, **İslam Sosyolojisi**, Ali Coşkun ve Nebile Özmen(Çev), ÇAMLICA Yayınları, İstanbul 2010.
- HİTTİ, Philip K., **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Salih Tuğ(Çev), İfav, İstanbul 2011.
- İŞİK, İbrahim S., **A'dan Z'ye Kürtler**, Nubihar Yayınları, İstanbul 2013.
- İBN-İ HALDUN, **Mukaddime**, Halil Kendir(Çev), Yeni Şafak, Ankara 2004.
- İBRAHİM Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, **İslam Medeniyeti Tarihi**, 4.Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2011.
- JWADİEH, Wadie, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi**, İsmail Çekem ve Alper Duman(Çev), İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- KARAMAN, Hayreddin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kafi, Gümüş, Sadrettin, **Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, I. Cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

KERİM, Tevfik, **Dawî Xanexiwê Beserhatî Rojnamenuwesekî Kurd le Zindanekanî Emrika da**, Kompani Çap u Pexşi Nuser, Silemani 2007.

KÖKTAŞ, M. Emin, **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.

KREYENBROEK, Philip G., Allison, Christine, **Kürt Kimliği ve Kültürü**, Ümit Aydoğmuş(Çev), Avesta, İstanbul 2003.

KUR’AN-I KERİM

KURT, Abdurrahman, **Din Sosyolojisi**, 1.Baskı, Dora yayınları, Bursa 2011.

LAPİDUS, Ira M., **İslam Topluları Tarihi**, Yasin Aktay (Çev), C.I, 4. Baskı, İletişim, İstanbul 2010.

OCAK, Ahmet Yaşar, **Osmanlı Toplumunda Mülhidler ve Zındıklar**, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.

ÖZ, Mustafa, **Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.

ÖZER, Ahmet, **Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler**, 2. Baskı, Hemen Kitap, İstanbul 2010.

ÖZEY, Ramazan, **Dünya Denklemine Ortadoğu “Ülkeler, İnsanlar, Sorunlar”**, Öz Eğitim Basın Yayın, İstanbul 1997.

ROSTAYİ, Zana, **Vaqi’u Sehveti’l İslamiyye fi Kurdistan**, Camietu Selahaddin, Erbil 2005.

SARIÇAM, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, 2.Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

SARIÇAM, İbrahim, **İlk Dönem İslam Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009.

SARIKAYA, Mehmet Saffet, **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, İstanbul 2011.

SUHEYLİ, İdris, **Rewtî İslamî le Başûrî Kurdistan**(1946-1991), Silemani 2009.

ŞAHİN, Cemalettin, **Ülkeler Coğrafyası**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001.

ŞEKER, Mehmet, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, 7. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

WİLEY, Joyce N., **Irak Şiileri**, Metin Mutanoğlu ve Osman Baş(Çev), Ekin Yayınları, İstanbul 2004.

XEMGİN, Etem, **Kürdistan'da Mitoloji ve Dini İnançlar**, Doz Yayınları, İstanbul 2005.

YEKGİRTU(İttihadul İslami El Kurdistanî), **el Minhacu ve'n Nizamu'd Dahili li İttîhadî'l İslamî el Kurdistanî**, Erbil 2012.

İnternet Yayınları

Bizotnava'nın(İslami Hareket) resmi internet sitesi,

http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimare=745, (26.03.2013)

ÇETİNSAYA, Gökhan, 2.Abdulhamid Döneminde Kuzey Irak'ta Tarikat Aşiret ve Siyaset, Divan Dergisi, 1999\2, Yıl 4 Sayı 7, s.153-168.

<http://www.divandergisi.com/downloadPDF.aspx?filename=61.pdf>, s. 153

DUMAN, Bilgay, "İrak'ta Bir Kimlik Arayışı: Bektaşiler", Ortadoğu Analiz, Kasım 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 35, s.61-68.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme5.pdf, (16.02.2013)

EKMEN, Serhat, Orhan, Oytun, Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı Ve Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye İle İlişkileri, www.orsam.org.tr, 2011.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201149_orsamraporkuzeyirakson.pdf (06.02.2013)

- NOTTINGHAM, Elizabeth K., Din Sosyolojisi Araştırmaları, Mehmet Ali Kirman (Çev), Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, (4.Cilt) 3.Sayı, s.151-170. http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/168717032_0403110443.pdf, (10.05.2013)
- EROĞLU, Cengiz, “Irak’ta Türklerin Tarihi”, http://www.irakturkleridernegi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=183:irakta-tuerklerin-tarihi (30.01.2013)
- <http://almanac.afpc.org/Iraq>, (08.06.2013)
- http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%84%D9%8A_%D8%A8%D8%A7%D8%A8%D9%8A%D8%B1, (17.06.2013)
- <http://www.aljazeera.net/opinions/pages/37d4dd68-4024-408e-acfb-576dfe774156>, (03.08.2013)
- <http://www.araratnews.eu/nuce.php?aid=555>, (13.02.2013)
- http://www.islamansiklopedisi.org/index.php?title=D%C3%BCnyadaki_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus, (08.06.2013)
- <http://www.niqash.org/articles/?id=2515&lang=ar>, (10.06.2013)
- Islamic Movement of Kurdistan, <http://www.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/25>, (01.04.2013)
- İZ, Ebul, <http://www.dahsha.com/old/viewarticle.php?id=1706>, 08.06.2013
- KAKEİ, Saed, “The Islamic Movement Of Kurdistan: From Conflict To Cooperation”, <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2013/3/state6950.htm> , (25.3.2013)
- KAYA, Yunus, Şii Hilali, www.orsam.org.tr, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3606>, (30.01.2013)
- KESKİN, Mustafa, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, 4.Cilt, s. 7-21

<http://www.dinbilimleri.com/DergiTamDetay.aspx?ID=419&Detay=Ozet>,
(10.05.2013)

ONAT, Hasan, “Şiiliğin Doğuşu Meselesi”, 1997, Ankara Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10021.pdf>, (06.02.2013)

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Irak Kürdistan Bölgesi’nde Muhalefetin
Doğuşu ve Geleceği, Ankara 2012,
[http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121113_133%20rapo
r2.pdf](http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121113_133%20rapo
r2.pdf), (13.02.2013)

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Irak’ta Bektaşilik (Türkmenler – Şebekler –
Kakailer), Ankara, 2011.
[http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013123_turkmenrap17
.pdf](http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013123_turkmenrap17
.pdf) (18.02.2013)

ÖZGÜL, Vatan, “Kızılbaşlık ve Türkmenler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Dergisi, [http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/32-255-
274.pdf](http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/32-255-
274.pdf), (05.02.2013)

PAMUKÇU, Ekrem, “Kerkük Tarihi”,
<http://www.itkad.com/icerik.aspx?l=1&id=171>(30.01.2013)

ROMANO, David, An Outline of Kurdish Islamist Groups in Iraq,
[http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-
RomanoIraqiKurds_01.pdf](http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-
RomanoIraqiKurds_01.pdf), (13.02.2013)

SALİHİ, Emin, Ortadoğu’da Oluşan Yeni Dengeler ve “Şii Hilali” Söylemi,
[http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=
1477:ortadouda-oluan-yeni-dengeler-ve-ii-hilali-
soeylemi&catid=168:ortadogu-analizler](http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=
1477:ortadouda-oluan-yeni-dengeler-ve-ii-hilali-
soeylemi&catid=168:ortadogu-analizler), (02.02.2013)

TAŞĞIN, Ahmet, “Irak’ta Bektaşi Topluluğu Şebekler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş
Velî Araştırma Dergisi 2009 / 52, s.126-144.
[http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1115/1104
,](http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1115/1104
,) (20.02.2013)

TORLAK, Furkan, <http://groups.yahoo.com/group/milligorusculer/message/1424>,
(13.02.2013)

Türkmen Kelimesinin Kökeni ve Anlamı,
<http://www.itkad.com/Icerik.aspx?l=1&id=179>, (30.01.2013)

VİSSER, Reisar, Stratejik Analiz Merkezi,
<http://www.historiae.org/documents/Ottoman.pdf> (05.02.2013)

DURMUŞ, Zülfikar, Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplar, Dinbilimleri Akademik
Araştırma Dergisi, 2003, III. Cilt Sayı 3, s.17-46.
http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/2024241187_0303020482.pdf
(10.04.2013)

Broşür

Bzotneweyî İslamî le Kurdistan, Bernameyî Peyrewî Nawxo, 2012,

Komeleyî İslamî, “Komeleyî İslamî Kurdistan”, 2006.

**Yekgirtu (Îttihadu’l İslamî el Kurdistanî), El Hututu’l Aride li Meşruî Siyasî li
Îttihadî İslamî el Kurdistanî, Erbil 2008.**

Sözlük

Sosyoloji Sözlüğü, “Pozitivizm”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.

**Sosyoloji Sözlüğü, “Fenomenoloji, Fenomonolojik Sosyoloji”, Bilim ve Sanat
Yayınları, Ankara 1999.**

Sosyoloji Sözlüğü, “Etnisite, Etnik Grup”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.

Yayınlanmamış Tezler

DELİCEOĞLU, Sabriye, “Kuzey Irak’taki Etnik ve Dinî Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri”, (Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2006.

POYRAZ, Tuğça, “Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi) İstanbul 2007.

Kişisel Görüşme

BAPİR, Ali, -Komeleyi İslami Lideri-, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013, (09.03.2013)

BİRWARİ, Biyan, -Yekgirtu’nun Milletvekili-, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(06.03.2013)

EL BAZİYANİ, Muhammed Seyyid Nuri, -Araştırmacı Yazar-, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(04.03.2013)

ROSTAYİ, Zana, -Komeleyi İslami Eski Milletvekili-, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(05.03.2013)

WERTİ, EbdullahHesen, Bizotnava Siyasi Büro Üyesi, “Kuzey Irak’taki İslami Hareketler” Konulu Görüşme, Erbil 2013,(05.03.2013)

Televizyon Programı

ET TEMÎMÎ, Êzzam Sûltan, Müracaat, Kuzey Irak Erbil, Hîwar Televizyon Kanalı, (19.10.2011).

<http://www.youtube.com/watch?v=dNJqpQelnRQ&list=PLA200300CBFFF3A1B>, (14.06.2013)

EKLER

EK:1 Mülakat Soruları

- 1) Adınızı, yaşınızı, eğitim durumunuzu, mesleğinizi öğrenebilir miyiz?
- 2) Cemaatteki göreviniz nedir?
- 3) Cemaatin hangi tarihte kurulduğunu ve günümüze kadar ki tarihi süreci anlatabilir misiniz?
- 4) Sizi bölgedeki diğer İslami gruplardan ayıran nedir? Yani hangi alanlarda biz onlardan farklıyız diyorsunuz?
- 5) Bölgedeki Diğer İslami gruplarla ilişkileriniz ne düzeydedir?
- 6) Hareket Ehl-i sünnet vel’Cemaat bir hareket midir?
- 7) Tasavvufa nasıl bakıyorsunuz?
- 8) Şia’ya nasıl bakıyorsunuz?
- 9) Hareketinizin mücadele yöntemi nedir? Yani siyasi bir hareket mi? Tebliğ ve davete mi dayalı hareket ediyorsunuz? Bu çerçevede silahlı mücadeleyi yöntem olarak görüyor musunuz?
- 10) Hareketinizin çalışmalarda bulunurken kullandığı kitle iletişim araçları nelerdir? Dergi, gazete, TV, radyo vb.
- 11) Milliyetçilik konusunda ne düşünüyorsunuz?

- 12) Ümmetçilik hakkında düşüncelerinizi alabilir miyiz?
- 13) Hareket bölgesel bir hareket mi yoksa bölgenin dışında da faaliyet gösteriyor mu? Yani bir “İhvan” gibi veya “Cemaat-i İslami” gibi bir hareket mi?
- 14) Hareket teşkilatlanırken hangi çerçevede teşkilatlanmış bu anlamda teşkilat yapınızı öğrenebilir miyiz? Örneğin teşkilat yöneticileri nasıl seçilir? Atama yoluyla mı, seçimle mi?
- 15) Size destek veren halk, eğitim, sosyal ve kültürel açıdan hangi özelliklere sahiptir?
- 16) Hareketi oluşturan bireylerin yaşları göz önünde bulundurulduğunda hareketin müntesiplerinin yaş dağılımı hakkında neler söylenebilir?
- 17) İnsanlar cemaatinize girerken bir takım aşamalardan geçer mi? Bu anlamda cemaate alma kriterleriniz nelerdir?
- 18) Hareketin fertleri nasıl eğitilir?
- 19) Osmanlı ve hilafet konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 20) Türkiye denildiğinde ne dersiniz? Türkiye konusundaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?
- 21) Hareketinizde Kürtler dışında başka etnik gruplar var mı? Mesela Türkmenler veya Araplar cemaatinizde var mı?
- 22) Din siyaset ilişkisi bağlamında İslami düşünceniz nedir? Bu bağlamda İslam ve laiklik denildiğinde neler söylemek istersiniz?
- 23) Özellikle Arap baharıyla birlikte dünyadaki İslami grupların birçoğu demokrasi vurgusu yapıyor? Sizin bu konudaki fikriniz nedir? Bu bağlamda bazı gruplar

demokrasi küfürdür derken bazıları hayır öyle değil diyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

24) Kadın konusu İslami hareketlerde sürekli tartışılan bir konudur. Bu anlamda hareketiniz kadının İslami hareketteki yerini nasıl görüyor? Kadınlar cemaat faaliyetlerinde nerede bulunuyor? Mesela cemaatin kadın kolları da var mıdır?